

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AYDIN USTA

SELÇUKLU SULTANLARI

AYDIN USTA

SELÇUKLU SULTANLARI

SELÇUKLU SULTANLARI

AYDIN USTA

SELÇUKLU SULTANLARI

Aydın Usta

Editör

Sahure Ergüzel

©Yeditepe Yayınevi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-7800-13-8

Yeditepe Yayınevi: 436

Araştırma-İnceleme: 323

1. Baskı: Eylül 2019

Kapak Tasarım

Sercan Arslan

Sayfa Tasarım

Çelebi Şenel

Baskı-Cilt

Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.

Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ

Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78

www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

SELÇUKLU SULTANLARI

AYDIN USTA

YEDİTEPE

Aydın Usta

1975'te İstanbul'da doğdu. İlköğretimini Üsküdar Bağlarbaşı İlköğretim Okulu'nda, ortaöğretimini Üsküdar Cumhuriyet Lisesi'nde tamamladı. 1992'de kazandığı MSGSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü 1996'da fakülte birinciliği ile bitirdi. Aynı yıl MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi programına yüksek lisans eğitimine başladı. 1997 yılı içinde MSGSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı. Yüksek lisans eğitimini *Sâmânîler Devleti'nin Kuruluş Devri* adlı teziyle tamamladı. 2000 yılının Ocak ayında aynı enstitüde doktora eğitimine başladı. 2003'te *Sâmânîler Devleti'nin Siyasî ve Kültürel Tarihi (943- 1005)* adlı teziyle doktora eğitimini tamamladı. 2008 yılında Doçent ve 2014 yılında Profesör olan Aydın Usta halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İngilizce ve Arapça bilen Usta, evli ve iki çocuk babasıdır.

Yazarın yayınevimizden çıkan eserleri:

- 1- *Türklerin İslamlaşma Serüveni*, 2. baskı, İstanbul 2015.
- 2- *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- 3- *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, İstanbul 2015.
- 4- *Sorularla Bizans İmparatorluğu*, İstanbul 2017.
- 5- *Haçlı Hikâyeleri*, İstanbul 2017.
- 6 - *Doğunun ve Batının Hakimleri, Selçuklular (Gerçek Hikayeler ve Anekdotlar)*, İstanbul 2018.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ | 7

BÜYÜK SELÇUKLU SULTANLARI

SULTAN MUHAMMED TUĞRUL BEY | 11

SÜLEYMAN B. ÇAĞRI | 24

SULTAN MUHAMMED ALP ARSLAN | 27

SULTAN MELİKŞAH | 38

SULTAN MAHMUD | 51

SULTAN BERKYARUK | 54

SULTAN MUHAMMED TAPAR | 63

SULTAN MAHMUD | 74

SULTAN SENCER | 76

IRAK SELÇUKLU SULTANLARI

SULTAN MAHMUD | 91

SULTAN DAVUD | 97

SULTAN I. TUĞRUL | 100

SULTAN MESUD | 106

SULTAN MELİKŞAH | 117

SULTAN MUHAMMED | 120

SULTAN SÜLEYMANŞAH | 127

SULTAN ARSLANŞAH | 130

SULTAN II. TUĞRUL | 138

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI

KUTALMIŞOĞLU I. SÜLEYMANŞAH | 149

SULTAN I. KILIÇ ARSLAN | 156

SULTAN ŞEHİNŞAH (MELİKŞAH) | 164

SULTAN I. İZZEDDİN MESUD | 167

SULTAN II. KILIÇ ARSLAN | 175

SULTAN I. GİYÂSEDDİN KEYHÜSREV | 187

SULTAN RÜKNEDDİN II. SÜLEYMANŞAH | 196

SULTAN I. İZZEDDİN KEYKÂVUS | 202

SULTAN ALÂEDDİN KEYKUBAD | 208

SULTAN II. GİYÂSEDDİN KEYHÜSREV | 219

SULTAN II. İZZEDDİN KEYKÂVUS | 226

SULTAN RÜKNEDDİN IV. KILIÇ ARSLAN | 234

III. GİYÂSEDDİN KEYHÜSREV | 238

GIYÂSEDDİN II. MESUD | 245

SULTAN III. ALÂEDDİN KEYKUBAD | 246

KIRMAN SELÇUKLU MELİKLERİ | 251

SURİYE-FİLİSTİN SELÇUKLU MELİKLERİ | 258

HALEP MELİKLİĞİ | 259

DİMAŞK MELİKLİĞİ | 261

BİBLİYOGRAFYA | 263

ÖNSÖZ

Özellikle son yıllarda ülkemizde Selçuklu tarihi üzerine yapılan çalışmalarda ciddi bir artış görülmektedir. Yapılan çeşitli araştırmalarla adı geçen hanedanın dönemi farklı yönleriyle aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Çünkü Selçukluların tarihteki varlıkları süresince yaptıkları faaliyetlerin incelenip okuyuculara aktarılması Türklerin, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan serüveni dâhilinde büyük önem arz etmektedir. Zira onlar sayesinde bugün yaşadığımız coğrafya bize vatan olduğu gibi Avrupa'yı titreten Osmanlı Devleti'nin sosyo-kültürel, idarî ve askerî altyapısı hazırlanmıştır.

Bizim bu çalışmadaki amacımız ise Selçuklular hakkında yeni bir şey ortaya koymaktan ziyade fiillerini bir bütün halinde ve en temel şekilde okuyucuya aktarmaktır. Böylelikle de onların tarihi misyonlarının anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Burada adını bildiğimiz beş Selçuklu devletinin hükümdarlarının her biri künyeleri (doğum, ölüm, hükümdarlık tarihleri, aile üyeleri, unvan ve lakapları), dönemlerinin genel özellikleri, önemli siyasî olayları, kişilik özellikleri, dönemlerinin önemli şahsiyetleri, çağdaşları olan hükümdarlar ve dönem kronolojileri ile ele alınmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken Büyük Selçuk-

lu, Irak Selçuklu ve Türkiye Selçuklu hükümdarları sultan unvanını kullandıkları için daha tafsilatlı, Kirman ve Suriye Selçukluları melik unvanlı ve tabi statüsünde oldukları için muhtasar şekilde anlatılmıştır.

Selçuklu Sultanları'nın hazırlanması sırasında beni her zaman destekleyen eşim Gülay Usta'ya ve basımında destek veren Yeditepe Yayınevi'ne teşekkürü bir borç bilirim.

Aydın Usta
Mayıs 2019

BÜYÜK SELÇUKLU SULTANLARI

SULTAN MUHAMMED TUĞRUL BEY

Doğum Tarihi: 993

Ölüm Tarihi: Eylül 1063 (70 yaşında)

Ölüm Sebebi: Burun kanamasına bağlı aşırı kan kaybı

Defnedildiği Şehir: Rey (Künbet-i Tuğrul)

Tahta Çıkışı: 1040

Tahttan İnişi: 1063

Babası: Mikail b. Selçuk

Annesi: Bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Altuncan Hatun, Ferruh Hatunî, Akke Hatun,
Seyyide Hatun, Hatun (Büveyhî Ebû Kalicar'ın kızı)

Çocukları:

Erkek: Anuşirevan (üvey, Altuncan Hatun'dan),
Süleyman, (üvey, Ferruh Hatunî'den)

Kız: Yok.

Kardeşleri: Çağrı Bey, İbrahim Yınal (üvey)

Lakap ve Unvanları: Ebû Tâlib, es-Sultanü'l-Mu'azzam, Rüknu'd-dünya
ve'd-dîn, Melikü'l-İslam ve'l-Müslimîn, Burhanu Emîri'l-Müslimîn,
Melikü'l-Maşrık ve'l-Mağrib, Kasimu Emîri'l-Mü'minîn,
Sultanü'l-Âlem, Emîrü'l-Ecell, Emîrü's-Seyyid, Şahânşahü'l-Ecelli'l-
Âzam, Gıyâsü'l-Müslimîn, Sultan Bilâd Allah, Mugis İbâd Allah.

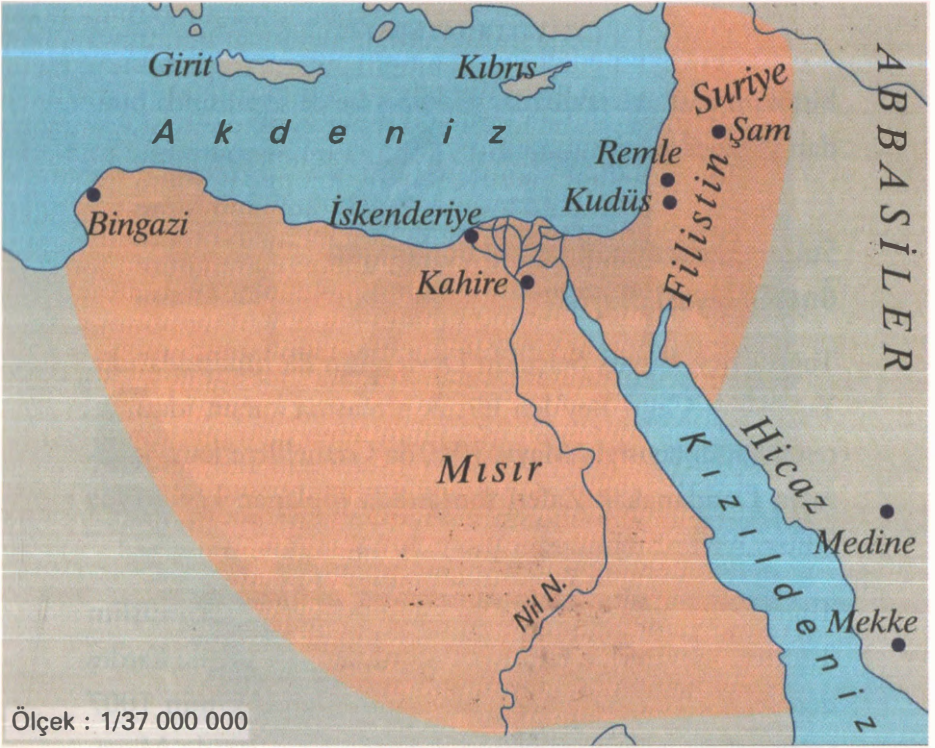
Sultan Muhammed Tuğrul Bey Döneminin Genel Özellikleri

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonraki süreçte merkezileşme yolunda adımlar atılmış olsa da yönetimde eski *Türk İkili Teşkilat Sistemi*'nin izlerini görmek mümkündür. Nitekim 1040 kurultayının sonrasında Sultan seçilen Tuğrul Bey daha çok Batı meseleleriyle ilgilenmiştir. Devletin doğu tarafının idaresi ise kendisine Merv'i merkez edinen ağabeyi Çağrı Bey tarafından üstlenilmiştir.

Yeni kurulan devletin ilk uygulamalarından biri Türkmenlerin batıya doğru yönlendirilmesi olmuştur. Böylelikle onların yerleşiklerle çatışmalarının engellenerek devlet içindeki sosyal huzurun sağlanması hedeflenmiştir. Selçukluların bu meseleden diğer beklentileri ise Anadolu'daki Bizans askerî gücünün yıpratılması ve gelecekte bölgenin fethinin tamamlanmasının akabinde Türkmenlerin yerleşik hayata geçirilmesi olmuştur. Öte yandan düzenli ordular tarafından da desteklenen askerî harekâtlar vesilesiyle 1071'e giden süreç başlamıştır.

Tuğrul Bey adına basılmış bir sikke

Fâtımîler Devleti haritası

Bu dönemin bir diğer önemli siyasî gelişmesi ise Bağdat'ın, Tuğrul Bey tarafından 1055 senesindeki zaptıdır. Halifeyi Şiî Büveyhîlerin elinden kurtaran Selçuklular, şehrin yeni hâkimleri olmuşlardır. Ancak gerekli saygıyı gösterilmesine karşın halifeyi siyasetten tecrit etmeyi sürdürmüşlerdir. Bu tarihten itibaren Bağdat, Selçuklu sultanlarının atadığı askerî valiler (Şahne) tarafından yönetilmiştir. Söz konusu politika Tuğrul Bey'in halefleri tarafından da kararlılıkla uygulanmaya çalışılmıştır.

Yine Tuğrul Bey'in iktidarı sırasında koyu bir Hanefî-Mu'tezilî taraftarı olan Vezir Amîdülmülk el-Kündürî'nin kışkırtmaları neticesinde devlet tarafından bir ara Şafîîlere karşı

birtakım baskı ve takibatlar yapılmış ise de sonrasında bundan vazgeçilmiştir.

Sultan Muhammed Tuğrul Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Tuğrul Bey, Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk hükümdarıdır. Yaş olarak Çağrı Bey'den küçük olmasına karşın idarî yetenekleri dolayısıyla Mayıs 1040'da Gaznelilere karşı kazanılan Dandanakan Zaferi sonrasında toplanan kurultayda Sultan seçilmiştir.

Tuğrul ve Çağrı beylerin babaları Mikail, gayrimüslim Türklere yapılan bir savaşta ölmüştü. Bu sebeple iki kardeş dedeleri Selçuk tarafından büyütölmüşlerdi. Onun 1007 senesindeki vefatının akabinde kardeşler o sırada Maveraünnehir'de bulunan amcaları Arslan Yabgu'nun yanına gitmişlerdi. Ancak onun ve bölgedeki Karahanlı sülalesine mensup hâkimler tarafından kabul görmeyecekleri kısa süre içinde anlaşılınca kendilerine yeni bir yön tayin etmeye karar vermişlerdi.

Bunun neticesinde aralarında aldıkları karar gereğince Tuğrul Bey kadınlar, çocuklar ve ağırlıklar ile çöllere çekilirken Çağrı Bey, Anadolu'ya 1015-1021 yılları arasına tarihlenen bir keşif akınına çıktı. Bahse konu harekât Selçukluların daha sonra Türk yurdu haline getirecekleri bu bölge ile ilk tanışmalarıydı. Bozkırın süvarileri farklı giyim kuşamları ve atları üzerine yıldırım gibi etrafa ok atmalarıyla karşılaşına çıkanları dehşet içinde bırakmışlardı. Selçuklular için

Abbassiler hanedan rengi olarak siyahı kullanmışlardır.

bu akından elde edilen bilgi ve tecrübeler gelecekte alınacak kararlar üzerinde de etkili olacaktı. Doğu Anadolu'ya gerçekleştirilen harekâtın sonrasında İki kardeş amcaları Arslan Yabgu'nun, Gazneli Mahmud tarafından esir edilmesiyle ailenin liderliğini de ele geçirdiler (1025).

Daha sonra 1034 senesinde Gaznelilere karşı Harizmşah Harun önderliğinde oluşturulan ittifaka dâhil oldular ise de bir netice elde edemediler. Üstelik eski düşmanları Şah Melik'in bir Kurban Bayramı sabahı yaptığı baskın, onları yok olmanın eşiğine getirdi. Hemen sonrasında biraz da zorunlu olarak Horasan'a inen (1035) Selçuklular burada

Halife el-Mansur tarafından daire planlı olarak inşa ettirilen Bağdat şehri

kendilerini istemeyen Gaznelilere karşı verdikleri mücadelenin nihayetinde 1040 senesinde devletlerini kurdular.

Bunun akabinde batı yönünde başlayan harekâtın öncelikli hedefi Bizans'ın elindeki Anadolu toprakları oldu. Selçukluların harekete geçirdikleri büyük Türkmen kitlelerinin dışında düzenli orduların eliyle yapılan seferler sayesinde gelecekteki fetih ve yerleşim için ilk adımlar atıldı. Bu sırada 1048'de gerçekleşen Pasinler Savaşı iki tarafın düzenli ordularının karşı karşıya geldiği ilk savaştı. Bahse konu mücadelenin galibi olan Selçuklular karşı taraftan gelen teklif üzerine onlarla kısa süreli bir ateşkes imzaladılar (1050).

1055 senesine gelindiğinde halifenin daveti üzerine Bağdat üzerine yürüyen Tuğrul Bey, Şiî Büveyhîlerin burada uzun süredir devam eden hâkimiyetini sonlandırdı. Sultan Bağdat'ta bulunduğu sırada kardeşi İbrahim Yinal ikinci defa

isyan etti ve Hemedan'a giderek buradaki Türkmenlerle birleşti. Onun peşinden giden Tuğrul Bey bir ara Hemedan'da kuşatıldı ise de yeğenleri ve eşi Altuncan Hatun'un yardımlarıyla kurtuldu. Hemen akabinde yapılan savaşta esir düşen asi kardeşini yayının kirişi ile boğdurdu (1059). Son zamanlarında Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'ın çıkardığı isyanla uğraşan Tuğrul Bey, 1063'de Halife Kaim-biemrillâh'ın kızı ile evlenmesinden kısa süre sonra vefat etti.

Sultan Muhammed Tuğrul Bey'in Kişilik Özellikleri

Tuğrul Bey kaynaklarda akıllı, yumuşak huylu, sabırlı, cömert ve dindar bir hükümdar olarak zikredilmektedir. Namazlarını kaçırmamak konusunda son derece dikkatli idi. Haftanın iki gününde (Pazartesi ve Perşembe) sürekli oruç tutardı. Onun 70 yaşında olmasına karşın Abbâsî halifesinin kızıyla evlenmesi de ölen eşinin (Altuncan Hatun'un) vasiyeti ve dindarlığı ile de alakalıydı. Zira bu vesilesiyle Hz. Peygamber'in sülalesiyle akraba olmak ve aradaki bağ kuvvetlendirmek istemiştir.

O bir idareci olarak halka adaletli davranmak hususunda büyük dikkat göstermiştir. Hatta ağabeyi Çağrı Bey'in, 1038 yılında zapt ettikleri Nişabur'u yağmalamak isteğini kendi canını ortaya koyarak engellemiştir. Yine 1055 senesinde Bağdat'a geldiğinde askerini şehirdeki evlere dağıtmak yerine derhal *Medinetü't-Tuğrul* adlı bir şehir inşasına başlamış ve buraya yerleştirmiştir. Diğer taraftan yeri geldiğinde sertlik göstermekten de kaçmamıştır. Nitekim 1058 senesinde Selçukluların düşmanı eski Bağdat Şahnesi Arslan Besâsîrî ile birlik olup Selçuklu askerlerine kötü muamelede

Dönemin en güçlü hükümdarlarından Gazneli Mahmud (997-1030). Onun, Horasan'a gelişlerinden kısa süre önce ölümü Selçuklular için büyük bir talih olmuştur.

bulunan Musullu asileri ibret-i âlem için fillerin ayakları altında çiğnetmiştir.

Tuğrul Bey, Selçukluların alametifarikası olan ok ve yayını yanından hiç ayırmazdı. Onun adına basılan altın parada da ok ve yay simgesi bulunmaktadır.

Sultan Muhammed Tuğrul Bey Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Çağrı Bey (ö.1059): Tuğrul Bey'in ağabeyidir. Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda büyük emekleri geçmiştir. 1035-1040 yılları arasında Gaznelilere karşı verilen mücadelelerde onun kararlılığı ve askerî becerilerinin Selçuklular için hayati bir önemi olmuştur. Kardeşinin iktidara gelmesinin akabinde devletin doğu topraklarının idaresini üstlenmiştir. Selçuklu-Gazneli sınırının çizildiği 1059 anlaşması onun tarafından

imzalanmıştır. Selçuklu Devleti'nin Tuğrul Bey'den sonraki hükümdarları onun soyundan gelmiştir.

Amîdülmülk el-Kündürî (ö. 1064): Tuğrul Bey'in veziridir. Onun zamanında büyük bir nüfuz elde etmiştir. Şa-fîlilere ve Eşarîlere olan düşmanlığı sebebiyle onlara karşı takibat başlatmıştır. Sultan'ın ölümünün sonrasında üvey oğlu Süleyman'ı tahtta çıkardıysa da Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan'ın iktidarı ele almasına engel olamamıştır. Akabinde yeni hükümdarla ters düştüğü için görevinden azledilmiş ve Merverrud'ta öldürülmüştür.

İbrahim Yınal (ö.1059): Tuğrul Bey'in anne bir kardeşidir. Tuğrul ve Çağrı beylerin babası Mikail öldüğünde eşi levi-rat geleneği çerçevesinde küçük kardeş olan Yusuf Yınal ile nikâhlanmış ve bu evlilikten İbrahim Yınal dünyaya gelmiş-tir. Devletin kurulduğu süreçte ağabeyinin öncü kuvvetleri-nin komutanı olarak görev yapmıştır. 1040 yılı sonrasında Cibal bölgesini ele geçirmiştir. Fakat ağabeyinin burayı ken-disinden istemesi üzerine isyan etmiş ise de bağışlanmış ve eski görevine iade edilmiştir. 1048'deki Pasinler Zaferi'nde Kutalmış ile birlikte Selçuklu Ordusu'nu yönetmiştir. Ağa-beyi ile Bağdat'a giden İbrahim Yınal sonrasında Musul Va-liliğine getirilmiş ise de Arslan Besâsîrî ve Fâtımîlerle itti-fak yaparak yeniden isyan etmiştir. Zorlu bir mücadelenin nihayetinde mağlup edilmiş ve öldürülmüştür.

Kutalmış (ö.1064): Türkiye Selçuklularının kurucusu Süley-manşah'ın babasıdır. Kendi babası Arslan Yabgu'nun 1025 senesindeki esaretinin sonrasında Tuğrul ve Çağrı beyler ile

birlikte hareket ederek devletin kurulmasında hizmet etmiştir. İbrahim Yınal ile birlikte Pasinler Zaferi'nin muzaffer kumandanlarından biridir. Tuğrul Bey'in iktidarının sonlarına doğru etrafına Türkmenleri toplayarak taht için isyan etmiştir. Sultanın 1063 senesindeki ölümü sonrasında da devam ettirdiği kalkışması, Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan tarafından Dıh-i Nemek Savaşı'nda mağlup edilip öldürülmesiyle son bulmuştur (1064).

Altuncan Hatun (ö.1060): Tuğrul Bey'in eşidir. Daha öncesinde Harizmşah ile evli olan Altuncan Hatun'un bu evlilikten Anuşirevan adlı bir oğlu olmuştur. 1041 yılında Tuğrul Bey ile evlenmiştir. İbrahim Yınal'ın ikinci isyanı sırasında yaptıklarıyla Selçuklu tarihinin seyrinin değişmesini engellemiştir. Öyle ki eşi, asi kardeşi tarafından Hemedan'da kuşatıldığında Vezir Amîdülmülk el-Kündürî, Sultan'a yardım göndermek yerine Altuncan Hatun'un ilk eşinden olma Anuşirevan'ı tahta çıkarmak istemişti. Ancak Hatun eşine sadık kalarak oğlunu hapsetmiş ve veziri kaçırmak zorunda bırakmıştır. Sonrasında Bağdat'ta emri altında bulunan Türkmenlerle birlikte Tuğrul Bey'i kurtarmak üzere bizzat harekete geçmiştir. Neticede Sultan, eşinin ve yeğenlerinin yardımıyla iktidarını korumayı başarmıştır.

Türkmenlerin, Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda büyük tesirleri olmuştur.

Selçuklularla Pasinler Savaşı sonrasında ilk resmi anlaşmayı imzalayan İmparator IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055) ve eşi Zoe'yi, Hz. İsa'nın huzurunda tasvir eden bir mozaik, Ayasofya.

//

İmparatoriçe
Zoe dönemin
ünlü tarihçisi Mikhael
Psellos tarafından altın
tozu ile dolu bir denizi bir
günde tüketebilecek
biri olarak tasvir
edilmiştir.

//

Sultan Muhammed Tuğrul Bey ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: el-Kâim-biemrillâh (1031-1075)

Gazneliler: Sultan Mesud (1030-1041)

Sultan Muhammed (1041) (üç ay 18 gün)

Sultan Mevdud (1041-1049)

Sultan II. Mesud (1049) (11 gün)

Sultan Ali b. Mesud (1049-1050) (20 gün)

Sultan Abdürreşid (1050-1052)

Tuğrul Bozan (1052) (40 gün)

Sultan Ferruhzad (1052-1059)

Sultan İbrahim b. Mesud (1059-1099)

Karahanlılar: Doğu: Arslan Han Süleyman b. Yusuf (1031-1058)

Buğra Han Muhammed b. Yusuf (1058)

Arslan Hakan İbrahim b. Muhammed (1057-1062)

Tuğrul Kara Hakan Yusuf b. Süleyman (1062-1080)

Batı: Muhammed (1041-1052)

Tamgaç Han İbrahim (1041-1068)

Bizans İmparatorluğu: Zoe (1042-1056)

IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055)

Theodora (1055-1056)

VI. Mikhael (1056-1057)

Isakios Komnenos (1057-1059)

X. Konstantinos Dukas (1059-1067)

Fâtımîler: el-Müstansır-billâh (1036-1094)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: III. Heinrich
(1046-1056)

IV. Heinrich (1054-1105)

Sultan Muhammed Tuğrul Bey Dönemi Kronolojisi

1040 Dandanakan Savaşı, devletin kuruluşu, Tuğrul Bey'in sultanlığa seçilmesi

1040-1042 Anadolu'ya devlet eliyle Türkmen akınlarının başlatılması

1048 Pasinler Zaferi

1050 Bizans İmparatorluğu ile barış anlaşması
İbrahim Yinal'ın ilk isyanı

1055 Tuğrul Bey'in Bağdat Seferi

1059 İbrahim Yinal ikinci isyanı ve öldürülmesi
Çağrı Bey'in ölümü

1060 Altuncan Hatun'un ölümü

1061 Kutalmış İsyanı

1063 Tuğrul Bey'in Halifenin kızı ile evlenmesi

1063 Tuğrul Bey'in ölümü

SÜLEYMAN B. ÇAĞRI

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Sebebi: bilinmiyor

Defnedildiği Şehir: bilinmiyor

Tahta Çıkışı: 1063

Tahttan İnişi: 1063

Babası: Çağrı b. Mikail

Annesi: Ferruh Hatunî

Eşi/Eşleri: bilinmiyor

Çocukları: bilinmiyor

Kardeşleri: Alp Arslan, Yakutî, Kavurd, İlyas, Safiye Hatun, Hatice Arslan Hatun ve Gevher Hatun, adı bilinmeyen bir kız kardeş

Lakap ve Unvanları: Ebu'l-Kasım

Büyük Selçuklular dönemine ait yağ lambası

Selçuklu Veziri Amîdülmülk el-Kündürî, Tuğrul Bey'in ölümünün sonrasında onun vasiyeti gereğince üvey oğlu Süleyman'ı tahta çıkardı ve bağılılıklarını kuvvetlendirmek üzere askere para dağıttı. Ancak Sultan'ın ölüm haberini alan aile bireylerinden Alp Arslan, Kirman Hâkimi Kavurd ve Musa Yabgu taht için harekete geçmekte gecikmediler. Bu arada daha Tuğrul Bey'in sağlığında isyan eden Kutalmış da kalabalık ordusuyla başkent Rey üzerine yürüdü. Gelişmeler, Amîdülmülk'ü daha evvelden tahttan vazgeçmesi adına sert bir mektup yazdığı Alp Arslan'a yanaşmak mecburiyetinde bıraktı. Böylece daha henüz tahta çıkmış olan Süleyman herhangi bir faaliyette bulunmadan makamını terk etmek zorunda kaldı. Onun bunun sonrasındaki hayatı ile alakalı elimizdeki yegâne bilgi kardeşi Sultan Alp Arslan'ın kendisine Harizm eyaletinin idaresini vermesidir.

Selçuklu dönemi seramik tabak, XI. yüzyıl

SULTAN MUHAMMED ALP ARSLAN

Doğum Tarihi: 1029

Ölüm Tarihi: 1072 (43 yaşında)

Ölüm Sebebi: Suikast

Defnedildiği Şehir: Merv

Tahta Çıkışı: 1064

Tahttan İnişi: 1072

Babası: Çağrı b. Mikail

Annesi: Terken (Türkan) Hatun

Eşi/Eşleri: Ümmü Kıfçak Hatun, Seferiyye Hatun (Terken Hatun),
Hatun (Abhaz Melikinin kızı/kardeşi), Şah Hatun (Gazneli Mesud'un
dul eşi), Akke Hatun (Tuğrul Bey'in dul eşi),
Hatun (Karahanlı Şemsülmülk Nasr'ın kız kardeşi)

Çocukları:

Erkek: Ayaz, Arslan Argun, Arslanşah, Melikşah, Tutuş, Tekiş,
Böri Bars, Togan Şah

Kız: Sariye, Âişe, Züleyha

Kardeşleri: Kavurd, Süleyman, Yakutî, İlyas, Osman, Hatice Arslan
Hatun, Safiye Hatun, Gevher Hatun, adı bilinmeyen dört kız kardeş

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, Ebu'l-Feth,
Adüdüddeve Ebü Şücâ, Şahânşahu'l-Â'zam, es-Sultanü'l-Â'zam,
Melikü'l-İslâm Melikü'l-Arap ve'l-Acem

Sultan Muhammed Alp Arslan Döneminin Genel Özellikleri

Sultan Alp Arslan devri, Büyük Selçuklu Devleti'nde ciddi değişimlerin yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur. O, babasının ve amcasının siyasî mirasını kendi elinin altında birleştirmiştir. Böylece *İkili Teşkilat* özellikleri gösteren yönetim anlayışı gerçek manada merkeziyetçiliğe dönüşmüştür.

Öte yandan devletin kuruluşundan itibaren devam ettirilen Türkmen Politikası ve Anadolu'ya yapılan akınlar 1071'de Bizans'a karşı kazanılan Malazgirt Zaferi'yle birlikte yeni bir döneme girmiştir. Nitekim bu tarihin öncesinde herhangi bir şekilde iskân amacı gütmeyen Türkmenler, Bizans ordusunun Malazgirt'te imhasının ardından Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Böylece Doğu ve Güneydoğu'da ilk beylikler kurulurken 1078 yılı itibarıyla İznik'te de Türkiye Selçuklu Devleti ortaya çıkmıştır.

Sultan Alp Arslan adına basılmış bir sikke

Türklerin yoğun bir şekilde devam ettirdikleri bu göç ve yerleşim faaliyetlerinin neticesinde Anadolu/Romania, üç çeyrek yüzyılın sonrasinda Türkiye haline gelmiştir. Diğer taraftan Malazgirt'te elde edilen zafer kısa süre sonra Avrupa'dan Ortadoğu'ya karşı başlatılacak Haçlı Seferleri için de bir sebep teşkil etmiştir.

Sultan Alp Arslan devri sadece idarî ve askerî açıdan değil ilmî ve kültürel açıdan da önemli adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Şafîî fıkına göre eğitim veren Nizâmiye Medreseleri, onun destek ve himayesiyle açılmıştır. Sultan, koyu bir Hanefî olmasına rağmen hiçbir mezhepsel taassup göstermeden Nizamülmülk'ün banisi olduğu bu kurumları desteklemiştir. 1067'de Bağdat'ta açılan ilk örneğinin sonrasinda Nizâmiyeler başta Horasan olmak üzere bütün Selçuklu coğrafyasına yayılmıştır. Bunlar Bâtınîlerin, Sünnî İslam'a karşı yaptıkları saldırılarla fikrî yönden mücadele etmişlerdir.

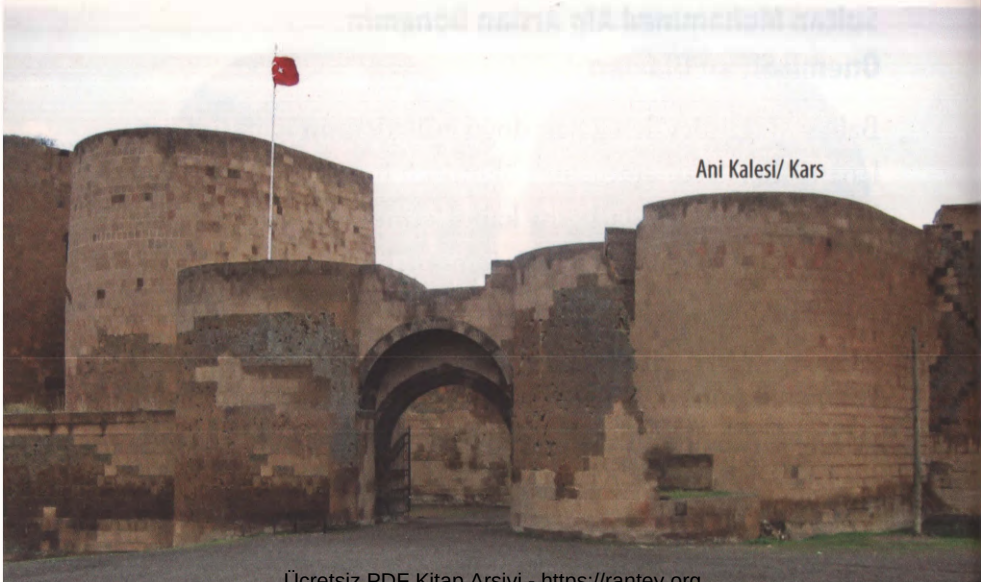
Sultan Muhammed Alp Arslan Dönemin Önemli Siyasî Olayları

Babası Çağrı Bey'den kalan doğu eyaletlerinin idaresini üstlenen Alp Arslan amcasının ölümünü haber aldıktan sonra kardeşinin hükümdarlığını kabul etmeyerek kuvvetleriyle birlikte harekete geçti. Taht için en büyük rakibi Kutalmış'ı mağlup ederek 1064 yılı itibarıyla Selçuklu sultanı oldu. İlk icraatı amcasının veziri Amidülmülk'ü öldürtüp yerine Nizamülmülk'ü getirmek oldu. Daha sonra Kafkasya ve Doğu Anadolu üzerine sefere çıktı. Bu harekât sırasında

birçok bölge ve şehri ele geçiren Selçuklu Ordusu son olarak Ani Kalesini kuşattı. Ele geçirilemez denilen kale zorlu bir kuşatmanın sonrasında zapt edildi(1064).

Sultan 1066 yılında çıktığı Doğu seferinde Mangışlak bölgesindeki göçebe Türkleri itaat altına alıp atası Selçuk'un Cend'deki mezarını ziyaret etti. Dönüşünde oğlu Melikşah'ı, Karahanlı hükümdarının kızı Terken Hatun ile evlendirdi. Ayrıca oğulları başta olmak üzere aile üyelerinin hâkimiyet bölgelerini yeniden belirledi. 1069'da kardeşi Kavurd'un, Fars emîri ile birlikte çıkardığı isyanı bastırdıktan sonra bütün dikkatini batıya çevirdi.

Bu dönem içerisinde Türkmenlerin eliyle sürdürülen Anadolu akınları devam ediyordu. Sultan da 1068 yılında Kafkasya'ya ikinci bir sefer yaptı. Yeni Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes, Türkmen akınlarının önünü kesmek için askerî harekâtlarda bulundu ise kesin bir netice elde edemedi. Aynı dönem içerisinde Bizans'a sığınmak isteyen

Ani Kalesi/ Kars

Diyarbakır Kalesi surları

Yabgulu Türkmenlerinin reisi Erbaşgan'ı takip eden Afşin, Marmara kıyılarına kadar uzanan büyük bir akın harekâtı gerçekleştirdi. Geri dönüşünde ise Alp Arslan'a Bizans'ın durumuyla alakalı bir rapor sundu.

Bunun sonrasinda Sultan, Bizans tarafından herhangi bir tehdit gelmeyeceğine kanaat getirerek daha öncesinde davet mektubu aldığı Mısır'a bir sefer yapmaya karar verdi. Ağustos 1070 tarihinde Azerbaycan üzerinden güneye yönelen Selçuklu Ordusu, Malazgirt ve Erciş'i almasına ve Diyarbakır'ı kendine tabi kılmasına karşın Urfa'nın güçlü surları karşısında çaresiz kaldı. Yoluna devam eden Sultan kendisine itaati ret eden Halep'i kuşattı. Bir aylık muhasaranın sonrasında şehir hâkimi Selçuklulara boyun eğmek zorunda kaldı.

Aynı sıralarda imparatorun, Doğu Anadolu'da giriştiği askerî harekâtın haberi Sultan'a ulaştı. Bunun üzerine hızla geri dönerek Hoy'a geldi. Eşini ve veziri Nizamülmülk'ü, asker toplamak üzere Hemedan'a gönderip yanındaki

kuvvetlerle Bizanslıları karşılamak üzere harekete geçti. İki tarafın orduları birbirine yaklaşıırken Sultan Alp Arslan'ın 45-50 bin kişilik askerî gücüne karşı Bizans Ordusunda 100-120 bin asker bulunuyordu. Bu sebeple İmparator, Sultanın yaptığı barış teklifini kabul etmedi. Ancak 26 Ağustos 1071'de Malazgirt'te gerçekleşen savaşta mağlup ve esir edildi. Tutsağına iyi davranan Alp Arslan bir tabilik-metbuluk anlaşması yaptıktan sonra onu serbest bıraktı.

Daha sonra doğuda Karahanlılar üzerine yürüyen Sultan, Ceyhun Nehri üzerinde bulunan Berzem Kalesini kuşattı. Buranın zaptına karşın huzuruna getirilen kale muhafızı tarafından düzenlenen suikatte şehit edildi (24 Kasım 1072).

**İçinizden
arkamdan**

**gelmek isteyen gelsin,
istemeyenler geri dönüp
gidebilir. Şimdi burada ne
emreden bir sultan ne de emredilen
bir asker vardır. Bugün ben de
sizlerden biriyim ve sizinle birlikte
savaşacağım. Beni izleyen ve canını
Allah'a adayan kimseler için cennet
ve ganimet vardır....**

**(Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt
öncesinde askerlerine
yaptığı hitabından)**

Sultan Muhammed Alp Arslan'ın Kişilik Özellikleri

Uzun boylu, gür ve uzun sakallı olarak tasvir edilen Sultan Alp Arslan'ın heybetli fizikî yapısı sebebiyle huzurunda bulunan herkes ondan korkardı. Çok usta bir kemankeş olan Alp Arslan ok atarken sakalını düğümlerdi. Çektiği yaydan çıkan okun hedefini şaşırdığı görülmemiştir. Mamafih bunun verdiği güven hayatına mal olmuştu. Son çıktığı sefer sırasında huzuruna getirilen Berzem Kalesi kumandanı Yusuf'u bizzat öldürmek istemiştir. Ancak tahtan inerken ayağının sürçmesi sebebiyle oku ilk kez hedefini şaşırdı. Yusuf çizmelerinden çıkardığı hançerle onu yaralamış ve Sultan kısa süre sonra bu sebeple vefat etmiştir.

Alp Arslan ergenlik dönemindeki birtakım olumsuz davranışlarına karşın özellikle iktidarı sırasında cömert ve adaletli bir sultan olmuştur. Her Ramazan ayında fakir ahaliye 15.000 altın dağıttığı gibi ülkedeki yardıma muhtaç olanların da listelerini çıkartmıştır. Ayrıca zaman zaman içki içtiğine dair kayıtların varlığına karşın dindar ve mezhebi olan Hanefilikte son derece mutaassıp biriydi.

Öte yandan jurnalcilik olarak vasıflandırdığı Berid'e (Haber Alma Teşkilatı) gereken önemi göstermemiştir. Ancak bu durum ülkede iç güvenlik anlamında bazı sıkıntıların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Sultan Alp Arslan bütün iktidarı boyunca başarılı bir kumandan olarak temayüz etmiştir. Genç yaşlardan itibaren savaş meydanlarında elde ettiği başarılarla askerinin takdirini kazanmıştır. Malazgirt Savaşı'nın hemen öncesinde askere hitaben yaptığı konuşma da, onun liderlik yönünü gösteren önemli bir örnektir.

Sultan Muhammed Alp Arslan Dönemin Önemli Şahsiyetleri

Afşin (ö.1078 sonrası): Sultan Alp Arslan zamanında Anadolu'ya akınlar yapan Türkmen beylerinin en büyüklerinden biridir. Adı ilk olarak 1066 yılı akınına katılan kumandan-

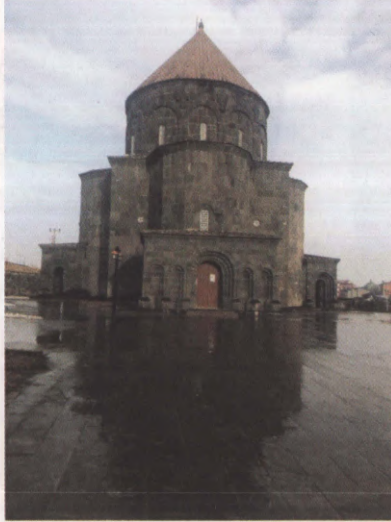
lar arasında geçmektedir. Ancak Selçuklu kumandanlarından Hacib Gümüştegin'i öldürünce Sultan tarafından cezalandırılmaktan korkarak iki sene kadar bağımsız yağma ve akın faaliyetlerinde bulunmuştur. Affedilmesinin ardından Malazgirt Zafere'nde yer alan Afşin, Sultanın ölümünden sonra onun oğullarından Tutuş'un hizmetine girmiştir. Fakat aralarının açılması üzerine kaçmak zorunda kalmıştır(1078). Bu kaynaklarda Afşin ile alakalı geçen son bilgidir.

Emîr Savtegin (ö.1084): Askerî kariyerine Tuğrul Bey zamanında

Sultan Alp Arslan

başlayan Savtegin, Alp Arslan'ın iktidarı ele almasından sonra devletin büyük emîrlerinden biri haline gelmiştir. Sultan'ın, Kafkaslar üzerine yaptığı seferlere ve Malazgirt Savaşına katılmıştır. Melikşah döneminde Gürcistan valiliği, Hac emîrliği yapan Savtegin yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak Hemedan'da ölmüştür. Dönemin zengin emîrlerinden biridir.

Sultan Alp Arslan tarafından Ani'nin fethi sonrasında camiye dönüştürülen iki yapı
Fethiye Camisi (üst), Kümbet Camisi (alt)

Malazgirt Anıtı

Sultan Muhammed Alp Arslan ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Kâim-biemrillâh (1031-1075)

Gazneliler: Sultan İbrahim b. Mesud (1059-1099)

Karahanlılar: Doğu: Tuğrul Kara Hakan Yusuf b. Süleyman (1059-1074)

Batı: Tamgaç Buğra Han İbrahim (1041-1068)

Şemsülmülk I. Nasr b. İbrahim (1068-1080)

Kirman Selçukluları Kara Arslan Kavurd (1048-1073)

Bizans İmparatorluğu: X. Konstantinos Dukas (1059-1067)
IV. Romanos Diogenes (1068-1071)

VII. Mikhael Dukas (1071-1078)

Fâtımîler: el-Müstansır-billâh (1036-1094)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: IV. Heinrich (1054-1105)

Sultan Muhammed Alp Arslan Dönemi Kronolojisi

1064 Dıh-i Nemek Savaşı ve Kutalmış'ın öldürülmesi

Alp Arslan'ın iktidara gelmesi

Kafkasya Seferi ve Ani'nin zaptı

1066 Mangışlak Seferi

1067 İkinci Kafkasya Seferi

1069 Kavurd İsyanı ve Kirman Seferi

Romanos Diogenes'in imparator olması

1070 Sultan'ın Mısır seferine çıkması

1071 Halep Kuşatması

Malazgirt Zaferi

Kudüs'ün Selçuklu hâkimiyetine girmesi (Atsız Bey)

1072 Sultan'ın Karahanlılar üzerine seferi

Berzem Kalesi kumandanının suikastı ve Sultan'ın ölümü

SULTAN MELİKŞAH

Doğum Tarihi: 1055

Ölüm Tarihi: 1092 (38 yaşında)

Ölüm Sebebi: Zehirlenme

Defnedildiği Şehir: İsfahan

Tahta Çıkışı: 1072

Tahttan İnişi: 1092

Babası: Sultan Alp Arslan

Annesi: Seferiyye Hatun (?)

Eşi/Eşleri: Terken Hatun, Zübeyde Hatun, Seferiyye Hatun

Çocukları:

Erkek: Berkyaruk, Muhammed Tapar, Sencer, Ahmed, Davud,
Mahmud, Tuğrul, Emir Humar

Kız: Medh-i Irak Gevher, Mähmelek, Hatünü'l-İsmet, Cevher Hatun,
Safiye Hatun, Sitare Hatun, Seyyide Hatun

Kardeşleri: Ayaz, Arslan Argun, Tutuş, Tekiş, Böri Bars, Togan Şah,
Sâriye, Âişe, Züleyha

Lakap ve Unvanları: Celâlüddevle, Muizzü'd-dünya ve'd-dîn Ebu'l-
Feth, Sultanü'l-Mu'azzam Şahânşah, Sultanü'l-Adil

Sultan Melikşah Dönemin Genel Özellikleri

Sultan Melikşah devri Büyük Selçukluların siyasî tarihinde zirveyi temsil etmektedir. Babası zamanında başlayan idarî anlamdaki merkezileşme onunla birlikte çok daha güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Bunda Vezir Nizamülmülk'ün de büyük gayretleri olmuştur. Toprak idaresini düzenleyen, hazineye hiçbir külfet getirmeden çok daha büyük ordular beslenmesine olanak tanıyan iktâ sistemi de adı geçen vezir tarafından mükemmelleştirilip bu dönemde uygulamaya konulmuştur.

Sultan merkezîyetçilik anlamındaki tasarılarının bir ileri adımı olarak torunu Cafer vasıtasıyla Abbasî hilafeti ile Selçuklu saltanatını birleştirmeyi düşünmüş ise de ani ölümü dolayısıyla bundan bir netice elde edilememiştir. Onun iktidarının sonlarında Nizamülmülk ile yaşadığı çatışma artık devletin dizginlerini tek başına elinde tutmak isteği ile alakalıdır. Biraz da vezirin maiyeti ve oğullarının sebebiyet verdiği yanlış anlaşılmalara ile zirveye çıkan çatışma hali

Sultan Melikşah'a ait sikke

Sultan Melikşah'a bir dilekçe arz edilmesi

nihayetinde onun, Sultan ile çıktığı Bağdat Seferi sırasında Bâtınîler (Nizârî İsmailî) tarafından öldürülmesiyle neticelenmiştir.

Bu dönem itibarıyla daha açık şekilde kendisini gösteren Bâtınîlere karşı Alamut kuşatmaları yoluyla askerî, sayıları arttırılan Nizâmîyye Medreseleri üzerinden de eğitim ve mezhepsel anlamda mücadele edilmiştir. Ancak Sultan'ın ölümü ve hemen sonrasında başlayan iktidar mücadeleleri nedeniyle baskıdan kurtulan Bâtınîler mevcut ortamda rahat şekilde yayılma imkânı bulmuşlardır.

Sultanın, Celalüddevle unvanına nispeten *Celalî Takvimi* olarak bilinen takvim de bu dönemde, içlerinde Ömer Hayyam'ın da yer aldığı bir âlimler grubu tarafından yapılmıştır. Söz konusu takvim öncesinde ya da sonrasında yapılmış olanların hepsinden çok daha düşük bir yanlış payına sahiptir. Ömer Hayyam bu takvim ile ilgili ayrıca *Zic-i Melikşahî* adlı bir risale de kaleme almıştır. Sultan Melikşah

astronomiye ilgisi dolayısıyla 1075 senesinde İsfahan'da bir de rasathane inşa ettirmiştir.

Sultan Melikşah Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Melikşah'ın genç yaşta tahta çıkışı üzerine ailenin en yaşlı üyelerinden biri olan Kavurd isyan etti. Fakat Nisan 1073'te Hemedan yakınlarındaki Kerec'te mağlup ve esir edildi. Sultan, amcasını öldürtmek niyetinde değildi. Bununla birlikte ordudaki askerlerin, onun lehine birtakım sözler sarfetmeleri üzerine Kavurd'u yayının kirişiyle boğdurdu. Daha sonra Bağdat'a gönderdiği Gevherayin adlı bir emîri ile saltanatını halifeye onaylattı. Bu zat aynı zamanda şehri ve halifeyi kontrol altında tutmakla vazifelendirilmiş olup Sultan'ın bütün iktidarı boyunca bunu başarıyla yerine getirecekti.

1074 senesi içinde Karahanlıların ve Gaznelilerin yaptıkları saldırılar başarıyla püskürtüldü. Sultan Alp Arslan'ın son dönemlerinde Kurlu, Atsız ve Şöklü adlı Türkmen beylerinin idaresinde başlayan Güney Suriye ve Filistin bölgesinin fethi de bu sıralarda tamamlandı. Fakat Kurlu Bey'in ölümü sonrasında Atsız ve Şöklü arasında çıkan mücadeleler üzerine Sultan kardeşi Tutuş'u bölgeye göndererek duruma müdahale etti. Adı geçen melik, Güney Suriye'yi kontrol altına alarak 1079'da burada Suriye-Filistin Selçuklularının temellerini attı.

Öte yandan Türkiye Selçuklularının 1085 senesinde Antakya'yı alarak Kuzey Suriye'de görünmeleri önce Tutuş'u hemen ardından da bizzat Sultan Melikşah'ı harekete geçirdi.

Cuma Mescidi/İsfahan

Neticede Türkiye Selçuklu Hükümdarı Süleyman Şah 1086'da Tutuş'a karşı yaptığı Aynü's-Saylem Savaşı'nda hayatını kaybetti. Ardından bizzat bölgeye gelen Sultan Halep, Antakya ve Urfa gibi önemli şehirlere valiler atadı. 1077-1079 yılları arasında Artuk Bey tarafından yapılan iki seferle Ahse ve Bahreyn'de üstlenmiş Karmatiler, Selçuklulara bağlandı. 1085 de ise Diyarbakır ve çevresine hâkim olan Mervanîlere son verildi.

Sultan, Belh ve Toharistan Hâkimi kardeşi Tekiş'in 1081'de çıkardığı ilk isyanı affettiyse de 1085'deki ikinci isyanında onu gözlerine mil çekerek cezalandırdı. 1087 senesinde kızı Mâhmelek'i Abbâsî Halifesi el-Müktedî ile evlendirdi.

Bu sırada Doğu'da Batı Karahanlıların ülkesinde ulema ile hükümdarlar arasında patlak veren iç mücadeleler Melikşah için bir fırsat teşkil etmişti. Sultan 1089 yılında çıktığı

seferle Batı ve ardından da Doğu Karahanlıları yüksek hâkimiyet altına aldı. Bir sene sonra çıkan bir isyan sebebiyle yeniden Maverâünnehir'e girerek buradaki Selçuklu egemenliği pekiştirdi. Sultan Melikşah'ın son senelerinde Alamut ve çevresinde üstlenmiş Hasan Sabbah ve adamlarına karşı mücadele verildi ise de nihai bir sonuç alınamadı. Sultan, 1092 yılında Bağdat'ı ziyareti sırasında eşi tarafından zehirlenerek öldürüldü.

Sultan Melikşah'ın Kişilik Özellikleri

Melikşah, kaynaklarda güzel, pembe yüzlü, yuvarlak sakallı, geniş omuzlu, orta boylu, kuvvetli ve hafif şişman olarak betimlenmiştir. Gözlerinden birinde hafif derecede şaşılık mevcuttu. Çok iyi bir süvari olduğu gibi her türlü silahı kullanmakta da maharet sahibiydi. Daha iktidarının başında Karahanlı elçisinin tehdit dolu bir mektupla beraberinde getirdiği 40 kilogramlık bir topuzu 80 adım öne fırlatmış, kılıç ile de bir devenin boynunu tek vuruşta kesmişti. Bunun sonrasında onun, Karahanlı hükümdarına gönderdiği yayı kurmayı ise hiç kimse başaramamıştı.

Alamut Kalesi

Avcılığa son derece meraklıydı. Bir defasında avladığı hayvanların sayılmasını istemişti Bunların 10.000 rakamına ulaştığı görülmüş ve avladığı her bir hayvanın karşılığında fakirlere bir altın sadaka verilmesini emretmişti. Bu onun avcılıktaki âdeti haline gelmişti. Ayrıca Bağdat-Mekke yolu üzerinde ve Maverâünnehir’de onun avladığı hayvanların boynuz ve tırnaklarından birer kule inşa edilmişti.

Melikşah, söz konusu meziyetlerinin yanında öncesinde ve sonrasında hiçbir hükümdarda görülmemiş ölçüde bir siyasî kabiliyete sahipti. Tebaasına karşı müslim-gayrimüslim ayrımı gözetmeksizin adaletle davranmak hususunda da son derece dikkatliydi. Öyle ki onun bu konudaki hassasiyetini ölümü üzerine Ermeni müellif Urfalı Mateos’un *herkesin babası, bütün insanlara karşı merhametli ve iyi niyet sahibi sultanın ölümü bütün dünyayı büyük bir mateme düşürdü* şeklindeki cümlesinde görmek mümkündür.

Oğlu Davud’un ölümü sırasında bir hafta cesedin başından ayrılması, hatta canına kıymaya çalışması ve sonrasında da devam ettirdiği melankoli hali onun ailesine karşı da aynı hamiyete sahip olduğunu göstermektedir. Mamafih eşi tarafından zehirlendikten sonra suikastin kimse tarafından anlaşılmaması için naaşı geceleyin iki emîr tarafından gizlice alınıp götürülmüş ve cenaze namazı dahi kılınmamıştır. Sultan daha sonra İsfahan’da yaptırdığı medresede defnedilmiştir.

**Ey oğlum Davud, sensiz
ava çıktım. Senden ayrılmanın
bana verdiği sıkıntı ve senden uzak
kalmanın getirdiği yalnızlık içindeyim.
Feleğin seni benden aldığı, gecelerimi
uykusuz kıldığı, hayatımı berbat ettiği, ciğerimi
parçalayıp üzüntümü arttırdığı için ağlıyorum.
Hadi bana bildir bakalım. Benden ayrıldıktan
sonra durumun nasıldır? Ölüm seni değiştirdi mi?
Mezar kurtları sana ve vücuduna ne yaptı? Toprak
yüzüne ve gözlerine ne yaptı? Sen de benim gibi
misin? Benim kadar üzüntülü müsün? Seni ne
kadar çok özlüyorum. Senin için ne kadar çok
üzülüyorum. Vah senin yokluğuna vah...**

**Sultan Melikşah'ın ölen oğlu Davud'un
ardından yazdığı mektup**

Sultan Melikşah Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Nizamülmülk (ö.1092): Sultan Alp Arslan'ın iktidarından başlayarak yaklaşık 30 sene vezirlik yapmıştır. Özellikle de Melikşah'ın ilk zamanlarında devlet işleri bütünüyle onun kontrolünde olmuştur. İdarî meselelerin dışında ilim ehline karşı son derece cömert davranan Nizamülmülk kendi adıyla anılan Nizâmiye Medreselerini sayı ve nitelik açısından geliştirmeye çalışmıştır. Buralarda İmamü'l-Haremeyn

Cüveynî, Gazzalî gibi büyük âlimler dersler vermişlerdir. Onun yeniden düzenlediği ikta sistemi idarî ve askerî açıdan devletin ana temellerinden biri haline gelmiştir.

Kendisinin idare konusundaki tecrübelerini *Siyerü'l-müluk* (*Si-yasetnâme*) adlı eserde toplamıştır. Bu kitap devlet bünyesinde görülmeye başlayan birtakım aksaklıkların çözümü için kalem almış olup Selçuklu tarihinin bir aynası niteliğindedir.

Öte yandan elde ettiği güce paralel olarak düşmanları da artmıştır. İçlerinde veliahtlık konusunda ters düştüğü, Sultan'ın eşi Terken Hatun'un da yer aldığı rakipleri onu gözden düşürmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Oğullarının ve maiyetindekilerin şımarık davranışları da buna eklendiğinde zamanla Sultan ile arası açılmaya başlamıştır. Devlet üzerindeki kontrolü tekeline almak isteyen Sultan Melikşah, kaynağın ifadesiyle *onun vezirlik sayfasının üzerine azil çizgisini çekerek* Bağdat'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Nizamülmülk bu seyahat sırasında kendisine dilekçe sunmak bahanesiyle yanına yaklaşan bir Bâtînî suikastçi tarafından öldürülmüştür.

Büyük Vezir Nizamülmülk'ün bir Batîni "Haşhaşi" tarafından öldürülmesi

Artuk Bey (ö.1091): Sultan Alp Arslan zamanında devletin hizmetine girmiş ve Malazgirt Savaşı'nda bulunmuştur. Sultan Melikşah'ın saltanatının başlarındaki Kavurd isyanının bastırılmasında önemli görevler üstlendikten sonra Anadolu gazalarına katılmıştır. Akabinde Sultan tarafından Ahsa ve Bahreyn'deki Karmatîler üzerine sefere gönderilmiştir. Daha sonra Mervanîler üzerine yapılan seferdeki davranışları nedeniyle Sultan ile arası açıldığından onun kardeşi Suriye-Filistin Selçuklu Meliki Tutuş'un hizmetine girmiştir. Sultan Melikşah, Kuzey Suriye'deki olaylar sebebiyle buraya doğru harekete geçtiğinde Tutuş'u, ona karşı savaşa kıskırttı ise de başarılı olamamıştır. Artuk Bey daha sonrasında tayin edildiği Kudüs Valiliği görevinde iken vefat etmiştir. Oğulları ilerleyen dönemlerde Mardin ve Hısn-ı Keyfâda onun adıyla anılan iki beylik kurmuşlardır.

Gevherayin (ö.1100): Önceleri Büveyhîlerin Irak hâkiminin gulamıydı. Hapsedilen efendisinin yanında kalmayı tercih etmişti. Daha sonrasında onun bu sadakati takdir edilmiş ve efendisinin ölümünün ardından Sultan Alp Arslan'ın hizmetine verildi. Malazgirt Savaşı'na iştirak etti ve 1072 yılında Bağdat Şahneliğine (askerî valiliğine) atandı. Gevherayin 20 sene boyunca sürdürdüğü bu görevi sırasında bütün gücüyle Bağdat'ta Büyük Selçuklu Devleti'nin çıkarlarını korumuştur. Bizzat Sultan ve veziri Nizamülmülk'ten aldığı yetkiler çerçevesinde Abbasî Halifesi üzerinde dahi baskı kurmaktan çekinmemiştir. Nitekim görevine atandığı sırada hükümdar ailesinin meliklerine mahsus günde üç kere kapısında nevbet çaldırma ayrıcalığı ile şehre gelmiştir. Şahnelik görevinin dışında zaman zaman Sultan

Melikşah döneminde yapılan seferlere de katılmıştır. Onun 1092 senesinde ölümü sonrasında başlayan taht mücadelelerine katılan Gevherayin, Berkıaruk ile Muhammed Tapar arasındaki ilk savaşta hayatını kaybetmiştir.

Ömer Hayyam (ö.1131): Sultan Melikşah'tan çok sonraları ölmüş olmasına rağmen bu dönemde de oldukça aktif bir kişidir. Sultanın ve vezirinin huzurunda şiir okuyup onların takdirini kazanmıştır. Celalî Takvimi'nin oluşturulmasında ve İsfahan Rasathanesinin inşasında görev almıştır. Sultan'ın oğlu Sencer'in çiçek hastalığını da tedavi eden kişidir. Ayrıca matematik konusunda yetkin bir âlimdir. Üç

Ömer Hayyam Türbesi/ Nişabur

bilinmeyenli denklemleri çözdüğü gibi analitik geometrinin gelişmesine de önemli katkılar sağlamıştır.

Onun dünya çapında şöhret kazanmasını sağlayan ise yazdığı rubaileri olmuştur. Bunlar Türkçe dâhil birçok batı diline tercüme edilmiş ve üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Kazandığı ün günümüzde de devam eden Ömer Hayyam'ın adı 1970'de ay üzerinde bir kratere 1980'de ise yeni bulunan bir kuyruklu yıldıza verilmiştir.

Sultan Melikşah ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: el-Kâim-biemrillâh (1031-1075)

el-Müktedî-biemrillâh (1075-1094)

Gazneliler: Sultan İbrahim b. Mesud (1059-1099)

Karahanlılar: **Doğu:** Tuğrul Kara Hakan Yusuf b. Süleyman (1062-1080)

Tuğrul Tegin Ömer b. Yusuf (1080-1081/1088-1089)

Tamgaç Han Hasan b. Süleyman (1069-1103)

Batı: Şemsülmülk Nasr b. İbrahim (1068-1080)

Tamgaç Han Hızır b. İbrahim (1080-108?)

Han Ahmet b. Hızır (108?-1089/1092-1095)

Yakub (1089-1092)

Kirman Selçukluları: Kara Arslan Kavurd (1048-1073)

Kirmanşah (1073-1074)

Hüseyinşah (1074)

Sultanşah (1074-1085)

I. Turanşah (1085-1097)

Türkiye Selçukluları Kutalmışoğlu I. Süleymanşah (1078-1086)

Bizans İmparatorluğu: VII. Mikhael Dukas (1071-1078)

Nikephoros Botaniates (1078-1081)

Aleksios Komnenos (1081-1118)

Fâtımîler: el-Müstansır-billâh (1036-1094)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: IV. Heinrich (1054-1105)

Sultan Melikşah Dönemi Kronolojisi

1072 Babasının ölümü üzerine tahta çıkması

1073 Kerec Savaşı ve amcası Melik Kavurd'un öldürülmesi

1074 Karahanlılar ve Gazneliler üzerine düzenlenen seferler

1077-1079 Artuk Bey'in Ahsa ve Bahreyn Karmatîlerine karşı düzenlediği sefer

1080 Sultan Melikşah'ın Kirman Seferi

1082 Tekiş'in birinci isyanı

1085 Diyarbakır'ın zaptı

Tekiş'in ikinci isyanı

1086 Sultan'ın Kuzey Suriye Seferi

1087 Sultanın, Bağdat'ı ilk ziyareti ve kızını Halife el-Müktedî ile evlendirmesi

1089 Birinci Maverâünnehir Seferi

1090 İkinci Maverâünnehir Seferi

1092 Alamut Kuşatması

Nizamülmülk'ün öldürülmesi

Sultan'ın Bağdat'ı ikinci ziyareti

Sultan'ın eşi tarafından zehirlenmesi ve ölümü

SULTAN MAHMUD

Doğum Tarihi: 1088

Ölüm Tarihi: Kasım 1094 (6 yaşında)

Ölüm Sebebi: Çiçek Hastalığı

Defnedildiği Şehir: İsfahan

Tahta Çıkışı: Kasım 1092

Tahttan İnişi: Ocak 1094

Babası: Sultan Melikşah

Annesi: Terken Hatun

Eşi/Eşleri: Yok

Çocukları:

Erkek: Yok

Kız: Yok

Kardeşleri: Berkyaruk, Muhammed Tapar, Sencer, Ahmed,

Davud, Tuğrul, Emir Humar, Medh-i Irak Gevher,

Mâhmelek, Hatunü'l-İsmet,

Cevher Hatun, Safiye Hatun, Sitare Hatun, Seyyide Hatun

Lakap ve Unvanları: Nâsirüd-dünya ve'd-dîn es-Sultanü'l-Mu'azzam

Babası öldüğü sırada çok küçük yaşta olan Mahmud'un yerine devlet idaresini annesi Terken Hatun üstlenmişti. Adı geçen hanım eşini zehirledikten sonra oğlu Mahmud'u tahta çıkarmak üzere harekete geçmişti. Çocuğun yaşının küçüklüğünden dolayı adına hutbe okunamayacağına dair İmam Gazzalî'nin fetvasına ve Abbasî Halifesinin itirazlarına rağmen birtakım şartlar karşılığında onları ikna etmeyi başardı. Böylece istediğini elde ettiği gibi askerleri de dağıttığı 20 milyon altın karşılığında teskin etti. Fakat çok geçmeden Suriye-Filistin Selçuklu Meliki Tutuş ve Sultan Melikşah'ın büyük oğlu Berkyaruk taht için seslerini duymaya başladılar.

Terken Hatun ilk olarak 1093'de Berkyaruk ile karşı karşıya geldi. Ancak Nizamî gulamlar tarafından desteklenen üvey oğlu karşısında mağlup olmaktan kurtulamadı. Tek başına

iktidarı elinde tutamayacağını anlayan Terken Hatun aile içinden bir evlilik yapmak suretiyle yönetim de kalmak istediye de bir netice elde edemedi. Evlenme teklif ettiği İsmail b. Yakutî yeğeni Berkyaruk'un yanına kaçtıktan sonra burada öldürüldü.

Onun ikinci evlilik teklifinde bulunduğu kişi ise Suriye-Filistin Selçuklu Meliki Tutuş oldu. Fakat damat adayının gelen teklifi kabul etmesine karşın bu kez de Terken Hatun'un evliliğe ömrü vefa etmedi (1094). Bunun sonrasında kendisine bağlı emîrlerin korumasında İsfahan'da kalan Mahmud da kısa süre sonra yakalandığı çiçek hastalığından kurtulamayarak hayatını kaybetti.

Büyük Selçuklu dönemine ait bir seramik tabak

SULTAN BERKYARUK

Doğum Tarihi: 1081

Ölüm Tarihi: 1104 (24 yaşında)

Ölüm Sebebi: Verem Hastalığı ve Basur

Defnedildiği Şehir: İsfahan

Tahta Çıkışı: 1094

Tahttan İnişi: 1104

Babası: Sultan Melikşah

Annesi: Zübeyde Hatun

Eşi/Eşleri: Bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: Melikşah

Kız: Zübeyde Hatun

Kardeşleri: Muhammed Tapar, Sencer, Ahmed, Davud, Mahmud,
Tuğrul, Emir Humar, Medh-i Irak Gevher, Mâhmelek,
Hatunül'l-İsmet, Cevher Hatun,
Safiye Hatun, Sitare Hatun, Seyyide Hatun

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, Rüknü'd-dünya ve'd-dîn
Ebu'l-Muzaffer, Yemînu Emîri'l-mü'minîn

Sultan Berkyaruk Döneminin Genel Özellikleri

Sultan Melikşah dönemi sonrasında başlayan taht mücadeleleri devlet için gerçek manada bir talihsizlik olmuştur. İktidar olmak adına birbiriyle savaşılan hanedan mensuplarının yanında, alt kademelerde yer alan emîr ve kumandanların da kendi aralarındaki çatışmaları siyasî ortamı tam bir keşmekeş haline sokmuştur. Bu ise içte ve dışta birtakım tehditlerin ortaya çıkması ya da daha da belirgin hale gelmesi sonucunu doğurmuştur.

Nitekim bu nedenle Ortadoğu'ya gelen Haçlılara karşı yeterli reaksiyon gösterilememiştir. Böylece onların bölgede 200 sene sürecek varlıklarının temelleri atılmıştır. Öte yandan Sultan Melikşah zamanında seslerini duyurmaya başlayan Bâtınîler, mevcut durumdan istifade ile etkilerini daha da arttırmışlardır. Nihayetinde Sultan, Bâtınîlere karşı bir takibat başlatmıştır. Buna karşılık onların başarısız bir suikast girişimine maruz kalmıştır.

Sultan Berkyaruk adına basılmış sikke

Sultan Berkyaruk'un tahta çıkışının tasviri

Öte yandan Sultan Berkyaruk'un kardeşi ile yaptığı mücadeleler yalnızca dış tehditleri değil iç siyasette de birtakım olumsuzlukları tetiklemiştir. Nitekim emîrlar durumdan istifade ile hanedan aleyhine güç ve etkilerini arttırmışlardır. Sürekli hale gelen çatışmalar tarımsal faaliyetleri güçleştirmiş ve ikta sisteminde sıkıntılar meydana getirmiştir. Ahaliden alınan aşırı vergiler, devamlı olarak asker beslemenin getirdiği maliyet de, ekonomik ve sosyal sıkıntıları ortaya çıkarmıştır.

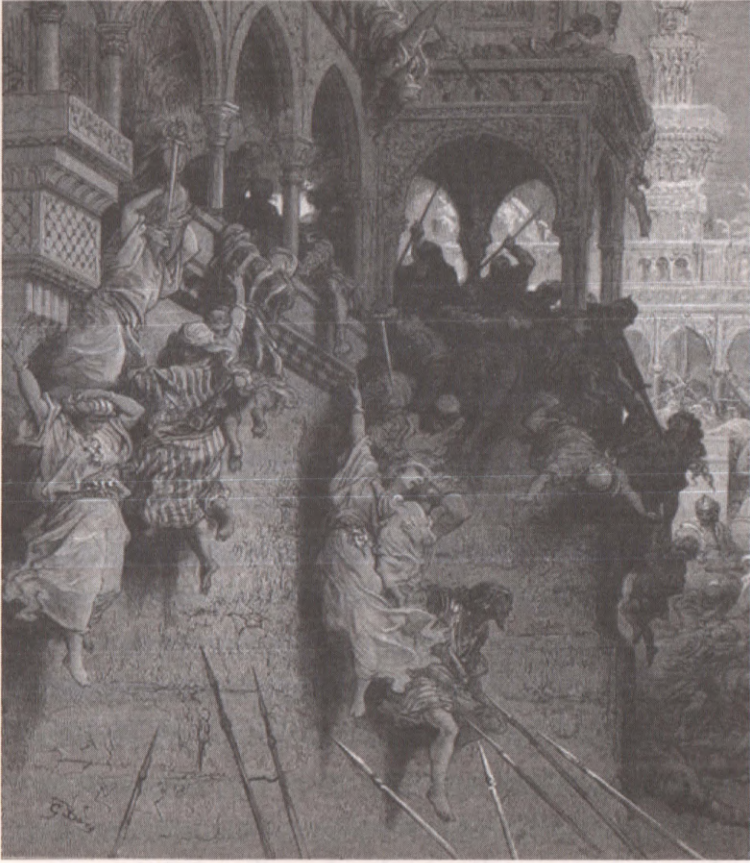
Sultan Berkyaruk Dönemin Önemli Siyasî Olayları

Babası öldüğü sırada İsfahan'da bulunan Berkyaruk sayıları 12.000'i bulan Nizamî gulamların desteği ile taht mücadelesine başladı. 1093'te Berucird'de, Terken Hatun'un kuvvetlerini mağlup ettikten sonra aynı yıl içinde dayısı İsmail b. Yakuti'ye karşı bir zafer daha kazandı. Amcası Suriye-Filistin

Selçuklu Meliki Tutuş karşısında zayıf şekilde başladığı mücadelesinde ise babasının eski emîrleri Aksungur ve Bozan'ın taraf değiştirmesiyle durumu eşitlemek imkânı buldu. Sonrasında Bağdat'a gelerek adına hutbe okuttu (Ocak 1094). Akabinde Rey'de bir kez daha karşılaştığı amcasını mağlup etti. Tutuş savaş meydanında öldürüldü. Bu arada Horasan şehirlerini ele geçiren Selçuklu ailesinden Arslan Argun'un oluşturduğu tehlike 1097 senesinde öldürülmesiyle sona erdirildi. Sultan buraya kardeşi Sencer'i melik atadı.

Selçuklular birbirleriyle mücadele ederken Avrupa'dan harekete geçen Haçlılar, Anadolu'dan geçerek 1097 yılı sonlarında Antakya önlerine geldiler. Musul Valisi Kürboğa idaresinde toplanan bir Selçuklu ordusu şehri kurtarmaya geldi ise de ağır bir mağlubiyete uğradı (Haziran 1098). Antakya, Haçlıların eline geçti. Haçlılar bunun sonrasında güneye doğru yollarına devam ederek Kudüs'ü ele geçirdiler (Temmuz 1099). Aynı sene içinde Fars bölgesinde isyan eden Emîr Üner uğradığı bir suikastte öldürülünce mesele kendiliğinden çözüldü.

Sultan bunların sonrasında Gence Meliki olan kardeşi Muhammed Tapar ile mücadele etmek zorunda kaldı. 1100-1104 yılları arasında birbiri ardına yapılan beş savaşın sonrasında taraflar aralarında anlaşarak mücadeleyi sonlandırdılar. Böylece sultanlığını devam ettiren Berkjaruk ülkenin batı kısımlarını kardeşine bıraktı. Ayrıca onu veliahtı yaptı (1104). Fakat çok geçmeden verem ve basur hastalıkları nedeniyle vefat etti.

Haçlıların Antakya Katliamı (1098)

Sultan Berkyaruk'un Kişilik Özellikleri

Berkyaruk güzel yüzlü, orta boylu, sakalı ile bıyıkları birbirine karışık ve açık kaşlı olarak tasvir edilmiştir. Karakter olarak ise yumuşak huylu, asil ve cömert, sabırlı, akıllı, mülayim bir hükümdardı. İnsanları cezalandırmak konusunda aşırıya gitmeyip daha çok affetmeyi tercih ederdi. Bu özellikleri sebebiyle halk tarafından sevilmekteydi. Annesi

Zübeyde Hatun'a aşırı derecede düşküncü. Onu yanından uzaklaştırmasını isteyen emirlere *ben tahtı ancak onun için istiyorum* sözleriyle karşılık vermişti.

Sultan taht mücadelelerinde her zaman yanında olan şansına ve bunların hepsini kendi lehine sonuçlandırmasına karşılık iktidarda tek başına kaldığı bir sırada hastalıklar sebebiyle hayatını kaybetmişti.

Sultan Berkyaruk Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Terken Hatun (ö.1094): Eşine nispetle *Hatunü'l-Celâli* olarak da bilinen Karahanlı ailesine mensup bu hanımın iktidar hırsıyla yaptıkları Selçuklular ve hatta dünya tarihi için önemli neticeler doğurmuştur. Mamefih başlangıçta isteklerine ulaşmış gibi görünse de Berkyaruk'un büyük erkek varis olarak mevcudiyeti ve Nizamî gulamların kendisine olan nefreti durumun bir anda tersine dönmesine sebebiyet vermiştir. Hanedan içerisinde bir evlilik yapmak suretiyle ortak bir iktidar sağlamak planı da ölümü dolayısıyla suya düşmüştür.

Müeyyedülmülk (ö.1101): Nizamülmülk'ün oğullarından olan Müeyyedülmülk, Sultan Berkyaruk'un vezirliği görevini üstlenmiştir. Fakat zaman içerisinde Sultan'ın annesi Zübeyde Hatun ile ters düşmüş ve kardeşi Fahrülmülk'ün faaliyetleri neticesinde görevinden azledilmiştir. Sonrasında Gence Meliki Muhammed Tapar'ın yanına giderek onu ağabeyine karşı isyana teşvik ederek yeni bir taht mücadelesinin çıkmasına sebebiyet vermiştir. İki kardeş arasında

Muhammed Tapar'ın kazandığı ilk savaş neticesinde esir edilen Zübeyde Hatun'u aralarındaki düşmanlık nedeniyle öldürmüştür. Ancak bu onun için büyük bir hata olmuştur. Zira adı geçen hanımın varlığı dolayısıyla Berkyaruk'tan uzaklaşan askerler yeniden onun emri altına girmişlerdir.

1101 senesindeki ikinci savaşta Sultan tarafından yakalanan Müeyyedülmülk başlangıçta ödeyeceği yüksek miktardaki fidye karşılığında affedilmişse de sonrasında bizzat onun tarafından öldürülmüştür.

Kasimüddevle Aksungur (ö.1094): Sultan Melikşah devrinde Halep valiliğine getirilen Aksungur, Suriye-Filistin Selçuklu Meliki Tutuş ile sürekli problemler yaşamıştır. Ancak her şeye karşın Sultan Melikşah kardeşine karşı onun tarafını tutmuştur. Melikşah'ın öldürülmesinin akabinde Tutuş'a biat etse de sonrasında Berkyaruk'un ortaya çıkışıyla birlikte onun saflarına katılmıştır. Böylece amcasına karşı çok güç durumda kalmış olan Berkyaruk durumunu toparlayabilmiştir. Fakat sonrasında Tutuş'un intikam hislerine karşı tek başına mücadele etmek zorunda kalan Aksungur esir düşmüş ve bizzat onun tarafından öldürülmüştür. Kendisi ileride Zengîler Devleti'ni kuracak olan İmâdeddîn Zengî'nin de babasıdır.

Halep Kalesi

Sultan Berkyaruk ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müktedî-biemrillâh (1075-1094)

el-Müstahzir-billâh (1094-1118)

Gazneliler: Sultan İbrahim b. Mesud (1059-1099)

Sultan III. Mesud b. İbrahim (1099-1115)

Karahanlılar: **Doğu:** Tamgaç Han Hasan b. Süleyman (1069-1103)

Arslan Han Ahmed b. Hasan (1103-1128)

Batı: I. Mesud b. Muhammed (1095-1097)

Süleyman Tegin b. Davud Köç Tegin (1096-1097)

Mahmud Tegin (1096-1098)

Kadir Han Cibril b. Muhammed (1098-1102)

Arslan Han Muhammed b. Süleyman (1102-1130)

Kirman Selçukluları: I. Turanşah (1085-1097)

İranşah (1097-1101)

I. Arslanşah (1101-1142)

Türkiye Selçukluları I. Kılıç Arslan (1092-1107)

Bizans İmparatorluğu: Aleksios Komnenos (1081-1118)

Fâtımîler: el-Musta'li-billâh (1094-1101)

el-Âmir-biahkâmillâh (1101-1130)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: IV. Heinrich (1054-1105)

V. Heinrich (1099-1125)

Sultan Berkyaruk Dönemi Kronolojisi

1093 Berucird Savaşı ve Terken Hatun'un kuvvetlerinin mağlup edilmesi

İsmail b. Yakutî'nin mağlup edilmesi ve öldürülmesi

1094 Berkyaruk adına Bağdat'ta hutbe okunması

Rey Savaşı ve Tutuş'un öldürülmesi

1097 Arslan Argun'un öldürülmesi ve Sencer'in Horasan meliki olması

1098 Haçlıların Antakya'yı ele geçirmesi

1099 Haçlıların Kudüs'ü zaptı ve Kudüs Haçlı Krallığı'nın kuruluşu

Emîr Ünür'in isyanı ve öldürülmesi

1100 Berkyaruk-Muhammed Tapar arasındaki birinci savaş

1101 Berkyaruk-Muhammed Tapar arasındaki ikinci savaş

Berkyaruk-Muhammed Tapar arasındaki üçüncü savaş

1102 Berkyaruk-Muhammed Tapar arasındaki dördüncü savaş

1104 Berkyaruk-Muhammed Tapar arasındaki beşinci savaş ve anlaşma yapılması

Sultan Berkyaruk'un ölümü

SULTAN MUHAMMED TAPAR

Doğum Tarihi: 1082

Ölüm Tarihi: 1118 (36 yaşında)

Ölüm sebebi: Bilinmeyen ağır bir hastalık

Defnedildiği Şehir: İsfahan

Tahta Çıkışı: 1105

Tahttan İnişi: 1118

Babası: Sultan Melikşah

Annesi: Seferiye Hatun

Eşi/Eşleri: Gevher Hatun, Sercihan Hatun,
Hatun(sonradan boşadığı eşi), Kutluğ Hatun

Çocukları:

Erkek: Mahmud, Tuğrul, Mesud, Selçukşah, Süleymanşah,
Çağrı, Kızıl Arslan

Kız: Fatıma Hatun

Kardeşleri: Berkyaruk, Sencer, Ahmed, Davud, Mahmud, Tuğrul,
Emir Humar, Medh-i Irak Gevher, Mâhmelek, Hatunü'l-İsmet,
Cevher Hatun, Safiye Hatun, Sitare Hatun, Seyyide Hatun

Lakap ve Unvanları: Ebû Şicâ Gıyâsü'd-dünya ve'd-dîn,
Kasimu Emîri'l-mü'mînîn, Sultanü'l-Mu'azzam, Sultanü'l-Âzam

Sultan Muhammed Tapar Döneminin Genel Özellikleri

Muhammed Tapar'ın Ocak 1105 yılı itibarıyla başlayan iktidarı, devlet için bir yenilenme ve restorasyon dönemi olmuştur. Öncelikle idarî ve sosyal açıdan taht mücadeleleri sırasında ortaya çıkan olumsuzluklar giderilmeye çalışılmıştır. Bölgeye yerleşen Haçlılar ve etkilerini günden güne arttıran Bâtınîlere karşı Sultan Muhammed Tapar dönemiyle birlikte çözüm arayışına girilmiştir. Dedesi Alp Arslan'ı kendisine örnek alan Sultan söz konusu iki tehdit ile alakalı kararlı adımlar atmıştır. Mamafih onun, Musul valileri eliyle Haçlılara karşı başlattığı cihad hareketi, Suriye bölgesindeki Müslüman emîrlerin kendi siyasî çıkarlarını ön planda tutmaları nedeniyle beklentilerin çok uzağında kalmıştır. Bâtınîlere karşı verilen mücadele ise daha başarılı olmuş ve yayılmaları büyük ölçüde engellenmiştir. Yine Selçukluların, Bağdat şehri ve halifeler üzerindeki kontrolü de devam etmiştir.

Sultan Muhammed Tapar adına İsfahan'da basılan dinar

Sultan Muhammed Tapar

Onun döneminde kardeşi Sencer, devletin doğu eyaletlerini yönetmeye devam etmiştir. Muhammed Tapar ile birlikte yeniden sağlanan güç ve otorite Sultan Sencer zamanında devletin yaşadığı ikinci zirvenin de hazırlayıcısı olmuştur.

Sultan Muhammed Tapar Döneminin Önemli Siyasî Hadiseleri

Sultan Berkýaruk aralarında yaptıkları anlaşma gereğince kardeşi Muhammed Tapar'ı veliahtı olarak kabul etmişti. Ancak bunu unutarak ölümünden hemen önce oğlu Melikşah'ı Bağdat'a gönderip adına hutbe okutturmuştu. Her şeye rağmen Muhammed Tapar süratli bir şekilde Abbasilerin merkezine gelerek kısa sürede duruma hâkim olmuş ve 1105 yılının başında hutbeyi kendi adına çevirmişti. Sonrasında devlet içinde gerekli düzenlemeler yapılmış ve sıra dışı meselelerle ilgilenmeye gelmişti.

İlk olarak 1107 senesinde Türkiye Selçuklu hükümdarı I. Kılıç Arslan'ın kuvvetleri Habur Savaşı'nda Emîr Çavlı tarafından mağlup edildi. Aynı yıl başkent İsfahan

yakınlarındaki Şahdiz Kalesi uzun bir kuşatmadan sonra Bâtınîlerden geri alındı. Burası iç karışıklıklar sırasında onların eline geçmişti.

Bir sonraki yıl Sultan, muhaliflerini himaye eden ve itaatten çıkan Hille'nin Arap Emîri Seyfüddevle Sadaka'nın isyanını bastırdı ve Seyfüddevle öldürüldü. 1109 senesinde Bâtınîlerin merkezi Alamut kuşatıldı ise de netice alınmadı. Yine bu yıl içerisinde Sultan, Musul Valiliğine tayin ettiği Emîr Mevdud'un eliyle Haçlılara karşı cihad seferlerini başlattı. Söz konusu seferlerin ilk hedefi uzun süredir Haçlı kuşatmasına direnmeye çalışan Trablus'a yardıma gidilmesiydi. Fakat şehir bu sene içinde onların eline geçti ve burada Trablus Haçlı Kontluğu kuruldu.

Trablus'un Haçlılara teslimi

Haşhaşiler'in Suriye'deki merkezi; Masyaf Kalesi

Mevdud ilk iki seferinde çeşitli nedenlerle başarılı olamadı ise de 1113'te Taberiye Savaşı'nda Kudüs Haçlı Krallığı ordularını mağlup etti. Ancak aynı sene içerisinde Dımaşk'ta Bâtınîler tarafından şehit edilmesinden sonra yerini alan halefleri elle tutulur bir başarı kazanamadılar. Sultan, Haçlılarla mücadelenin yanında Bâtınîleri de ihmal etmiyordu. Onun 1114'de Halep Selçuklu Melikliğine gönderdiği emir gereğince bu mezhebin mensuplarına karşı takibat başlatıldı. Nüfuzları kırılan Bâtınîler şehri terk etmek zorunda kaldılar. Öte yandan Sultan 1115'te Antakya Haçlılarına karşı kaybedilen Tell-Danis Savaşı'nın neticesinde cihad seferlerine son vermek zorunda kaldı.

Diğer taraftan Selçuklular 1116 senesinde Gazneliler Devleti'nde çıkan taht kavgalarına müdahil oldular. Horasan Meliki Sencer 1117 senesi Şubat'ında Gazne'ye girerek Behram Şah'ı tahta çıkardı.

Bâtınîlere karşı büyük bir düşmanlık besleyen Muhammed Tapar meseleyi kökünden halletmek için Anuştegin Şirgir idaresindeki büyük bir orduyu 1117 yılı Temmuz'unda Alamut'u kuşatmaya gönderdi. Ancak kale düşmek üzere iken onun ölüm haberinin gelmesi ile Selçuklu ordusu dağıldı (Nisan 1118).

Sultan Muhammed Tapar'ın Kişilik Özellikleri

Muhammed Tapar uzun boylu, çekik kaşlı, gür sakallı, yüzü sarıya çalan bir simaya sahipti. Dindar, ahalisine karşı merhametli, adil ve sözünde duran bir hükümdardı. Mezalim Mahkemesine (Yüksek Mahkeme) oturur ve halkın şikâyetlerini sonuna kadar dinlerdi. Onun söz konusu tutumu emrindekileri de aynı şekilde davranmaya yöneltmekteydi. Ayrıca sultanlığı döneminde halktan alınan din dışı vergiler kaldırılmıştı. Dindarlığı dolayısıyla başta Bâtınîler olmak üzere Sünnî İslam'a muhalif olan mezheplere karşı şiddetli düşmanlık beslerdi.

Sultan öldüğünde açılan hazinesinde diğer kıymetli eşyaların dışında 10.000.000 altın çıkmıştı. Bu kendisinden önce ve sonra hiçbir Selçuklu hükümdarının ulaşamadığı bir meblağ idi. Anlaşılacağı üzere son derece tutumlu bir hükümdardı. Buna karşın ahaliden atına yedirmek için aldığı

samanın parasını dahi *saman para ile satılmaz* sözlerine rağmen vermekten geri durmamıştı.

Sultan Muhammed Tapar Döneminin Önemli Şahsiyetleri

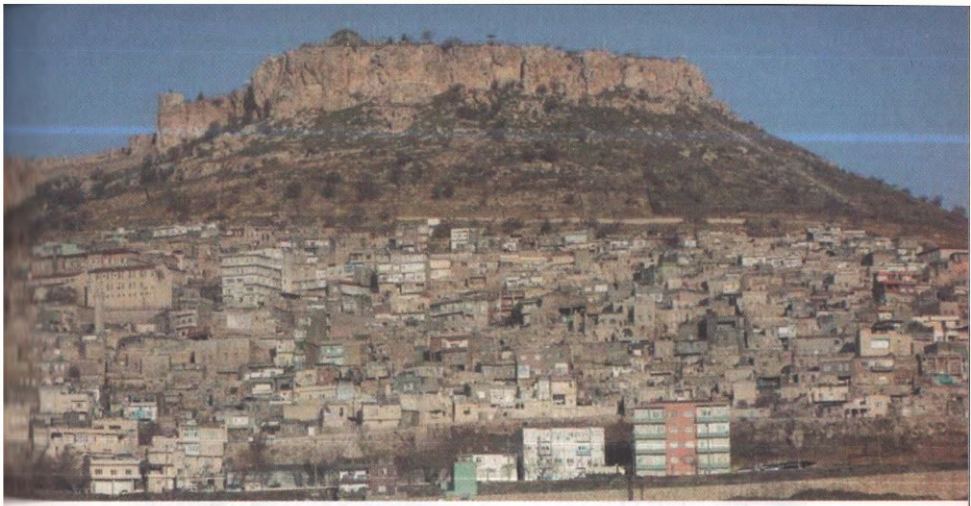
Emîr Çavlı (ö.1116): Dönemin en ünlü simalarından biridir. Sultanın kendisine karşı gösterdiği bütün iyi niyete karşın zaman zaman ona asi olmaktan çekinmemiştir. Ancak her seferinde affedilmiştir. Nitekim Musul'a vali tayin edilmesinin sonrasında Haçlılarla mücadele ile görevlendirilmesine rağmen kısa süre sonra isyan bayrağını açmıştır. Üzerine gönderilen Selçuklu Ordusu Musul'u alınca bir süre Haçlılarla ittifak ederek Suriye'de tutunmaya çalışmıştır. Ancak 1108'deki Tell-Başir Savaşı'nda mağlup olunca Sultan'dan af dilemek zorunda kalmıştır. İsteği kabul olduğu gibi Sultan iki yaşındaki oğlu Çağrı'nın atabeyi olarak onu Fars vilayetine atamıştır. Çavlı ölümüne kadar burada Kirman Selçukluları ve Şebankâre emîrleri ile mücadele etmiştir.

Seyfüddevle Sadaka (ö.1108): Ağabeyi Berkayaruk'a karşı verdiği iktidar mücadelesi sırasında Muhammed Tapar'ı destekleyen Hille'nin Arap Emîri Sadaka bunun sonrasında Basra şehrini işgal etmiş ve Sultan'dan kaçan muhalifleri himaye etmeye başlamıştır. Üstüne onun bütün barışma çabalarına ve halifenin aracılığına rağmen asi tavrını sürdürmüştür. Bu sırada etrafına 50.000 Arap askeri toplamıştır. Ancak iki taraf 1108'de Dicle Nehri kıyısındaki Nu'maniye'de karşı karşıya geldiğinde Türk okçularının yağmur gibi

yağdırdığı oklar Arap saflarını parçalamış ve Sadaka da sırtından yediği bir ok darbesi ile hayatını kaybetmiştir.

Artukoğlu İlgazi (ö.1122): Mardin Artuklularının kurucusu olan İlgazi, kardeşler mücadelesinde Muhammed Tapar'ın saflarında yer almış ve Bağdat'ta onun adına hutbe okunmasını sağlamıştır. Ancak sonrasında ikilinin arası bozulmuştur. İlgazi 1106 senesinde Mardin'i alarak burada Hısn-ı Keyfa'dan sonra ikinci Artuklu Beyliği'ni kurmuştur. 1114 senesinde Aksungur el-Porsukî idaresindeki Selçuklu Ordusu aralarındaki eski düşmanlık sebebiyle İlgazi'nin topraklarına saldırınca o da harekete geçerek muhatabını mağlup etmiştir (1114). Böylece İlgazi, Sultan'a açıkça asi konumuna düşmüştür. Bu sebeple daimi müttefiği Dımaşk Hâkimi Tuğtekin ile birlikte bir sonraki yıl bölgeye gelen geçen Selçuklu Ordusu'na karşı Haçlılarla aynı tarafta saf tutmuştur. Bütün bunlar dolayısıyla Sultanın cihad seferlerinin sonlanmasıyla sorumlularından biri olarak görülebilir. Ancak her şeye rağmen Müslümanların o zamana değin Haçlılara karşı kazandığı en büyük başarıyı elde etmiş ve 1119'da Antakya Haçlılarını Tell-Afrin'de (Kanlı Meydan Savaşı'nda) ağır bir mağlubiyete uğratmıştır.

Hasan Sabbah (ö.1124): Önceleri 12 İmam Şiasına mensup iken daha sonrasında Fâtımî dailerinden Abdülmelik b. Attaş'ın eliyle İsmailiyye inancını kabul etmiştir. 1078-1081 yılları arasında kaldığı Mısır'da Halife el-Müstansır'ın oğulları en-Nizar ve el-Musta'lî arasındaki veliahtlık mücadelesine dâhil olmuştur. Nihayetinde en-Nizar'ı desteklediği için Vezir Bedrü'l-Cemali ile bozuşup buradan ayrılmak

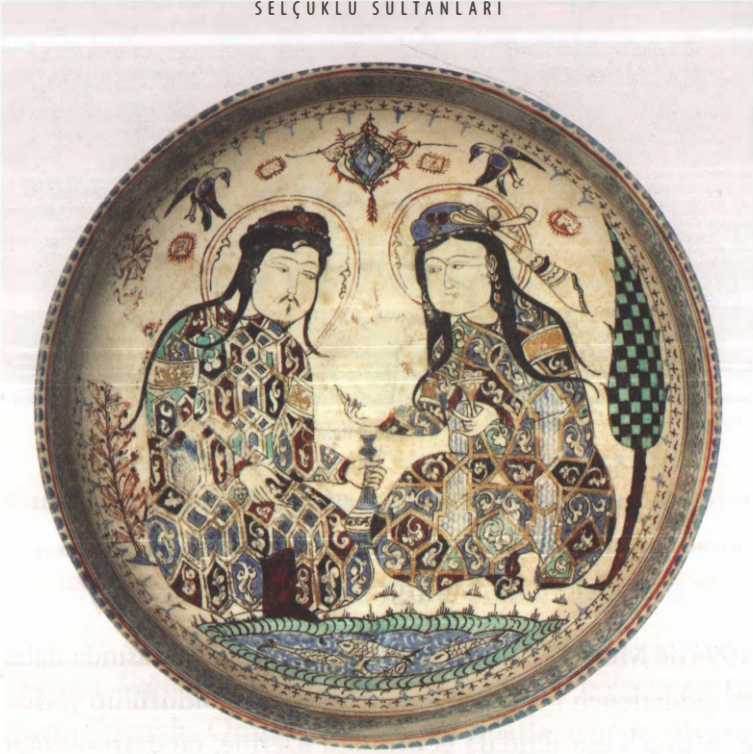

Mardin Kalesi

zorunda bırakmıştır. 1090 senesinde Alamut'u ele geçirip buradan Sünnî Selçuklulara karşı suikastler ve tedhiş yoluyla mücadeleye başlamıştır.

1094'de Mısır'da el-Müstansır'ın ölümünün sonrasında daha da şiddetlenen mücadelelerde en-Nizar'ın öldürülüp yerine el-Musta'lı'nın iktidara getirilmesi üzerine, taraftarı olduğu en-Nizar'ın varislerinin haklarını savunmak üzere Nizarî İsmailî mezhebini kurmuştur. Zaman içerisinde Alamut benzeri yerleri ele geçirmek suretiyle İran'daki etki alanını genişlettiği gibi Sultan Melikşah'ın sonrasındaki iktidar mücadeleleri onun daha da güçlenmesini sağlamıştır. Sultan Muhammed Tapar iktidara geldiğinde Bâtınîlerle mücadele ederek onların önünü kesmeyi başarmıştır. Hatta Alamut, Selçuklular tarafından düşürülmek üzere iken Sultan'ın ölüm haberinin gelmesiyle kurtulmuştur (1118).

Sultan Sencer'in iktidarının ilk yıllarında ölen Hasan Sabbah dindar, cebir geometri, astronomi ve dinî ilimleri iyi bilen birisiydi. Onun zamanında kurulan kütüphane Moğolların 1256'da Alamut'u zaptına kadar varlığını korumuştur.

Selçuklu keramik tabak

Sultan Muhammed Tapar ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müstahzir-billâh (1094-1118)

Gazneliler: Sultan III. Mesud b. İbrahim (1099-1115)

Şirzad (1115-1116)

Arslanşah (1116-1117)

Behramşah (1117-1157)

Karahanlılar: **Doğu:** Arslan Han Ahmed b. Hasan (1103-1128)

Batı: Arslan Han Muhammed b. Süleyman (1102-1130)

Kirman Selçukluları: I. Arslanşah (1101-1142)

Türkiye Selçukluları I. Kılıç Arslan (1092-1107)

Şehinşah (Melikşah) (1100-1106)

I. Mesud (1106-1155)

Bizans İmparatorluğu: Aleksios Komnenos (1081-1118)

Fâtımîler: el-Âmir-biahkâmillâh (1101-1130)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: IV. Heinrich (1054-1105)

V. Heinrich (1099-1125)

Muhammed Tapar Dönemi Kronolojisi

1105 Bağdat'ta adına hutbe okunması ve tahta çıkışı

1107 Habur Savaşı

Bâtınîlerden Şahdiz kalesinin alınması

1108 Nu'maniye Savaşı ve Seyfüddevle Sadaka'nın öldürülmesi

Tell-Başir Savaşı

1109 I. Alamut Kuşatması

Haçlılara karşı cihad seferlerinin başlaması

Trablus'un Haçlıların eline geçmesi

1113 Taberiye Savaşı

1114 Selçuklu Ordusu'nun İlgazi tarafından Dara'da mağlup edilmesi

1115 Haçlılara karşı Tell-Danis bozgunu ve cihad seferlerinin sonlandırılması

1117 Melik Sencer komutasındaki Selçuklu Ordusu'nun Gazne'ye girmesi

1118 II. Alamut Kuşatması

Sultan Muhammed Tapar'ın ölümü

SULTAN MAHMUD

Sultan Muhammed Tapar ölmeden önce oğlu Mahmud'u bizzat kendi eliyle tahta çıkarmıştır. Ancak genç sultanın devlet adamlarının etkisi altında kalması üzerine amcası Horasan Meliki Sencer harekete geçerek Ağustos 1119'daki Save Savaşı'nda onu mağlup etmiştir. Böylece Büyük Selçuklu Sultanı olan Sencer yeğeni Mahmud'a da devletin batı topraklarının idaresini vermiştir. Neticede Selçuklular tarihi içinde yeni bir devlet olan Irak Selçukluları da kurulmuştur. Dolayısıyla Sultan Mahmud ile ilgili Irak Selçukluları kısmında bilgi verilecektir.

Türk Oturuşu

SULTAN SENCER

Doğum Tarihi: 1086

Ölüm Tarihi: 1157 (71 yaşında)

Ölüm Sebebi: Kulunç ve ishal

Defnedildiği Şehir: Merv

Tahta Çıkışı: 1118 (Kendi hükümdarlığını ilan etmesi)

1119 (Bağdat'ta adına hutbe okunması)

Tahttan İnişi: 1157

Babası: Sultan Melikşah

Annesi: Seferiyye Hatun

Eşi/Eşleri: Terken Hatun, Emîr Sitti Hatun

Çocukları:

Erkek: yok

Kız: Mâhmelek Hatun, Gevher Neseb Hatun, Emîre Hatun

Kardeşleri: Berkjaruk, Muhammed Tapar, Ahmed, Davud, Mahmud,

Tuğrul, Emir Humar, Medh-i Irak Gevher, Mâhmelek,

Hatunü'l-İsmet, Cevher Hatun,

Safiye Hatun, Sitare Hatun, Seyyide Hatun

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Âzam, Ebu'l-Haris Muizzü'd-dünya

ve'd-dîn, Burhanu Emîri'l-Mü'minîn, Sultanu Horasan, Şehinşahü'l-

Âzam, Meliku rikabi'l-ümem, Seyyidu Selâtîni'l-Arab ve'l-Acem,

Nâsıru dinillâh, Maliku ibadillâh Hâfızu bilâdillâh,

Adudüddeyle, es-Sultanü'l-Mu'azzam

Sultan Sencer Döneminin Genel Özellikleri

Sultan Sencer babası Melikşah tarafından üç yaşından itibaren devlet işlerine dâhil edilmiştir. Ağabeyi Berkjaruk tarafından getirildiği Horasan Melikliği makamını diğer ağabeyi Muhammed Tapar döneminde de korumuştur. Bu sebeple iktidara geldiğinde neredeyse bütün hayatını geçirdiği Horasan'dan ayrılmak istememiştir. Kendisi devletin merkezini Merv'e taşıırken batının idaresini yeğeni Mahmud'a bırakmıştır. Böylece Büyük Selçuklu Devleti'nin idarî yapılanmasında yeniden *İkili Teşkilat Sistemi*'ne dönmüştür.

Buna karşın yeğenlerinin arasında sürekli hale gelen çatışmalara müdahale etmiş ve Selçukluların, Abbasîlerin üzerindeki genel politikasınının devam ettirilmesini sağlamıştır. Böylelikle Abbasî Halifesi el-Müsterşid'in Selçukluların siyasî vesayetinden kurtulma çabaları da başarısızlığa uğratılmıştır.

Sultan Sencer adına basılmış dinar

Sultan Sencer huzurunda bir meclis

En uzun süre tahtta kalan Selçuklu hükümdarı olan Sencer'in iktidarını 1141 yılı öncesi ve sonrası diye ayırmak mümkündür. Sözü edilen tarihte Karahıtalara karşı Katvan Savaşı'nda aldığı mağlubiyet devletin gücünü oldukça sarsmıştır. Sonrasında durumunu toparlayan Sultan bu kez de 1153'de kendi uyuğundan olan Oğuzlara/Türkmenlere mağlup olmuş ve esir düşmüştür. Akabinde bütün Horasan toprakları Oğuz İstilasına maruz kalmıştır. Bu durum 1157'deki ölümü üzerine daha da şiddetli bir hal almış ve nihayetinde Büyük Selçuklu Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir.

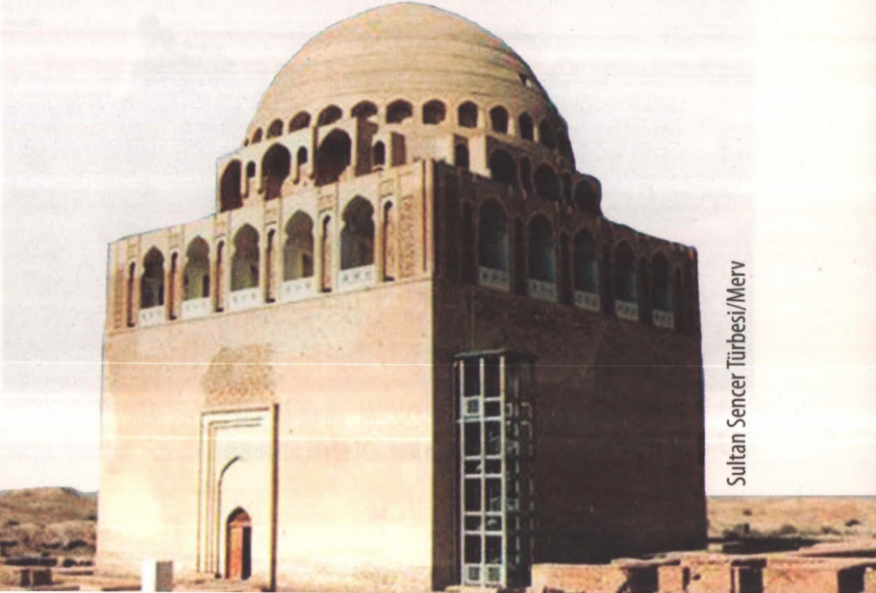
Sencer saltanatının ikinci devresine rastlayan söz konusu talihsizliklere karşın Selçuklu hanedanının en büyük sultanlarından biridir. Durumdan istifade etmek isteyen Harizmşahlar, Gurlular gibi tabilerine fırsat tanımamış ve onları devlete bağlı tutmaya devam etmiştir.

Ayrıca döneminde idarî teşkilat anlamında devlet en üst seviyeye ulaşmıştır. Sarayı her zaman şairlerin himaye edildiği bir yer olmuştur. Dönemin birçok ünlü siması da onun cömertliğinden nasibini almıştır. Bunlar arasında Enverî, Edib Sabir, Feridüddîn Attar, Ömer Hayyam, Muizzî, Reşidüddîn Vatvat gibi isimleri saymak mümkündür.

Sultan Sencer Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Ağabeyinin ölümü sırasında Horasan'da bulunan Sencer yeğenine karşı kazandığı Save Savaşı sonrasında tahtı ele geçirdi. Batı topraklarının idaresini verdiği Mahmud bir ara halife ile kendisine karşı bir ittifak kurmak istedi. Fakat Sencer, ona yazdığı bir mektupla meseleyi Selçuklu çıkarlarına uygun bir şekilde halletti (1127).

1130'da Karahanlıların çıkan bir isyanı bastırmak üzere kendisinden yardım istemeleri üzerine Maverâünnehir seferine çıktı. Bir sene sonrasında Mahmud'un ölümü üzerine

Sultan Sencer Türbesi/Merv

ortaya çıkan siyasî durum onun dikkatini yeniden Batıya çevirmesine neden oldu. Zira yeğenleri Mesud ve Selçukşah yanlarına halifeyi de alarak kendisine karşı isyan etmişlerdi. Ordusuyla birlikte batıya yürüyen Sultan, asileri Mayıs 1132'deki Dinaver Savaşı'nda mağlup etti. Daha sonra Irak Selçuklu tahtını yeğenlerinden I. Tuğrul'a bırakıp geri döndü. Ancak Tuğrul'un 1134'de ölümü üzerine taht kardeşi Mesud'a kaldı ve bu durum Sultan Sencer tarafından da onaylandı.

Bu arada Irak Selçukluları arasındaki iktidar kavgalarından istifade ederek siyasî bağımsızlık peşinde koşan Halife Müsterşid 1135'de Daymerg Savaşı'nda Mesud tarafından mağlup ve esir edildi. Bir süre esir tutulan Halife daha sonra çadırına giren Bâtınîler tarafından öldürüldü.

Sultan Sencer döneminde Selçuklulara başkentlik yapmış olan
Merv şehrinin günümüzdeki harabeleri

Sultan Sencer 1135 yılında itaatsizlik gösteren Gazne hükümdarı Behramşah üzerine sefer düzenleyerek onu tekrardan kendisine bağladı. Aynı şekilde 1138'de bir başka asi tabiisi Harizmşah Atsız'ı mağlup etti.

1141 senesine gelindiğinde Karahanlılar ve Karluklar arasındaki çatışmaya birinciler lehine müdahil olan Sultan ile Karluklara destek veren Karahıtaylar arasında Katvan Savaşı yapıldı. Selçukluların kaybettiği bu mücadelenin sonrasında Maverâünnehir, İslamiyet'in yayılmasından bu yana ilk defa gayrimüslim bir devletin egemenliğine girmiş oldu. Sultan 1143 senesinde Katvan mağlubiyetinden bağımsızlığını kazanmak hususunda istifade etmek isteyen ve Horasan'a saldıran Atsız'ın üzerine yürüdü. Mağlup olan Harizmşah, yeniden tabiliğe zorlansa da kısa süre sonra Sultan'a karşı bir suikast girişiminde bulundu. Bunun karşılığında bir kere daha Harizm üzerine yürüyen Sultan, asiyi yeniden kendisine itaat etmeye mecbur bıraktı (1147).

Sultan Sencer 1152 senesinde kendisine tabi Gurlular ve Gazneliler arasındaki mücadelelere müdahale etti. Gurlular 1151 senesinde Gazne şehrini ele geçirip yedi gün ve yedi gece ateşe vermişlerdi. Güneye yürüyen Sencer, Nab Savaşı'nda Gurlu Alâeddîn Hüseyin'i mağlup ve esir etti. Bir sonraki sene kumandanlarının da teşvikiyle Belh civarındaki topraklarda yaşayan Oğuzlar üzerine yürüdü. Zira bunlar kendilerinden vergi almak üzere gelen tahsildarı öldürmüşlerdi. Sultan af isteyen Oğuzlara olumlu cevap vermek niyetinde iken yine kumandanlarının direktmesiyle savaşa karar verdi. Ancak neticede mağlup ve esir edildi. Üç

Harizm Eyaleti

yıl kadar Oğuzların elinde tutsak kalan Sultan Sencer nihayetinde Müeyyed Ay-aba tarafından kurtarıldı ise de 1157'deki vefatı üzerine Büyük Selçuklu Devleti tarih sahnesinden çekilmiş oldu.

Sultan Sencer'in Kişilik Özellikleri

Sultan Sencer uzun boylu, geniş sakallı ve buğday tenli olup yüzünde küçüklüğünde geçirdiği çiçek hastalığının izlerini taşırdı. Hatta bıyığının bazı kılları bu sebeple dökülmüştü. Geniş ve yüksek omuzluydu. Kaynaklarda ahaliye karşı güzel ahlaklı, merhametli, cömert olduğu ve zamanında herkesin güvenlik içinde yaşadığı ifade edilmektedir. Onun idarecilik vasıflarıyla alakalı *cihana hâkim olma merasimlerini, hükümdarlık kanunlarını, padişahlığın esaslarını, hükümet*

kanunu iyi bilirdi. Küçük işlerde biraz zayıf kalsa da ordu sevk edip düşmanla muharebe etme zamanlarında düşünceleri isabetli ve kararları doğru idi. Adalet, hakkaniyet ve Tanrı korkusuna sahipti, denilmiştir.

Giyim konusunda oldukça sade bir tarzı vardı. Üzerinde genelde zendecî kumaştan bir kaftan olurdu. Kimi zaman ise attabi kumaş elbise ve üzerine kaba bir kuzu postu kürk giyerdi. Ancak merasim ve protokollerde bunun aksine olarak giyim-kuşamına daha çok dikkat ederdi.

Savaşlarda üstün geldiğinde dahi karşısındakine cömert olmayı ve affetmeyi bilen bir hükümdardı. Kaynağın ifadesi ile *çehresinde merhamet ve sevgi eserleri zahir ve aşikârdı*. Nitekim Büyük Selçuklu tahtını elinden aldığı yeğeni Mahmud'a batı topraklarının idaresi bırakmıştı. Üç isyan teşebbüsünde de başarısız olan Harizmşah Atsız, Nab Savaşı'nda esir düşen Gurlu Alâeddîn Hüseyin de onun bu özelliği dolayısıyla affedilmişlerdi.

Sultan Sencer Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Dübeys b. Sadaka (ö.1135): Muhammed Tapar döneminde öldürülen Sadaka b. Mezyed'in oğludur. Babasının sonrasında Hille'nin idaresini üstlenmiş ve Halife el-Müsterşid ile sürekli problemler yaşamıştır. Bununla da yetinmeyip Selçuklulara karşı da sürekli isyan halinde olmuştur. Sultan, Irak Selçuklu topraklarını yağmaladıktan sonra yanına kaçan Dübeys'i bir ara tutuklatmış ise de sonrasında yeğeni Mahmud'a teslim edip eski mevkisinin ona geri verilmesini

istemişti. Bunun nedeni ise onu, Selçuklulara karşı vaziyet alan halifeye karşı kullanmaktı. Durumun farkında olmayan Dübeys eskiden olduğu gibi davranmayı sürdürmüştü. Ancak 1135'deki Daymerg Savaşı'nda esir olan halifenin öldürülmesi onun da kaderini belirlemiş ve kısa süre sonra o da katledilmişti.

Harizmşah Atsız (ö.1156): Başlangıçta Sultan ile iyi ilişkiler içinde olan Atsız, Gazne Seferi'nde ordudan ayrıldıktan sonra farklı bir tutum içerisine girmişti. Ancak bağımsızlığını kazanmak için yaptığı bütün girişimler Selçuklular karşısında neticesiz kalmıştır. Buna rağmen Harizm halkının kendisine olan sadakati ve sultanın affı dolayısıyla her seferinde makamına dönmeyi başarmıştır. Sultana karşı bütün asiliğine ve fırsatları değerlendirme çabasına karşın 1153 yılı sonrasındaki Oğuz İstilasında, Selçuklularla işbirliği yapmaktan da kaçınmamıştır. Zira Oğuzların sadece Selçuklular için değil kendisi adına da büyük bir tehdit olduğunu anlamıştır. Sultanın esaretten dönüşünden sonra Oğuzlara karşı oluşturulan ittifakta da yer almış ancak 1156 yılında hayatını kaybetmiştir.

Sultan Sencer ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müsterşid-billâh (1118-1135)

er-Râşid-billâh (1135-1136)

el-Müktefi-liemrillâh (1136-1160)

Gazneliler: Behramşah (1117-1157)

Karahanlılar: Doğu: Arslan Han Ahmed b. Hasan (1103-1128)

Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'e yaşlı bir kadının arzuhal sunmasını tasvir eden sahne

Han İbrahim b. Ahmed (1128-1158)

Batı: Arslan Han Muhammed b. Süleyman (1102-1130)

Tamgaç Han Hasan Kılıç b. Ali (1130-1132)

Buğra Han Tamgaç İbrahim b. Süleyman (1132-1135)

Mahmud b. Muhammed (1135-1141)

Tamgaç Han İbrahim b. Muhammed (1141-1156)

Tamgaç Han Mahmud b. Hüseyin (1157-1158)

Irak Selçukluları: Mahmud (1119-1131)

Davud (1131)

I. Tuğrul (1132-1134)

Mesud (1134-1152)

Melikşah (1152-1153)

Muhammed (1153-1159)

Kirman Selçukluları: I. Arslanşah (1101-1142)

I. Muhammedşah (1142-1156)

Tuğrulşah (1156-1170)

Harizmşahlar: Atsız (1128-1156)

Türkiye Selçukluları I. Mesud (1116-1155)

II. Kılıç Arslan (1155-1192)

Bizans İmparatorluğu: Ioannes Komnenos (1118-1143)

Manuel Komnenos (1143-1180)

Fâtımîler: el-Âmir-biahkâmillâh (1101-1130)

el-Hâfız-lidînillâh (1132-1149)

ez-Zâfir-bia'dâillâh (1149-1154)

el-Fâiz-binasrillâh (1154-1160)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: V. Heinrich (1099-1125)

III. Lothar (1125-1137)

I. Frederich Barbarossa (1155-1190)

Sultan Sencer Dönemi Kronolojisi

1118 Merv'de sultanlığını ilan etmesi

1119 Save Savaşı

Sultan Sencer adına Bağdat'ta hutbe okunması

1128 I. Batı Seferi

1130 Maverünnehir Seferi

1132 Dinaver Savaşı

1135 Daymerg Savaşı

Gazne Seferi

1138 I. Harizm Seferi

1141 Katvan Savaşı

1143 II. Harizm Seferi

1147 III. Harizm Seferi

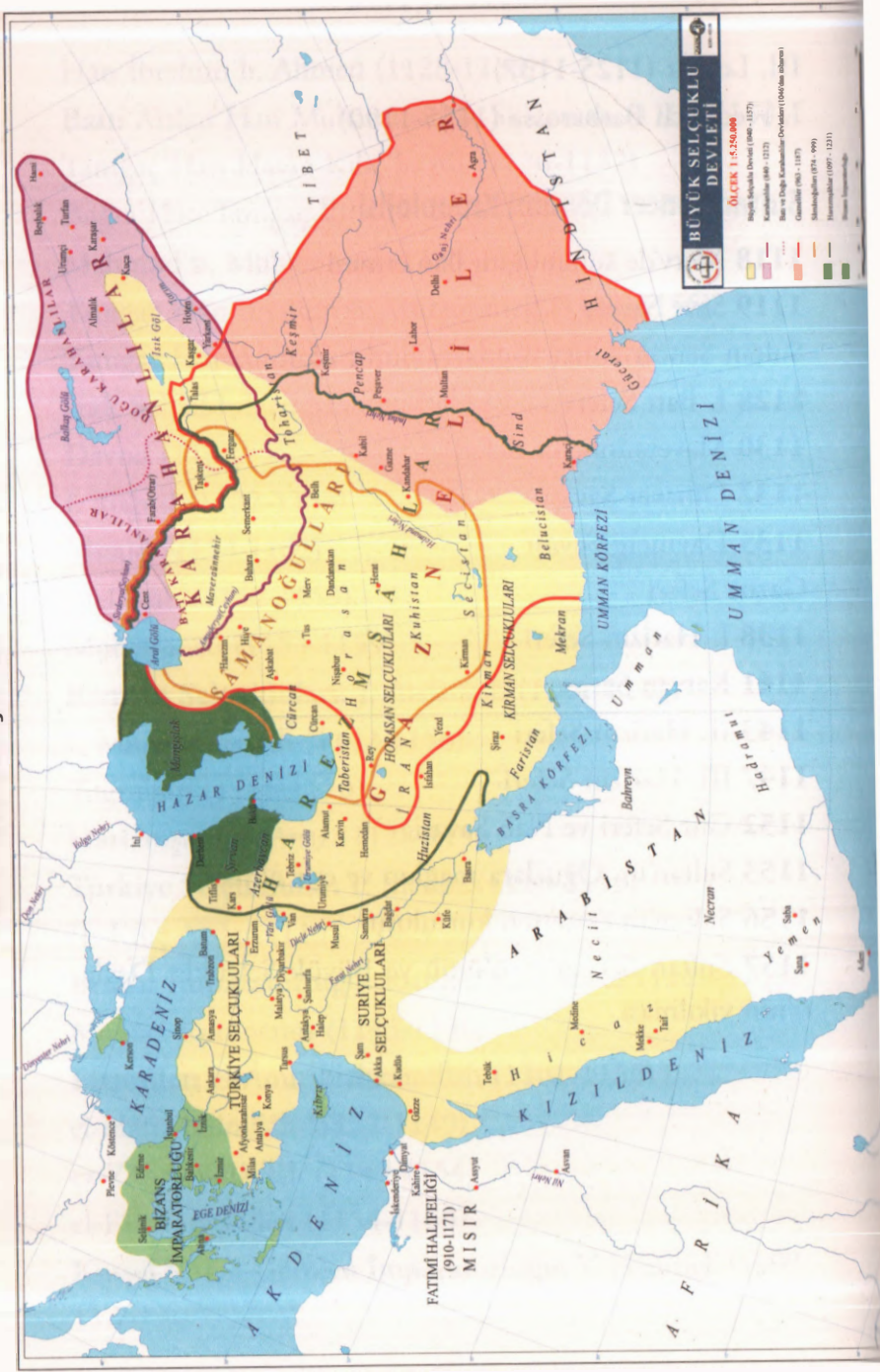
1152 Gur Seferi ve Nab Savaşı

1153 Sultan'ın, Oğuzlara mağlup ve esir olması

1156 Sultan'ın esaretten kurtuluşu

1157 Sultan Sencer'in ölümü ve Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ

IRAK SELÇUKLU SULTANLARI

SULTAN MAHMUD

Doğum Tarihi: 1105

Ölüm Tarihi: 1131 (26 yaşında)

Ölüm Sebebi: Kadınlarla çok fazla münasebetten kaynaklı hastalıklar

Defnedildiği Şehir: Hemedan

Tahta Çıkışı: 1119

Tahttan İnişi: 1131

Babası: Sultan Muhammed Tapar

Annesi:

Eşi/Eşleri: Mâhmelek Hatun (Sultan Sencer'in kızı), Gevher Neseb Hatun (Sultan Sencer'in kızı), Sitrî Hatun, Zübeyde Hatun (Sultan Berkyaruk'un kızı)

Çocukları:

Erkek: Davud, Melikşah, Muhammed, Alparslan (Hafâcî), Ferruhzâd, Çağrışah,

Kız: Gevher Hatun

Kardeşleri: Tuğrul, Mesud, Selçukşah, Süleymanşah, Çağrı, Kızıl Arslan

Lakap ve Unvanları: Ebu'l-Kasım Mugisü'd-dünya ve'd-din, Yemînu Emîrî'l-mü'minîn, Celâlüddeve, es-Sultanü'l-Â'zam Şahâhşah, Nizameddîn

Sultan Mahmud Döneminin Genel Özellikleri

Sultan Mahmud amcası Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in idarî tasarrufu sonrasında 1119'da kurulan Irak Selçuklu Devleti'nin ilk hükümdarıdır. Bu yeni devlet, yönetim anlamında batı bölgelerinin idaresinden yani başta Abbasîler olmak üzere Haçlılar ve Gürcülerle olan münasebetlerden sorumlu olmuştur.

Irak Selçuklularının ilerleyen zamanlarda kronik bir hale gelecek olan temel sorunları (Abbasîlerin siyasî iktidar isteği ve meliklerin isyanları) daha bu dönemden kendisini göstermeye başlamıştır. Diğer taraftan Sultan Mahmud döneminde Haçlılara karşı etkin bir politika takip edilememesine rağmen İmâdeddîn Zengî'nin 1127 senesinde Musul valiliğine atanması dahi buradaki mücadelenin seyrinin Müslümanlar lehine değişmesi için yeterli gelmiştir.

Irak Selçuklu Sultanı Mahmud adına basılmış bir sikke

Yine bu dönem içerisinde Kral IV. David'in daveti üzerine Atrak Han yönetimindeki Kıpçaklar, Kafkasya'ya

yerleşmişlerdir. Bunların varlığı ile güç kazanan Gürcüler, Müslümanlar için ne kadar tehlikeli bir rakip olduklarını göstermeye başlamışlardır.

Sultan Mahmud Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Sultan iktidarının başında kardeşi Mesud'un isyanı ile karşı karşıya kaldı ise de Esedabad Savaşı'nda onu yenerek tahttaki yerini sağlamlaştırdı (1120). Bir süre sonra diğer kardeşi Tuğrul, Arap Emîri Dübeys ile ittifak ederek önce Bağdat ve çevresinde sonrasında ise Sultan Mahmud'a bağlı toprakları yağmaladılar. Hemen harekete geçen Mahmud, asileri Sultan Sencer'in yanına kaçmak zorunda bıraktı. 1121'de onun emriyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Türk beyleri tarafından Gürcüler üzerine yapılan sefer Didgorni'de ağır bir bozgun ile neticelendi.

İktidarı sırasında amcası Sencer'in müdahalelerinden bunalan Mahmud, Halife el-Müsterşid ile ittifak yaptı ise de kısa süre sonra bu anlaşma bozuldu. 1131'de ağır bir hastalık geçiren Sultan Mahmud nihayetinde bundan kurtulamayarak aynı sene içerisinde Hemedan'da vefat etti.

Sultan Mahmud'un Kişilik Özellikleri

Sultan orta boylu, dengeli bir vücut yapısına ve kuvvetli kollara sahip bir hükümdardı. Yuvarlak pembeye çalan yüzünü çevreleyen

Bir Kıpçak Süvarisi

bir sakalı vardı. Selçuklu ailesi içinde ondan daha hassas ve anlayışlı bir kimse bulunmazdı. İnsanlara karşı cömert olup sert davranışlarda bulunmazdı.

İyi bir eğitim almıştı. Güzel yazı yazmakta mahirdi. Çok iyi derecede Arapça bildiği için şiir, edebiyat ve tarih konularında geniş bilgi sahibiydi. Kendisi aynı zamanda avcılığa meraklı olup sarayında altın tasmalı birçok av köpeği, zağnos kuşu, şahin ve güvercin beslerdi.

Sultan Mahmud Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Ebu'l-Kasım ed-Dergüzunî (ö.1133): Selçuklu tarihinde kendisinden en nefret edilen şahsiyetlerden biridir. Mahmud, babasının yerine Büyük Selçuklu tahtına çıktığında Hâcib Ali Bar yoluyla onun üzerinde nüfuz tesis etmiştir. Bu sırada pek çok emîr, onun komplalarına kurban gitmiştir. Mahmud, Irak Selçuklularının hükümdarı olduğunda da ed-Dergüzunî vezaret makamında ona tahakküm etmeye devam etmiştir. Daha sonrasında görevinden azledilmesine karşın tertip ettiği entrikaları sayesinde makamını geri almayı başarmıştır. Sultan öldükten sonra yerini alan kardeşi I. Tuğrul ile birlikte ed-Dergüzunî'nin de şansı dönmüştür. Nitekim yeni hükümdar içine düştüğü zorluklardan mesul tuttuğu veziri idam ettirmiştir. Cesedi parçalara ayrılan ed-Dergüzunî'nin kafatası ise köpeklere su vermek için yalak yapılmıştır.

Selçuklu Bronz Aslan Heykeli

Sultan Mahmud ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: el-Müsterşid-billâh (1118-1135)

Büyük Selçuklular: Sencer (1118-1157)

Gazneliler: Behramşah (1117-1157)

Karahanlılar: **Doğu:** Arslan Han Ahmed b. Hasan (1103-1128)

Han İbrahim b. Ahmed (1128-1160)

Batı: Arslan Han Muhammed b. Süleyman (1102-1130)

Kılıç Tamgaç Han Hasan b. Ali (1130-1132)

Kirman Selçukluları: I. Arslanşah (1101-1142)

Türkiye Selçukluları: I. Mesud (1116-1155)

Harizmşahlar: Atsız (1128-1156)

Bizans İmparatorluğu: Ioannes Komnenos (1118-1143)

Fâtımîler: el-Âmir-biahkâmillah (1101-1130)

el-Hâfız-lidînillâh (1132-1149)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: V. Heinrich (1099-1125)

III. Lothar (1125-1137)

Sultan Mahmud Dönemi Kronolojisi

1119 Save Savaşı ve Irak Selçuklu Devleti'nin kuruluşu

1120 Melik Mesud'un isyanı

1121 Didgorni bozgunu

1127 Sultan Mahmud'un Bağdat üzerine yürümesi

İmâdeddîn Zengî'nin Musul'a vali tayin edilmesi

1131 Sultan Mahmud'un ölümü

SULTAN DAVUD

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1143/1144

Ölüm Sebebi: Suikast (Bâtınîler)

Defnedildiği Şehir: Merv

Tahta Çıkışı: Eylül 1131

Tahttan İnişi: Aralık 1131

Babası: Sultan Mahmud

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Gevher Hatun

Çocukları:

Erkek: Mesud

Kız: bilinmiyor

Kardeşleri: Melikşah, Muhammed, Alparslan (Hafâcî),
Ferruhzâd, Çağrışah

Lakap ve Unvanları: Ebu'l-Feth Gıyâsü'd-dünya ve'd-din

Sultan Davud babasının ölümünün hemen sonrasında Vezir ed-Dergüzunî ve atabeyi Aksungur el-Ahmedilî tarafından tahta çıkartıldı. Ancak amcası Mesud'un harekete geçmesi neticesinde kısa süre sonra yerini ona bırakmak zorunda kaldı. Halife el-Müsterşid, Irak Selçukluları arasındaki taht mücadelelerini körüklemek ve ittifak yapmak adına bir ara Daymerg Savaşı öncesinde Davud'u destekledi ise de bunun bir faydası olmadı. Davud 1143/1144 senesinde Tebriz'de Bâtînîler tarafından düzenlenen bir suikaste kurban gitti. Mumyalanan naaşı Merv'deki atası Sultan Alp Arslan'ın yanına defnedildi.

Önemli Bâtînî kalelerinden biri olan Saru/İran

SULTAN I. TUĞRUL

Doğum Tarihi: 1109

Ölüm Tarihi: 1134 (25 yaşında)

Ölüm Sebebi: Kulunç Hastalığı

Defnedildiği Şehir: Hemedan

Tahta Çıkışı: 1132

Tahttan İnişi: 1134

Babası: Sultan Muhammed Tapar

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Mümine Hatun, Zübeyde Hatun

Çocukları:

Erkek: Arslanşah, Muhammed, Alp Arslan, Melikşah

Kız: bilinmiyor

Kardeşleri: Mahmud, Mesud, Selçukşah, Süleymanşah,
Çağrı, Kızıl Arslan

Lakap ve Unvanları: Sultanü'l-Mu'azzam,
Ebû Talib Rüküd-dünya ve'd-din, Yemînu Emîri'l-mü'minin

Sultan I. Tuğrul Döneminin Genel Özellikleri

Kısa iktidarı dolayısıyla Sultan Tuğrul'un dönemi ile alakalı bir genelleme yapmak pek mümkün değildir. Onun saltanatının tamamı emîrlar tarafından kışkırtılan diğar aile bireylerinin isyanlarını bastırmakla geçmiştir. Devlete bağlı olmalarına karşın daha fazla nüfuz kazanmak isteyen emîr ve komutanların bu şekilde davranışları Irak Selçuklu tarihinin bir aynası gibidir.

Bununla alakalı en güzel örnek ise 1132'de Dinaver Savaşı'nda Sultan Sencer tarafından ele geçirilen Karaca Saki'dir. Bu zat Muhammed Tapar'ın oğullarından Selçukşah'ın atabeyidir. Sultan, onun yakalanmasından sonra kendisine *ey müfsit benimle çarpışmaktan ne elde edeceğini umuyordun?* diye sorduğunda *seni öldürüp tahakküm altına alacağım birini sultan yapmayı umuyordum* cevabını almış ve Karaca Saki'yi bizzat öldürmüştür.

Sultan Muhammed Tapar

Sultan I. Tuğrul Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Sultan Mahmud'un 1131 yılının sonlarında ölmesinin ardından ilk önce oğlu Davud başa geçti ise de amcası Mesud ile iktidar mücadelesine girmek zorunda kaldı. Çok geçmeden

Taş kabartma av hayvanlarının tasviri
İnce Minarelli Medrese, Konya

Far'stan gelen Selçukşah da buna dâhil oldu. Melik Tuğrul ise bu sırada Büyük Sultan Sencer'in yanındaydı. Batı'daki gelişmeleri yakından takip eden Büyük Sultan Sencer, onu da yanına alarak harekete geçip Selçukşah-Mesud-Halife Müstershid ittifakını Dinever'de mağlup etti (1132). Ardından da Tuğrul'u, Irak Selçuklu tahtına çıkardı.

I. Tuğrul evvela bazı emîrlerin teşvikiyle harekete geçen yeğeni Davud'u mağlup etti (1132). Hemen akabinde ise bir diğer taht iddiacısı kardeşi Mesud ile mücadele etti. Aralarında yapılan 1133'teki ilk mücadeleden Mesud galip çıktı. Bir sene sonrasında Tuğrul, Zikrâver Savaşı'nda kardeşine bir kere daha mağlup oldu. Ancak kumandanları arasında ihtilaf çıkarıp bir kısmını yanına çektikten sonra Mesud'a karşı üstünlük kurmayı başardı. Mamafih ona karşı nihayi bir sonuç almak üzere sefer hazırlıkları yaparken Ekim 1134'te hayatını kaybetti.

Sultan I. Tuğrul'un Kişilik Özellikleri

Sultan I. Tuğrul uzun boylu, kırmızı yüzlü, muntazam sakallı, ince kâküllü, sırt ve omuzu sağlam, göğsü geniş biriydi. Ağabeyinin aksine eğlence ve kadınlardan uzaktı. Adaletli ve cömert olduğu kadar cesaret ve idare konusunda da yetkin bir sultandı. Halka cömert davranmış ve onlarla daima yakın olmaya çalışmıştı. Öte yandan kendi düşünceleri ve aldığı kararlar konusunda sabit fikirli idi ve kimseye danışmak ihtiyacı hissetmezdi.

Selçuklular dönemine ait bir av sahnesi

Sultan I. Tuğrul ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müsterşid-billâh (1118-1135)

Büyük Selçuklular: Sultan Sencer (1118-1157)

Gazneliler: Behramşah (1117-1157)

Karahanlılar: **Doğu:** Han İbrahim b. Ahmed (1128-1160)

Batı: Kılıç Tamgaç Han Hasan b. Ali (1130-1132)

Kirman Selçukluları: I. Arslanşah (1101-1142)

Türkiye Selçukluları I. Mesud (1116-1155)

Harizmşahlar: Atsız (1128-1156)

Bizans İmparatorluğu: Ioannes Komnenos (1118-1143)

Fâtımîler: el-Hâfız-lidînillâh (1132-1149)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: III. Lothar (1125-1137)

Sultan I. Tuğrul Dönemi Kronolojisi

1132 Dinaver Savaşı

Yeğeni Davud ve onun müttefiki emîrlerin mağlup edilmesi

1133 Sultan'ın kardeşi Mesud karşısında mağlup olması

1134 Zikrâver Savaşı

Sultan Tuğrul'un ölümü

SULTAN MESUD

Doğum Tarihi: 1109

Ölüm Tarihi: 1152 (43 yaşında)

Ölüm Sebebi: Akut Humma

Defnedildiği Şehir: Hemedan

Tahta Çıkışı: 1134

Tahttan İnişi: 1152

Babası: Sultan Muhammed Tapar

Annesi: Sercihan Hatun

Eşi/Eşleri: Zübeyde Hatun (Levirat, Sultan Mahmud'un eşi),
Seferî Hatun (Arap Hatun) (Dübeys b. Sadaka'nın kızı),
Ümmüha Hatun, Kirman Selçuklularından bir prenses (Kavurd'un
torunu, Seyyide Zübeyde, Hatun (Halife el-Müktefi'nin kızı),
Gürcü Prensesi (Abhaziye Hatun)

Çocukları:

Erkek: Melikşah

Kız: Gevher Hatun, Fatıma

Kardeşleri: Mahmud, Tuğrul, Selçukşah, Süleymanşah,
Çağrı, Kızıl Arslan

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, Gıyasü'd-dünya ve'd-dîn,
Ebu'l-Feth, Kasımu Emîri'l-mü'minîn

Sultan Mesud Döneminin Genel Özellikleri

Mesud ağabeyleri Mahmud ve Tuğrul dönemlerinde tahtı ele geçirmek adına çıkardığı isyanlarda başarılı olamasa da Tuğrul'un 1134'teki ölümünün sonrasında bu arzusuna kolaylıkla ulaşmıştır. Selçukluların, Abbasîler üzerindeki etkisizleştirme politikasını kararlılıkla uygulamıştır. Öyle ki Daymerg Savaşı'nın sonrasında Abbasî halifelerinin hiçbir şartta Türk gulamı kullanmayacağı şeklinde bir hüküm çıkartılmıştır.

Diğer taraftan iktidarının başından itibaren devlet içinde nüfuz elde etmek isteyen asi emîrlerle uğraşmak zorunda kalmış ve zaman zaman onlar karşısında yenilgiler almıştır. Hayatının sonlarına doğru bu meselenin de üstesinden gelmiştir.

Selçuklular dönemine ait parça

Bizans İmparatoru İoannes Komnenos (1118-1143)

Döneminde siyasî gelişmelerin dışında tarımsal faaliyetleri de desteklediği görülmektedir. Nehrevan'daki sulama kanalları için 70.000 altın harcamıştır. Yine doğal afetler sebebiyle zarar gören yerleşimlerin yeniden imarı için gerekli hiçbir masraftan kaçınmamıştır. Onun dönemiyle alakalı ilginç bir husus ise ticareti geliştirmek adına bazı şahıslara kendi adına altın, gümüş ve fülüs para bastırmak üzere müsaade verilmesidir.

Sultan Mesud Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Ağabeyi Tuğrul'un ölümü sırasında bulunduğu Bağdat'tan hızla harekete geçerek yeğeni Davud'dan önce Hemedan'a vardı ve tahta çıktı. Ona muhalefet eden bazı emîrlerin kendisine katılımıyla güç kazanan Abbasî Halifesi el-Müsterşid, Selçuklu egemenliğinden çıkmak zamanının geldiğini düşündü ise de 1135'de Daymerg Savaşı'nda mağlup edildi. Esir edilen halife daha sonra Bâtınîler tarafından öldürüldü.

el-Müsterşid'den kısa süre sonra devlete sürekli sorunlar çıkaran Arap Emîri Dübeys b. Sadaka da katledildi. Diğer taraftan yeni Halife er-Râşid, Selçuklulara karşı silahlı mücadeleye girmek konusunda yemin vermişti. Bu sözünde durmayınca 1136'da azledildi ve yerine el-Müktefi-liemrillâh getirildi.

1137'de devlete isyan eden Emîr Mengüpars, Gurşenbih Savaşı'nda öldürüldü. Ancak onun adamlarından Bozaba, Sultanın yağmaya dalmış ordusunu mağlup etmeyi başardı. 1138'de Musul Valisi İmâdeddîn Zengî, Bizans İmparatoru Ioannes'in Suriye Seferi üzerine Sultan'dan yardım istedi. Ancak müttefiki olan Haçlılarla anlaşmazlığa düşen imparatorun bölgeden ayrılması üzerine yardım ordusu geri döndü. Bir sonraki yıl 230 bin kişinin öldüğü Gence Depremi sonrasında Müslüman topraklarına saldıran Gürcüler mağlup edildi. 1144'te Musul Hâkimi İmâdeddîn Zengî, Haçlıların elindeki Urfa'yı fethetti. Bu başarı kısa süre sonra II. Haçlı Seferi'nin başlaması için bir sebep teşkil etti.

1147'de Fars Hâkimi Bozaba, Karategin Çayırı'ndaki savaşta mağlup edilip öldürüldü. Otoritesini günden güne sağlamlaştıran Sultan Mesud'un devlet işlerinde Emîr Hasbey el-Belengerî'yi ön plana çıkarması diğer bazı emîrlerin çok hoşuna gitmedi. Bunlar kendi başlarına aldıkları bir kararla onun yanından ayrılıp Bağdat'ı kuşattılar. Yanlarında Selçuklu hanedanından Melik Muhammed de bulunuyordu. Ancak mağlup edilip şehir önlerinden ayrılmaya zorlandılar. 1150 yılında amcası Sencer ile görüşen Sultan bir sonraki sene Meraga şehrini ele geçirdi. Fakat

yakalandığı humma hastalığından kurtulamayarak 1152 yılı Ekim ayında vefat etti.

Sultan Mesud'un Kişilik Özellikleri

Sultan esmer tenli olup uzun boylu ve iri yapılı idi. Bacakları uzun, kolları güçlü, göğsü geniş ve seyrek sakallıydı. Selçuk oğulları içerisinde onun kadar uzun boylu, kuvvetli ve heybetli bir hükümdarın olmadığı söylenmektedir. Savaşlarda ordunun ön saflarında vuruşmayı tercih ederdi.

İyi huylu, neşeli, şakayı ve dost edinmeyi seven bir yapısı vardı. Eğlenmeyi severdi. Bu sebeple başkent Hemedan'dan ziyade Bağdat'ta kalmayı tercih ederdi. Halk ile bir arada olmaktan hoşlanan bir hükümdardı. Cömertlik hususunda kişi ayırt etmeden davranmakta olup alçakgönüllüydü. Bir gün Bağdat'ta gezinirken bir kadının diğerine *gel, sultana*

bak dediği duymuş ve hemen durarak bu hanımefendi gelsin de bize baksın, demişti. Halkın çıkarlarını korumak ve onları rahat ettirmek hususunda çok dikkatli idi. Nitekim Bağdat'ta ortaya çıkan ve ahaliye büyük sıkıntı veren hırsızlık şebekesinin içerisinde yer alan kendi kayınbiraderi Kirman melikini dahi idam ettirmekten geri durmamıştı.

Ağabeyi Mahmud gibi o da avcılığa düşkündü. Tek başına arslan avlamaya çıkmakta olup bu iş için özel yetiştirilmiş bir atı vardı. Ayrıca fil, maymun ve çeşitli kuşlar beslemeyi severdi.

Âlimleri ve şairleri himaye ederdi. İlmi desteklemek konusunda gayretli bir hükümdar olup Bağdat'ta Gıyâsiye Medresesini inşa ettirmişti(1133). İbn el-Esîr, Sultan Mesud ile birlikte *Selçuklu hanedanının ikbal ve saadet çağı da sona erdi. Ondan sonra Selçuklu tahtına yerini tutacak itibar ve*

iltifat edilecek bir sultan geçmedi dedikten sonra şu iki beyitlik şiiri eklemiştir.

*Kays'ın ölümü sıradan birinin ölümü gibi olmadı,
O bir kavmin temeliydi, ölümüyle o kavim de yok oldu.*

Giyâsiye Medresesi

Sultan Mesud Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Atabey İmâdeddîn Zengî (ö.1146): Sultan Melikşah'ın Halep Valisi Kasimüddeve Aksungur'un oğludur. 1127'de Musul valisi tayin edilmiştir. Onun gelişiyle Müslüman-Haçlı mücadelelerinin seyri birincilerin lehine değişmeye başlamıştır. Bunun için öncelikle kendi aralarında mücadele eden Suriyeli Müslümanları tek bir bayrak altında toplamaya çalışmıştır. 1144'de Ortadoğu'da kurulan ilk Haçlı siyasî teşekkülü olan Urfa Haçlı Kontluğuna adını veren Urfa şehrini fethetmiştir. Zengî, Sultan Mesud ile ilişkilerinde her zaman temkinli olmuştur. Sultan da, himayesindeki Melik

Alp Arslan'ın varlığı dolayısıyla Zengî'den çekinmekteydi. Aralarındaki söz konusu güvensizlik sebebiyle Zengî zaman zaman Sultan'a karşı onun muhaliflerini desteklemekten geri durmamıştır. Ancak her şeye rağmen makamını muhafaza etmek için iktidarla anlaşmak gerekliliğinin de farkında olup bu konuda önüne çıkan fırsatları değerlendirmeye çalışmıştır. Caber Kalesini kuşattığı sırada kendi gulamları tarafından öldürülmüştür.

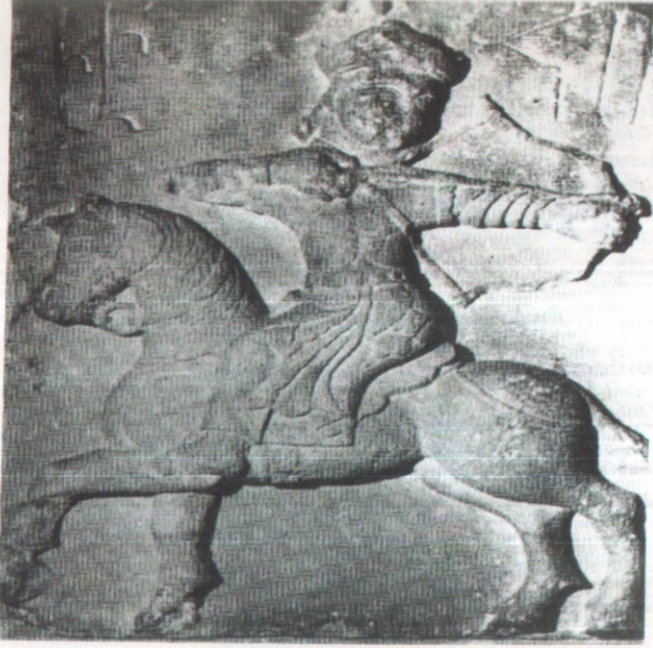
Caber Kalesi

Halife el-Müsterşid-billâh (ö.1135): Selçukluların 1055 senesinden beridir siyasetten uzak tuttuğu Abbasîler, el-Müsterşid ile birlikte bunu değiştirmek çabası içine girmişlerdir. Irak Selçuklularının aile içi mücadeleleri de ortamı bunun için müsait hale getirmiştir. Ancak el-Müsterşid'in ilk olarak Sultan Mahmud ile yapmak istediği ittifak hamlesi Büyük Sultan tarafından boşa çıkarılmıştır. Her şey

rağmen hedefinden vazgeçmeyen halife nihayetinde Daymerg'de mağlup ve esir edilmiştir. Daha sonrasında öldürülen el-Müsterşid, Selçuklulara karşı verdiği mücadelesinde başarılı olamasa da halefleri için yolu açmıştır.

Emîr Bozaba (ö.1147): Efendisi Mengübars'ın Gurşenbih Savaşı'nda ölümüne rağmen topladığı askerlerle yağmaya dalmış Selçuklu Ordusu'nu mağlup etmeyi başarmıştır. Sonrasında Fars vilayetini ele geçirmiştir. Buradaki durumunu güvence altına almak için de hanedana mensup meliklerden Muhammed ve Melikşah'ı, Sultan Mesud'a karşı kullanmak istemiştir. Hatta bir ara diğer bazı emîrlerle birlikte Melik Muhammed'in veliaht ilan edilmesini dahi sağlamışlardır. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve Sultan ile tekrardan arası açılan Bozaba, Karategin Çayırında yapılan savaşta yakalanıp katledilmiştir.

Hasbey el-Belengerî (1153): Türkmen asıllı Hasbey, Sultan Mesud döneminin sonlarında devlet idaresi üzerinde etkili olan bir emîrdir. Bozaba'nın başında bulunduğu muhaliflerin bertaraf edilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Hasbey'in devlet içinde artan nüfuzu diğer emîrleri rahatsız etti ise de Sultan'ın ölümüne kadar pozisyonunu korumuştur. Sonrasında onun yeğeni Melikşah'ı tahta çıkarmıştır. Ancak işret ve eğlenceye düşkün olması sebebiyle çok geçmeden onu azledip yerine kardeşi Muhammed'i tahta davet etmiştir. Bununla birlikte yeni sultanın ilk yaptığı iş iktidarının üçüncü gününde Hasbey'in başını vurdurmak olmuştur. Öldürülmesinden sonra hazinesine *hiçbir sultanın dahi malik olamadığı* hazinesine de el konulmuştur.

Selçuklu okçusu, taş kabartma

Sultan Mesud ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müsterşid-billâh (1118-1135)

er-Râşid-billâh (1135-1136)

el-Müktefi-liemrillâh (1136-1160)

Büyük Selçuklular: Sencer (1118-1157)

Gazneliler: Behramşah (1117-1157)

Karahanlılar: Doğu: Han İbrahim b. Ahmed (1128-1160)

Batı: Kılıç Tamgaç Han Hasan b. Ali (1130-1132)

Tamgaç Buğra Han İbrahim b. Süleyman (1132-1135)

Mahmud b. Muhammed (1135-1141)

Tamgaç Han İbrahim b. Muhammed (1141-1156)

Kirman Selçukluları: I. Arslanşah (1101-1142)

I. Muhammedşah (1142-1156)

Türkiye Selçukluları: I. Mesud (1116-1155)

Harizmşahlar: Atsız (1128-1156)

Bizans İmparatorluğu: Ioannes Komnenos (1118-1143)

Manuel Komnenos (1143-1180)

Fâtımîler: el-Hâfız-lidînillâh (1132-1149)

ez-Zâfir-bia'dâillâh (1149-1154)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: III. Lothar (1125-1137)

Sultan Mesud Dönemi Kronolojisi

1134 Ağabeyi Tuğrul'un ölümü ve tahta çıkışı

1135 Daymerg Savaşı ve Halife el-Müsterşid'in öldürülmesi

1136 Halife er-Raşid'in azli

1138 Bizans İmparatoru'nun Suriye Seferi

Gurşenbih Savaşı

1144 İmâdeddîn Zengî'nin Urfa'yı fethi

1147 Karategin Çayırı Savaşı ve Bozaba'nın öldürülmesi

1148 Sultan'a muhalif emîrlerin Bağdat kuşatması

1151 Sultan Mesud'un Meraga'yı zaptı

1152 Sultan Mesud'un vefatı

SULTAN MELİKŞAH

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1160

Ölüm Sebebi: Zehirlenme

Defnedildiği Şehir: İsfahan

Tahta Çıkışı: 1152

Tahttan İnişi: 1153

Babası: Sultan Mahmud

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: Mahmud

Kız: bilinmiyor

Kardeşleri: Davud, Muhammed, Alparslan (Hafâcî), Ferruhzâd,
Çağrışah, Gevher Hatun

Lakap ve Unvanları: el-Melik el-Adil, Mu'inü'd-dünya ve'd-din,
Mugisü'd-dünya ve'd-din, Yemînu Emîri'l-mü'minin

Selçuklular dönemine ait bir ayna üzerinde yer alan avcı figürü, XII. yy.

Ancası Mesud hayatta kalan bir erkek çocuğu olmadığı için Melikşah'ı veliaht tayin etmişti. Ancak yeni Sultan tahta çıkmasından itibaren eğlence ve iştret ile meşgul olması devlet işleriyle ilgilenmemesi üzerine Hasbey el-Belengerî tarafından azledilerek hapse atıldı. Sonrasında yerine kardeşi Muhammed sultan ilan edildi. Dört aya yaklaşan kısa saltanatının sonunda böyle bir durumla karşılaşan Melikşah bir gulamın yardımıyla Huzistan'a kaçtı. Kardeşinin 1159 yılının sonlarında ölümü üzerine yeniden Irak Selçuklularının

başına getirildi. Ancak bu defa da Abbasî veziri İbn Hü-beyre'nin düzenlediği suikast neticesinde hayatını kaybetti.

Melikşah orta boylu ve yuvarlak sakallı olup sarıya dönük yüzünde çiçek hastalığı dolayısıyla izler bulunmaktaydı. İyi ok atmasına karşın kadına ve içkiye düşküncü. Bu sebeple tahtta çok fazla kalamamıştı.

Irak Selçukluları dönemine ait bir keramik tabak, XII. yy.

SULTAN MUHAMMED

Doğum Tarihi: 1128

Ölüm Tarihi: 1159 (31 yaşında)

Ölüm Sebebi: Verem

Defnedildiği Şehir: Hemedan

Tahta Çıkışı: 1153

Tahttan İnişi: 1159

Babası: Sultan Mahmud

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Gevher Hatun, Hatun-i Kirmanî

Çocukları:

Erkek: Davud

Kız: bilinmiyor

Kardeşleri: Davud, Melikşah Alparslan, Ferruhzâd, Çağrışah,
Hafâcî, Gevher Hatun

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, Gıyâsü'd-dünya ve'd-din
Ebû Şüca, Kasimu Emîri'l-mü'minîn, Rüknu'd-dünya ve'd-din

Sultan Muhammed Döneminin Genel Özellikleri

Sultan Mesud'un ölümünün sonrasında Irak Selçuklularında yaşanan güç kaybı açık şekilde ortaya çıkmıştır. 1055 yılından beridir siyasete karıştırılmak istenmeyen Abbasî halifeleri de bu durumdan istifade ile çok daha cüretkâr hareket etmeye başlamışlardır. Nitekim Sultan Muhammed'in iktidarından itibaren Bağdat'ta 1055'den itibaren Selçuklular adına okunan hutbe artık sadece halife adına okunmaya başlanmıştır. Muhammed bu durumu düzeltmek adına Abbasîler ile mücadele etmiş ise de Azerbaycan Atabeyi İldeniz ve Musul Atabeylerinin muhalefeti sebebiyle başarılı olamamıştır.

Irak Selçukluları dönemine ait bronz koç

Diğer taraftan Sultan Mesud'un saltanatının sonlarına doğru kırmış olduğu emîrlerin baskısı yeni dönemde yeniden kendisini hissettirmeye başlamıştır. Buna hanedana mensup meliklerin isyanları da eklendiğinde devlet içerisindeki karışıklık daha belirgin hale gelmiştir.

Sultan Muhammed Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Sultan tahta geçmesinin hemen akabinde Emîr Hasbey el-Belengerî'yi öldürdü (1153). Bir süre sonra Atabeg İldeniz'in de içlerinde yer aldığı bir grup emîr tarafından desteklenen amcası Süleymanşah'ın isyanıyla karşı karşıya kaldı. Bununla birlikte onun askerî güç anlamındaki üstünlüğüne rağmen kaçmayı tercih etmesiyle durum kendiliğinden çözüldü (1154). Öte yandan Abbasîlerin, Bağdat ve çevresindeki Selçuklulara ait iktalara el koymaları üzerine burada mülkleri olan emîrlar bu şehir üzerine yürünmesi konusunda Sultana baskı yapmaya başladılar. Ancak onu ikna edemeyince 1154 senesinde kendi başarına harekete geçtilerse de mağlup olarak geri çekilmek zorunda kaldılar.

1156 senesinde Süleymanşah, Melikşah ile birleşerek kendisini sultan ilan etti. Fakat Aras Nehri kıyısında yapılan savaşta mağlup edildi. Asi melik, Bağdat'a kaçmaya çalışırken yakalanıp Musul'da hapsedildi. Sultan Muhammed, Ocak 1157 yılının başlarında Bağdat üzerine yürüdü ise de başarılı olamadı. İktidarının son yıllarında asi emîrlar ve kardeşi Melikşah ile uğraşan Sultan yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak Aralık 1159'da vefat etti.

Irak Selçukluları dönemine ait Kufi hatlı Kur'an-ı Kerim sayfası

Sultan Muhammed'in Kişilik Özellikleri

Sultan Muhammed pembe çehreli, güzel yüzlü, iri gözlü, uzun saçlı, az ve ince sakallı idi. İyi ok attığı gibi yine at binmekteki mahareti dolayısıyla iyi çevgan oynardı. Yumuşak huylu, sözünde duran, bilgili ve cömert bir hükümdardı. İdare anlamında isabetli ve doğru hareket ederdi. Usta bir hatip olup insanlarla nasıl konuşulacağını iyi bilirdi.

Sultan Muhammed Döneminin Önemli Şahsiyetleri

İbn Hübeyre (ö.1165): Abbasî Halifesi el-Müktefi-liem-reillâh'ın veziri olan bu zat Selçukluların, Bağdat ve Abbasî halifeleri üzerindeki nüfuzunun sonlanmasının başlıca sorumlusudur. Sultan Mesud'un ölümünden sonra Bağdat'taki Selçuklu şahnesini buradan çıkarmış ve mülklerine el koymuştur. Gerek Selçuklu emîrleri tarafından gerçekleştirilen ilk kuşatmada gerekse Sultan Muhammed'in bizzat katıldığı ikinci kuşatmada Bağdat'ı başarıyla savunmuş ve böylece Abbasîlerin siyasî-askerî gücünün yeniden oluşmaya başladığını göstermiştir.

Emîr Şumle (ö.1175): Sultan Muhammed'in iktidarının başında Hasbey el-Belengerî ile birlikte öldürmek istediği Avşar Türkmenlerine mensup Şumle durumu fark ederek Huzistan'a kaçmıştır. Sonrasında Sultanın bütün saltanatı boyunca ona muhalif olmuş ve rakiplerini desteklemiştir. Sultan Muhammed'in ölümü sonrasında da Irak Selçukluları arasındaki taht kavgalarında etkin roller üstlenmiştir. Hâkimiyet kurduğu Huzistan bölgesinde zaman zaman

Selçuklulara bağılı kimi zaman ise bağımsız bir idare sürdürmüştür. Şumle 1175 senesinde Azerbaycan Atabekleri ile yaptığı savaşta aldığı yaralar sebebiyle hayatını kaybetmiştir.

Abbasi Halifesi el-Müktefi adına basılan altın dinar

Sultan Muhammed ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasiiler: el-Müktefi-liemrillâh (1136-1160)

Büyük Selçuklular: Sencer (1118-1157)

Gazneliler: Behramşah (1117-1157)

Hüsrevşah (1157-1160)

Karahanlılar: Doğu: Han İbrahim b. Ahmed (1128-1160)

Batı: Tamgaç Han İbrahim b. Muhammed (1141-1156)

Tamgaç Han Mahmud b. Hüseyin (1157-1158)

Çağrı Han Ali b. Hasan (1158-1160)

Kirman Selçukluları : I. Muhammedşah (1142-1156)

Tuğrulşah (1156-1170)

Türkiye Selçukluları: I. Mesud (1116-1155)

II. Kılıç Arslan (1155-1192)

Harizmşahlar: Atsız (1128-1156)

İl Arslan (1156-1172)

Bizans İmparatorluğu: Manuel Komnenos (1143-1180)

Fâtımîler: ez-Zâfir-bia'dâillâh (1149-1154)

el-Fâiz-binasrillah (1154-1160)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: I. Frederich Barbarossa (1155-1190)

Sultan Muhammed Dönemi Kronolojisi

1153 Kardeşi Melikşah'ın hal'i ve Sultan Muhammed'in tahta çıkışı

1154 Süleymanşah'ın ilk isyanı ve kaçması

Selçuklu emîrlerinin Bağdat'ı kuşatması

1156 Süleymanşah'ın ikinci isyanı

1157 Sultan Muhammed'in Bağdat kuşatması

1159 Ölümü

SULTAN SÜLEYMANŞAH

Doğum Tarihi: 1117

Ölüm Tarihi: 1161 (44 yaşında)

Ölüm Sebebi: Siyaseten katl

Defnedildiği Şehir: Hemedan

Tahta Çıkışı: Mart 1160

Tahttan İnişi: Mart 1161

Babası: Sultan Muhammed Tapar

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Abhaziye Hatun (Levirat), Harizm Melikesi (Atsız'ın kızı)

Çocukları:

Erkek: Sencer

Kız: bilinmiyor

Kardeşleri: Mahmud, Tuğrul, Selçukşah, Mesud, Çağrı, Kızıl Arslan

Lakap ve Unvanları: Muizz ed-dünya ve'd-din Ebu'l-Haris,
Kasîmu Emîri'l-mü'minîn, Gıyasü'd-dünya ve'd-din

Selçuklular dönemine ait bir keramik parça

Sultan Muhammed'in vefatı ve ardından yerini alan Melikşah'ın öldürülmesi üzerine emîrlar bir kere daha Süleymanşah'ı tahta çıkardılar. Onun zamanında devlet işleri Rey Emîri İnanç tarafından yürütölüyordu. Bu arada Atabey İldeniz'in ısrarı ile Sultan I. Tuğrul'un oğlu Arslanşah veliaht ilan edildi. Süleymanşah Bağdat'ta hutbe okutmak için elçi gönderdi ise de bu isteği kabul edilmedi. Onun kısa süre sonra eğlence ve işrete dalması üzerine durumdan hoşlanmayan Şerafeddin Gürdbazu liderliğindeki emîrlar kendisini tahttan indirip yayının kirişiyle boğmak suretiyle öldürdüler.

Süleymanşah amcası Sencer döneminden itibaren çeşitli idarî görevlere tayin olunmasına karşın her seferinde gösterdiği basiretsizlik ile temayüz etmiştir. Yeğeni Sultan Muhammed'e karşı giriştiği ilk isyan hareketinde ondan çok daha güçlü olmasına rağmen kaçması bunun bir göstergesidir. Kısa saltanatı da daha çok Emîr İnanç'ın kontrolünde geçmiştir. Nihayetinde devlet işlerini tamamen göz ardı edip sefahate dalması hayatına mal olmuştur.

O, orta boylu, kısa boyunlu, yüzü kırmızıya dönük bir esmerlikte olup sakalları çok uzun değildi.

Selçuklu Süvarileri

SULTAN ARSLANŞAH

Doğum Tarihi: 1133

Ölüm Tarihi: 1177 (44 yaşında)

Ölüm Sebebi: Zehirlenme

Defnedildiği Şehir: Hemedan

Tahta Çıkışı: 1160

Tahttan İnişi: 1177

Babası: Sultan I. Tuğrul

Annesi: Mümine Hatun

Eşi/Eşleri: Sitti Fatıma Hatun, Hatun-ı Kirmanî (Levirat)

Çocukları:

Erkek: Tuğrul

Kız:

Kardeşleri: Alp Arslan, Melikşah, Muhammed

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, Ebu'l-Muzaffer Rüknü'd-dünya ve'd-dîn, Kasimu Emîri'l-mü'minîn

Sultan Arslanşah Döneminin Genel Özellikleri

Arslanşah'ın iktidarı Irak Selçuklularının son kudretli devridir. Onun zamanında Fars Atabeyliği, Horasan'da Büyük Selçukluların sonrasında hâkimiyet tesis eden Müeyyed Ayaaba, Irak Selçuklularına itaat etmişlerdir. Ancak her şey rağmen Abbasîler üzerinde nüfuz tesis etmek mümkün olmamıştır. Yine Kafkaslarda, Kıpçakların gelişiyle güçlenen Gürcülere karşı da şiddetli mücadeleler verilmiştir.

Diğer taraftan onun devrindeki olayların gelişiminde üvey babası Atabey İldeniz'in etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Sultan'ın özel hayatı dahi İldeniz'in kontrolündeydi. Arslanşah onun ölümünden sonra iktidarı tek başına ele almak için bir hamle yapmış ise de başarılı olamamış ve bu defa da üvey kardeşi Atabey Cihan Pehlivan'ın nüfuzunda saltanatını tamamlamıştır.

Sultan Arslanşah adına basılmış dirhem

Sultan Arslanşah Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Arslanşah amcası Mesud döneminde uzun süre Tikrit kalesinde hapis hayatı yaşamıştı. Daha sonra Sultan II. Muhammed'e muhalif emîrlerin 1154'teki Bağdat kuşatmasına katılmış ve muhasaranın kaldırılmasından sonra üvey babası İldeniz'e teslim edilmişti. Nihayetinde 1161 senesi bahar aylarında Süleymanşah'ın öldürülmesiyle birlikte taht yolu kendisine açılmıştı.

İktidarının hemen başında bazı emîrlerle birleşerek tahtı ele geçirmek isteyen kardeşi Muhammed'i Hemedan yakınlığında yapılan savaşta mağlup etti (1161). Aynı yıl içinde Sultan Melikşah'ın oğlu Melik Mahmud adına harekete geçen Rey Hâkimi İnanç ve Salgurlu Atabeyi Zengî'nin başını çektiği asiler Save Savaşı'nda mağlup edildi. Bu savaşın sonrasında Salgurlular, Irak Selçuklu Devleti'ne tâbi oldular.

İnşası Selçuklular dönemine tarihlenen Künbed-i Aleviyyan, Hemedan

1161 senesi içinde Ani'yi alan Gürcülere karşı Doğu Anadolu'daki Türk beyleri harekete geçti iseler de ağır bir yenilgi aldılar. Gürcüler kazandıkları savaşın sonrasında yağma ve katliama başlayınca Sultan ve İlde-niz komutasındaki Irak Selçuklu Ordusu 1163'de Kafkasya üzerine yürüdü. Lukri Kalesi önlerinde yapılan savaşta mağlup olan Gürcüler bir sene sonra Ani'den de çekildiler. 1167'de Harizmşahlardan destek alan Rey Hâkimi İnanc bir senelik bir mücadelenin sonunda bertaraf edildi. 1170 senesinde tahtını kay-

Sultan Arslanşah'ın annesi Mümine Hatun'un türbesi/Nahcivan

beden Kirman Meliki II. Arslanşah makamına iade edile-rek Kirman Selçuklularının, devlete tâbi olmaları sağlandı.

1175'de Gürcülerin, Ani'yi yeniden ele geçirmeleri üzerine sefere çıkıldı. Ancak Gürcü kralı, Selçukluların önüne çık-maya cesaret edemeyince ordu, bölgeyi kontrol altına alıp geri döndü. Aynı yıl Sultan, annesini ve üvey babası İlde-niz'i kaybetti. Onlardan yaklaşık bir kendisi de taştdarı (ib-rikçibaşı) tarafından zehirlemek suretiyle öldürüldü.

Sultan Arslanşah'ın Kişilik Özellikleri

Orta boyu ve balıketli olan Arslanşah kırmızı yüzlü gü-zel çehreli, ince saçlıydı. Sakalı ve kâküelleri uzundu. Cö-mert, sakin tabiatlı, çabuk affeden biri-ydi. Devlet işleriyle

uğraşmaktan çok rahatlık ve eğlenceye mütemayildi. Bunun sebeplerinden biri de üvey babası İldeniz'in bütün kontrolü elinde tutmasıydı. Onun düzenlediği meclislerde şairler eksik olmazdı.

Yiyecek ve içeceklerine ihtimam gösterilmesini isterdi. Kıymetli ve renkli kumaşlardan dikilmiş, ağır altın işlemeli elbiseler giyerdi. Öyle ki onun giyip bağışladığı elbiseleri hiç kimse giymemiş ve bağışlamamıştı. Etrafındaki muhafızlarını da aynı şekilde giydirdi. Örneğin bir bayram günü kutlama yapılacak alana giden Sultan'ın peşindeki 7000 muhafızın her biri ayrı ipekli kumaşlardan mamul elbiseler giymişlerdi. Para hususunda cömert olmasına karşın bunu kimi zaman müsriflik derecesine vardırdı. Nitekim bir eğlence meclisinde sarhoşluğunda etkisiyle bütün malını bağışlamıştı. Ancak daha sonrasında onun dağıttıklarını üvey babası İldeniz yeniden geri toplamıştı.

Ailenin diğer üyeleri gibi Arslanşah da avlanmaya meraklıydı. Bu uğraşı için altın tasmalı ve süslü kumaşlardan çulları olan 700 parsı vardı.

Sultan Arslanşah Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Atabey İldeniz (ö.1175): Azerbaycan Atabeyleri sülalesinin kurucusudur. 1148'de adı geçen bölgenin valiliğine tayin edilmiştir. Özellikle Sultan Muhammed döneminden itibaren Irak Selçuklularının iç siyasetinde önemli roller üstlenmiştir. Elde ettiği güç dolayısıyla üvey oğlu Arslanşah'ı önce veliaht sonrasında da sultan yapmayı başarmıştır.

Arslanşah zamanında Irak Selçuklularının kontrolü tamamen onun eline geçmiştir. İlideniz'in üstün askerî yetenekleri, başarılı ve etkili siyaseti sayesinde Arslanşah'ın iktidarı Irak Selçukluları için son ikbal dönemi olmuştur.

Emîr İnânç (ö.1168): Arslanşah'a ve Atabey İlideniz'e muhalefet eden dönemin güçlü şahsiyetlerinden biridir. Süleymanşah zamanında devletin idaresi tamamıyla onun elindeydi. Daha sonrasında İlideniz ile anlaşarak Arslanşah'ı veliaht ilan etmişlerdi. Süleymanşah'ın azlinden sonra öldürülmesi direktifini de Emîr İnânç vermiştir. Arslanşah'ın başa geçmesinden sonra İlideniz ile anlaşarak durumu kabullenmişse de kısa süre sonra Melik Muhammed adına bir kalkışma tertip etmiştir. Ancak başarılı olamayınca yeniden Arslanşah'ın iktidarını onaylamak zorunda kalmıştır. 1167'de iktidarının arttırılması isteğine olumsuz yanıt alınca Harizmşah İl Arslan'dan da yardım alarak bir kere daha isyan etmiştir. Ancak yine başarısız olmuş ve 1168'de İlideniz'in vezirinin organize ettiği bir suikast sonucunda hayatını kaybetmiştir.

Harizmşah İl Arslan'ın emîrlerinden biat alması

Sultan Arslanşah ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: el-Müktefi-liemrillâh (1136-1160)

el-Müstencid-billâh (1160-1170)

el-Müstazî-biemrillâh (1170-1180)

Gazneliler: Hüsrevşah (1157-1160)

Hüsrev Melik (1160-1186)

Karahanlılar: Doğu: Han İbrahim b. Ahmed (1128-1160)

Arslan Han Muhammed b. İbrahim (1160-1180)

Batı: Çağrı Han Ali b. Hasan (1158-1160)

Kılıç Tamgaç Han Mesud b. Hasan (1160-1167)

Arslan Han (1169-1170)

Kılıç Tamgaç Han Muhammed b. Mesud (1170-1179)

Kirman Selçukluları : Tuğrulşah (1156-1170)

Behramşah (1170) (birinci kez)

II. Arslanşah (1170-1171) (birinci kez)

Behramşah (1171-1175) (ikinci kez)

Arslanşah (1175-1177) (ikinci kez)

Türkiye Selçukluları: II. Kılıç Arslan (1155-1192)

Harizmşahlar: İl Arslan (1156-1172)

Tekiş (1172-1200)

Eyyubîler: Selahaddîn Eyyubî (1175-1193)

Bizans İmparatorluğu: Manuel Komnenos (1143-1180)

Fâtımîler: el-Fâiz-binasrillâh (1154-1160)

el-Âzîd-lidînillâh (1160-1171)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: I. Frederich Barbarossa (1155-1190)

Sultan Arslanşah Dönemi Kronolojisi

1160 Süleymanşah'ın öldürülmesi ve tahta çıkışı

1161 Hemedan Savaşı

Save Savaşı

Gürcülerin Ani'yi zaptı

1163 Gürcüler üzerine sefer

1164 Ani'nin geri alınması

1168 Rey Hâkimi İnanc'ın öldürülmesi

1170 Kirman Selçuklularının devlete tâbi olması

1175 Gürcüler üzerine ikinci kez sefer düzenlenmesi

Sultan'ın annesi ve üvey babası Atabey İldeniz'in ölümleri

1176 Sultan Arslanşah'ın ölümü

SULTAN II. TUĞRUL

Doğum Tarihi: 1169

Ölüm Tarihi: 1194 (25 yaşında)

Ölüm Sebebi: Savaşta katl

Defnedildiği Şehir: Rey

Tahta Çıkışı: 1177

Tahttan İnişi: 1194

Babası: Sultan Arslanşah

Annesi: Sitti Fatıma Hatun

Eşi/Eşleri: Adı bilinmeyen bir hatun (Azerbaycan Valisi İzzeddin Hasan b. Kıpçak'ın kız kardeşi), İnanc Hatun, Hatun (adı bilinmiyor)

Çocukları:

Erkek: Melikşah, Berkyaruk, Mesud, Alp Arslan, Alp Melik,

Kız: Fatıma Hatun, adı bilinmeyen iki kız

Kardeşleri: bilinmiyor

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, Ebû Talib Rüknü'd-dünya ve'd-din, Kehfü'l-İslam ve'l-Müslimîn, Kasimu Emîri'l-Mü'minîn

Sultan II. Tuğrul Dönemi'nin Genel Özellikleri

Çok küçük yaşta tahta çıkan II. Tuğrul, atabeyler ve emîrler tarafından neredeyse tamamen yok sayılan Irak Selçuklularının nüfuzu yeniden ayağa kaldırmak istemiştir. Ancak yaşının getirdiği tecrübe eksikliğini her zaman hissetmiştir. Bu sebeple hayatı boyunca başarı ve başarısızlık onun için hep birbirine yakın olmuştur. Hatta bir ara Abbasîlere sığınmak ve destek için oğlu Alp Arslan'ı halifeye rehin göndermek zorunda kalmıştır. Bu ise 1055'den itibaren başlayan Selçuklu-Hilafet ilişkilerinin geldiği noktanın açık bir göstergesidir. Ölümüyle Irak Selçuklu Devleti de tarih sahnesinden çekilmiştir.

Son Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul

Sultan II. Tuğrul Döneminin Önemli Siyasî Olayları

İktidarının ilk yıllarında amcası Melik Muhammed'in tahtı ele geçirmek için başlattığı kalkışma üvey amcası Atabey Cihan Pehlivan tarafından engellendi. Onun 1186 senesinde ölümü üzerine yerini kardeşi Kızıl Arslan aldı. Yeni atabeye karşı ailesinden gelen muhalefeti değerlendirmek isteyen Sultan, Damgan'da bulunan Ayaba ve Rus adlı emîrlerle birleşti. Yapılan katılımlarla daha da güçlenen Sultana karşı Kızıl Arslan, Abbasîlerin desteği ile harekete geçti ise de Daymerg Savaşı'nda mağlup oldu (1188).

Selahaddîn Eyyubî Heykeli, Dimaşk

Kazandığı zaferin sonrasında Sultan Tuğrul daha sonra kendisine komplo kurmak isteyen emîrleri tutuklatıp öldürttü. Bu sebeple etrafındaki diğer emîrler çözülmeye başladılar. Bu arada Eyyubî Sultanı Selahaddîn'in; onun ile Atabeyi barıştırmak için yaptığı aracılık da bazı emîrlerin engellemesiyle başarıya ulaşamadı. Bir kere daha savaş meydana geldiğinde karşı karşıya gelen ikiliden Sultan II. Tuğrul mağlup oldu ve ardından esir edildi (1190). Kızıl Arslan kendisini

Sultan ilan etti. Fakat çok geçmeden eşi İnanç Hatun'un başını çektiği bir grubun düzenlediği suikastta öldürüldü. Gelişmeler üzerine hapisten çıkarılan Sultan, Kazvin yakınlarında kendisinden çok daha üstün bir güce sahip Cihan Pehlivan'ın oğlu Kutluğ İnanç'ı mağlup etti (1192). Ancak bu zâtın yardım istediği Harizmşah Tekiş'in olaylara müdahalesi üzerine Sultan Tuğrul yeni gelenle barış yapmak zorunda kaldı.

Rey'de Selçuklular dönemine ait süvari bezemeli keramik, XII. yy.

Daha sonra iç barışı sağlamak üzere İnanç Hatun ile evlendi. Atabey Cihan'ın eşi olan adı geçen hanım, onun ölümü üzerine kardeşi Kızıl Arslan ile evlenmiş ise de eşini siyâsi sebeplerle öldürtmüştü. Sultan yaptığı evliliğe karşın Kızıl Arslan'ın akıbetine uğramaktan korktuğu için bir süre sonra İnanç Hatunu öldürdü. Bu ise üvey oğlu Kutluğ İnanç ile arasının bozulmasına sebep oldu. 1193'te Harizmlilerden

aldığı destekle Sultan'ın karşısına çıkan Kutluğ İnanc mağlup edildi. Ancak Abbasiler tarafından da teşvik edilen Tekiş çok daha güçlü bir orduyla harekete geçti. Yanındaki kuvvetlerle, Harizmşahın ordusu arasındaki güç dengesizliğine rağmen mücadeleyi kabul eden Sultan II. Tuğrul savaş meydanında öldürüldü (1194). Gövdesinden ayrılan başı Abbasî Halifesi en-Nâsır'a gönderilirken gövdesi Rey'deki Tuğrul Bey Türbesi'ne defnedildi. Abbasî sarayında başlar hazinesine konan kellesinin kulak ve burun kısmı bir fare tarafından yenmiştir. Kalan kısmı ise 1205'deki bir yangında yanmıştır.

Sultan II. Tuğrul'un Kişilik Özellikleri

Sultan Tuğrul yakışıklı biriydi. Uzun boylu, geniş göğüslü ve yüksek omuzluydu. Saçlarını üçe bölerek arkasına atardı. Sık sakallı olup bıyığını burarak kulağının dibine kadar uzatırdı. Savaşlarda ordusunu iyi bir şekilde idare etmesinin yanında kendisi de güçlü ve cesur biriydi. Söz konusu cesareti aynı zamanda onun sonu olmuştu. Kullandığı gürzü kimse kolaylıkla kaldıramadığı gibi yayını da kimse geremezdi. Bütün silahları gayet iyi bir şekilde kullanırdı.

Sultan, emîrleriyle çok iyi geçinememesine karşın ahaliyle arası her zaman iyi olmuştur. Âlimleri himaye etmesinin yanında kendisi de gayet başarılı bir şair idi. Nitekim yazdığı şiirler halk arasında okunmaktaydı. Ayrıca iyi bir hattat olup kendi el yazısı ile yazdığı *Kur'an-ı Kerim*'i Mazenderan hükümdarına hediye göndermişti.

Sultan II. Tuğrul Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Atabek Kızıl Arslan (ö.1191): İldeniz'in oğlu olan Kızıl Arslan ağabeyi Cihan Pehlivan'ın ölümünden sonra ailenin başına geçmiş ve yengesi İnanç Hatun ile evlenmiştir. O dönem içinde Irak Selçuklularına tahakküm eden İldenizlilerin bu misyonunu Kızıl Arslan tarafından da sürdürmüştür. Ancak buluşa eren II. Tuğrul, onun baskısından kurtulmak istediğinde ikili arasında çatışma kaçınılmaz olmuştur. Irak Selçuklu sultanı muhatapına karşı üstünlük kursa da Abbasîlerin desteğini alan Kızıl Arslan durumu lehine çevirmeyi bilmiştir. Hatta bir ara II. Tuğrul'u esir ettikten sonra kendisinin adına hutbe okutmuştur. Çok geçmeden de eşi tarafından öldürülmüştür. Kızıl Arslan-II. Tuğrul rekabeti, Irak Selçuklularının sonunu hazırlaması açısından önemlidir. Zira genç sultanın henüz zamanın siyasetine tam anlamıyla vakıf olmadan böyle bir mücadeleye girmesi zaten zayıf olan devletini, Abbasîler ve Harizmşahlar karşısında daha da güç durumda bırakmıştır.

Halife en-Nâsır (ö.1225): Annesi Türk asıllı bir cariyeye olan en-Nâsır, Abbasîleri yeniden siyasî güce kavuşturmasının yanında Irak Selçuklularının sonunu getirmek için de var gücüyle gayret göstermiştir. Bu konuda onlara karşı amansız bir düşmanlık göstermiştir. Öyle ki Bağdat'taki Selçuklu sarayını dahi yabancı bir idarenin sembolü olduğu gerekçesiyle yıktırmıştır. Selçuklulara rakip olan bütün unsurları onlara karşı kışkırtmış ve neticede 1194 yılı itibarıyla hedefine ulaşmayı başarmıştır. Halife, Selçuklular yıkıldıktan sonra dahi durmamış ve onların yerini alan Harizmşahlarla

mücadeleye devam etmiştir. Bu ise gelecekte İslam Dünyasının gördüğü en büyük iki istiladan biri olan Moğolların gelişinin önünü açmıştır.

Halife en-Nâsır dönemine ait bir altın dinar

Sultan II. Tuğrul ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: el-Müstazî-biemrillâh (1170-1180)

en-Nâsır-lidînillâh (1180-1225)

Gazneliler: Hüsrevşah (1157-1160)

Hüsrev Melik (1160-1186) yıkıldı.

Karahanlılar: Doğu: Arslan Han Muhammed b. İbrahim (1160-1180)

Arslan Han Yusuf b. Muhammed (1179-1205)

Batı: Kılıç Tamgaç Han Muhammed b. Mesud (1170-1179)

Kutluğ Bilge Han (1178-1179)

Kılıç Tamgaç Han İbrahim b. Hüseyin (1178-1204)

Kirman Selçukluları : Arslanşah (1175-1177) (ikinci kez)

Turanşah (1177-1183)

II. Muhammedşah (1183-1187) yıkıldı.

Türkiye Selçukluları: II Kılıç Arslan (1155-1192)

I. Gıyâseddîn Keyhüsrev (birinci kez) (1192-1196)

Harizmşahlar: Tekiş (1172-1200)

Eyyubîler: Selahaddîn Eyyubî (1175-1193)

Bizans İmparatorluğu: Manuel Komnenos (1143-1180)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: I. Frederich Barbarossa (1155-1190)

VI. Heinrich (1191-1197)

Sultan II. Tuğrul Dönemi Kronolojisi

1176 Babasının ölümü ve tahta geçişi

1186 Cihan Pehlivan'ın ölümü ve Kızıl Arslan'ın atabeyliği

1188 Daymerg Savaşı

1189 Muhalif emîrlerin tasfiyesi

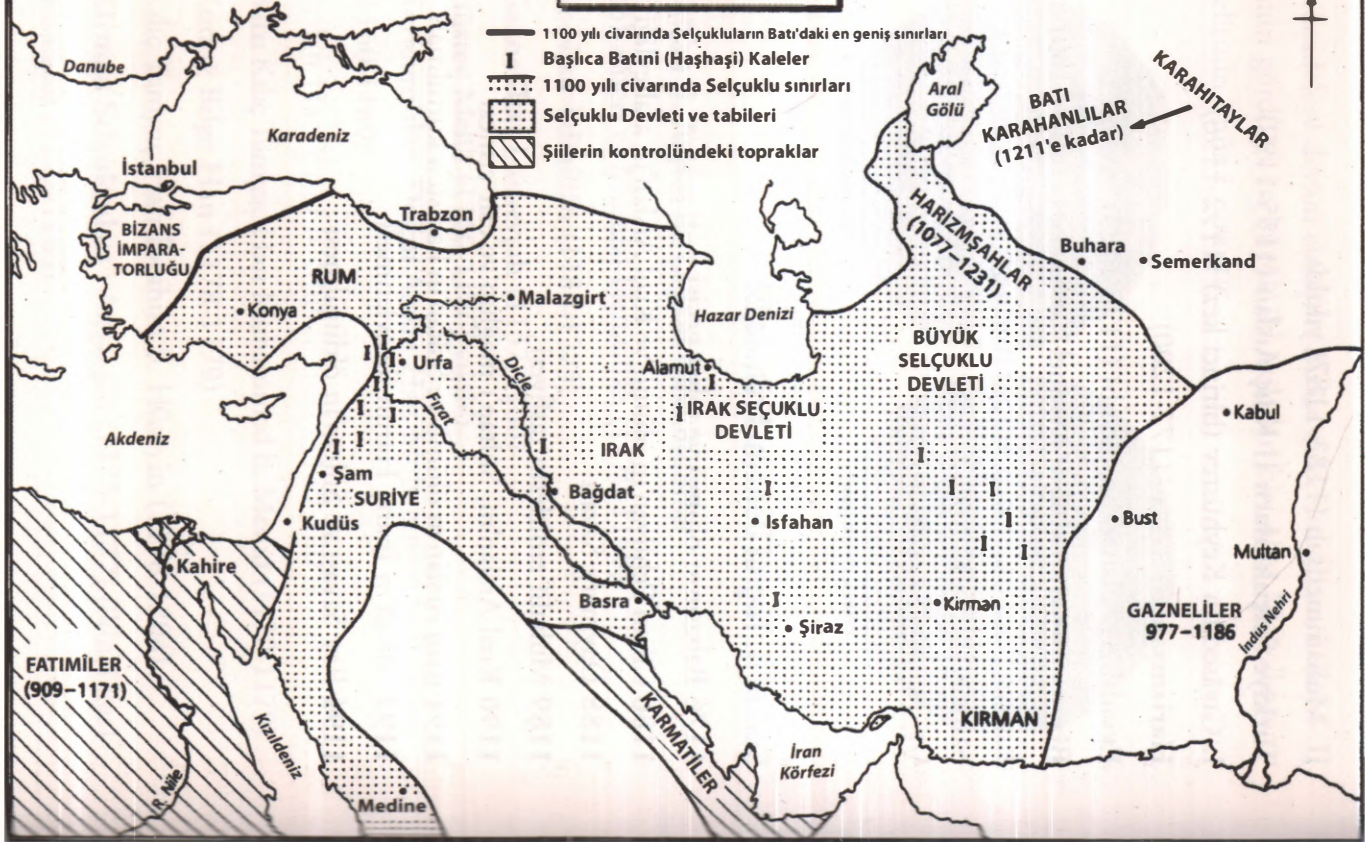
1190 Kızıl Arslan'ın, Sultan'ı mağlup ve esir etmesi

1191 Kızıl Arslan'ın ölümü ve Sultan'ın hapisten kurtulması

1192 Sultan'ın İnanc Hatun ile evlenmesi

1194 Rey Savaşı ve Sultan'ın öldürülmesi

SELÇUKLU DEVLETİ

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI

Çift başlı kartal motifi, Kubadabad Sarayı kazısından

KUTALMIŞOĞLU I. SÜLEYMANŞAH

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1086

Ölüm Sebebi: İntihar (savaşta)

Defnedildiği Şehir: Halep

Tahta Çıkışı: 1078

Tahttan İnişi: 1086

Babası: Kutalmış

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: Kılıç Arslan, Kulan Arslan

Kız: adı bilinmeyen bir kız

Kardeşleri: Mansur, Devlet, Alp İliğ

Lakap ve Unvanları: Ebu'l-Fevaris, Rükneddîn, Gazi

Selçuklu Kartalı/ İnce Minareli Medrese, Konya

Sultan I. Süleymanşah Döneminin Genel Özellikleri

Türkiye Selçuklularının kurulduğu XI. yy.'ın son çeyreği Anadolu'nun siyasi ve sosyal tarihi açısından önemli bir geçiş dönemidir. O zamana değin Bizans toprağı olan bu coğrafyada 1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Türk yerleşimleri başlamıştır. Söz konusu iskân hareketlerinden nasibini alanlardan biri de Selçuklu ailesinden Arslan Yabgu'nun torunlarıdır. Aile içi rekabette Alp Arslan'a karşı yaptığı Dıh-i Nemek Savaşı'nda hayatını kaybeden Kutalmış'ın esir edilen oğulları 1072'de kaçıp Anadolu'ya gelmişlerdir. Burada karşılaştıkları Yabgulu Türkmenlerinin itaati sayesinde kısa sürede önemli bir güç haline gelmişlerdir.

İznik'te 1078 tarihinde kurulan bu yeni devletin ilk hükümdarı olan Süleymanşah'ın Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'ya karşı yaptığı seferler sadece kendisinin değil haflerinin de başlıca hedefi olmuştur. Böylece Türkiye Selçuklularının, uzun yıllardır devam eden savaşlar, göçler neticesinde sosyo-ekonomik anlamda zayıflayan Anadolu topraklarının geliştirilmesini hedefleyen Güneydoğu politikası da başlamıştır.

İznik Kalesi

Sultan I. Süleymanşah Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Kutalmış oğulları Anadolu'ya geldikten sonra ilk olarak Urfa ve Birecik civarında faaliyette bulundular. Bunlardan Alp İliğ ve Devlet, Güney Suriye'deki Türkmen beyleri arasında

cereyan eden iktidar mücadelelerine dâhil olmak üzere güneye indilerse de esir edilip Sultan Melikşah'a gönderildiler (1075). Geride kalan Süleymanşah ve ağabeyi Mansur ise daha batıya doğru ilerleyerek Gevele Kalesi'ni zapt ettiler. Akabinde Bizans tahtını ele geçirmek isteyen Nikephoros Botaniates'e yaptıkları yardım karşılığında İznik'in yeni hâkimleri durumuna geldiler. (1078). Böylece Türkiye Selçuklu Devleti de kurulmuş oldu.

Sultan Melikşah'ın üzerlerine gönderdiği ordu ile yapılan mücadelelerde Mansur'un hayatını kaybetmesi Süleymanşah'ı iktidarda tek başına bıraktı. Süleymanşah 1081 yılında Bizans ile yapılan sınır anlaşmasının sonrasinda 1082/1083 senelerinde Kilikya bölgesi şehirleri ele geçirdi. Daha sonra Antakya'dan aldığı gizli bir davet üzerine harekete geçip 1085 yılı başında bu şehri zaptetti. Fakat çok geçmeden bu şehir üzerinde egemenlik hayalleri kuran Musul Emîri Şerefüddin Müslim ile anlaşmazlığa düştü. İki taraf arasında aynı yıl içinde gerçekleşen Kurzahil Savaşı'nda, Müslim mağlup edilip öldürüldü. Süleymanşah'ın bir sonraki hedefi Halep

Gevele Kalesi

şehrini almaktı. Ancak bu kez de Haleplilerin yardıma çağırıldığı Suriye-Filistin Selçuklu Meliki Tutuş ile mücadele etmek zorunda kaldı. Neticede 1086 senesinde Aynü's-Saylem denilen yerde yaptığı savaşta hayatını kaybetti.

Sultan I. Süleymanşah'ın Kişilik Özellikleri

Anadolu'nun, İslam coğrafyasının ana bölgelerinden uzak oluşu ve buradaki gelişmeleri aktaran kaynaklardaki eksiklik sebebiyle Süleymanşah'ın kişilik özelliklerine dair bilgi bulmak mümkün değildir.

Buna rağmen onun Bizans'ın iç mücadelelerinden azami ölçüde istifade ederek devletini kurmasından iyi bir siyaset adamı ve asker olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Yine aynı şekilde nüfusunun ağırlıklı kısmının Hıristiyanlardan oluştuğu Antakya'yı teslim alması için kendisine yapılan davet düşünüldüğünde onun adil bir yönetici olduğu da söylenebilir.

Sultan I. Süleymanşah Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Ebu'l-Kasım (ö.1091?): Süleymanşah, Kilikya ve Antakya üzerine sefere giderken İznik'te yerine naip olarak bu zatı bırakmıştır. Onun 1086'da öldürülmesi ve oğullarının esir edilmesi üzerine İznik'te idare tamamen Ebu'l-Kasım'ın eline kalmıştır. Porsuk yönetimindeki Selçuklu Ordusu'nun İznik kuşatmasını, Bizans'ın yardımıyla neticesiz bırakan Ebu'l-Kasım daha sonrasında Urfa Hâkimi Bozan tarafından gerçekleştirilen ablukadan bunalmış ve çareyi Sultan

Melikşah'tan af dilemekte bulmuştur. Ancak Sultan, ona bu konuda herhangi bir güvence vermemiştir. Geri dönüş yolundaki Ebu'l-Kasım daha sonra Bozan tarafından yakalanarak yayının kirişiyle boğularak öldürülmüştür.

Kilikya Ermenileri'nin önemli kalelerinden biri olan; Anazarba Kalesi/Adana

Çubuk Bey (ö.1092 sonrası): Malazgirt sonrasında Anadolu'da fetihler yapan Türkmen beylerinden biridir. Bir ara Musul Emîri Şerefüdevle'nin ordusunda hizmet etmiştir. Bu zat ile Süleymanşah arasında gerçekleşen savaşta neticeyi, onun saf değiştirmesi belirlemiştir. Ancak hemen akabinde gerçekleşen Aynü's-Saylem Savaşı'da bu kez de Tutuş'un tarafına geçmesi Türkiye Selçuklu hükümdarına savaş kaybettirmiştir.

Sultan I. Süleymanşah ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: el-Müktedî-biemrillâh (1075-1094)

Büyük Selçuklular: Melikşah (1073-1092)

Gazneliler: Sultan İbrahim b. Mesud (1059-1099)

Karahanlılar: Doğu: Tuğrul Kara Hakan Yusuf b. Süleyman (1062-1080)

Tamgaç Han Hasan b. Süleyman (1069-1103)

Batı: Tamgaç Han İbrahim (1052-1068)

Şemsülmülk Nasr b. İbrahim (1068-1080)

Tamgaç Han Hızır b. İbrahim (1080-108?)

Han Ahmed b. Hızır (108?-1089/1092-1095)

Kirman Selçukluları Kara Arslan Kavurd (1048-1073)

Kirmanşah (1073-1074)

Hüseyinşah (1074)

Sultanşah (1074-1085)

Bizans İmparatorluğu: IV. Romanos Diogenes (1068-1071)

VII. Mikhael Dukas (1071-1078)

Nikephoros Botaniates (1078-1081)

Aleksios Komnenos (1081-1118)

Fâtımîler: el-Müstansır-billâh (1036-1094)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: IV. Heinrich (1054-1105)

Sultan I. Süleymanşah Dönemi Kronojisi

1072 Kardeşleriyle birlikte Anadolu'ya gelmesi

1075 Alp İliğ ve Devlet'in esir edilmesi

Gevele Kalesi'nin alınması

1078 İznik'in ele geçirilmesi ve devletin kurulması

1081 Bizans ile anlaşma yapılması

1082/1083 Kilikya Seferi

1085 Antakya'nın fethi

Kurzahil Savaşı

1086 Aynü's-Saylem Savaşı ve Süleymanşah'ın ölümü

SULTAN I. KILIÇ ARSLAN

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1107

Ölüm Sebebi: Nehirde boğulma

Defnedildiği Şehir: Meyyafarikin

Tahta Çıkışı: 1092

Tahttan İnişi: 1107

Babası: Süleymanşah

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Ayşe Hatun, Hatun (adı bilinmiyor)

Çocukları:

Erkek: Arap, Mesud, Şahinşah, Tuğrul Arslan, Gök Arslan,

Kız: Sacide Hatun

Kardeşleri: Kulan Arslan, Adı bilinmeyen bir kız

Lakap ve Unvanları: Adud-ı Hilafet Allah fi'l-arz, İzzeddin

Selçuklular dönemine ait insan figürü

Sultan I. Kılıç Arslan Döneminin Genel Özellikleri

Kardeşi ile birlikte hapisten kaçıp İznik'e gelen Kılıç Arslan, babasının mirasını ele almış ve tahta çıkmıştır. Yeni dönemle birlikte Türkiye Selçukluları Güneydoğu ve Kuzey Suriye'ye açılım politikalarını devam ettirmenin yanında farklı düşmanlarla muhatap olmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple Anadolu'daki Türk varlığı bir ölüm kalım mücadelesine zorlanmıştır. Nitekim 1096 yılı itibarıyla Avrupa'dan Kudüs'ü ele geçirmek hedefi ile harekete geçen Haçlı ordularını ilk karşılayanlar Türkiye Selçukluları olmuştur. Genç sultan bu problemle nasıl baş edileceğini kendisi çözmek zorunda kalmıştır. Öyle ki ilk tecrübesinde başkentini kaybederek Anadolu'nun içlerine çekilmeye mecbur kalsa da (1097) nihayetinde aldığı derslerden edindiği tecrübelerle bütün Haçlı Seferleri'nin kaderini çizmeyi başarmıştır. Onun 1101'de üst üste kazandığı zaferler Ortadoğu'yu hedef alan Haçlı hareketini daha en başından başarısızlığa mahkûm etmiştir.

Akabinde yaşananlar ve Bizans'a karşı başlatılan 1107/1108 Haçlı Seferi bu mücadelenin bir Hristiyan-Müslüman mücadelesi değil gerçekte bir Doğu-Batı Savaşı olduğunu da gözler önüne sermektedir. Zira İlk Haçlı seferinden yaklaşık 10 sene sonra sözde din kardeşlerinin saldırılarına maruz kalan Bizans'ın yardımına koşan komşusu Sultan I. Kılıç Arslan olmuştur.

I. Haçlı Seferi Haritası

Sultan I. Kılıç Arslan Döneminin Önemli Siyasî Olayları

1092 yılı itibarıyla tahta çıkan I. Kılıç Arslan, Çaka Bey'in kızıyla evlenerek onunla ittifak yaptı. Ancak bir süre sonra iki tarafın çıkarlarının kesişmesi ve Bizans İmparatoru Aleksiös'un entrikaları dolayısıyla kayınpederini öldürdü (1095).

Bunun sonrasında Bizans ile anlaşma yaparak doğuda Malatya şehrini kuşatmaya gitti. Aynı sıralarda Avrupa'dan harekete geçen ilk Haçlılar İstanbul'a ulaşmışlardı. Sultan hızla geri dönerek bunları İzmit yakınlarında tamamen imha etti (1096). Fakat yeniden Malatya muhasarasına geri dönen Sultan o sıralarda İstanbul'a ulaşmış olan asıl Haçlı ordularını dikkate almamıştı. Dolayısıyla da başkenti bunlar tarafından kuşatıldığında yardıma gitmekte gecikmişti. Sonrasında harekete geçti ise de artık çok geç kalmıştı. Nitekim şehri çepeçevre kuşatmış Haçlılara karşı yaptığı savaşı ve sonucunda da başkentini kaybetti (1097). Sonrasında Anadolu içlerinden ilerleyen Haçlılarla karşı Dorylaeum'da bir kere daha savaştı ise de bir kere daha mağlup oldu. Konya'yı kendisine merkez yaptı. Sultan I. Kılıç Arslan ilk mücadelelerden aldığı dersleri iyi değerlendirerek 1101 senesi içinde

Anadolu'ya giren yüzzer bin kişilik üç Haçlı Ordusu'nu bir ay içerisinde tamamen imha etmeyi başardı.

1103'de anlaşmazlık yaşadığı Danişmentlileri mağlup etti ve 1105'de kısa bir süre önce onların eline geçmiş olan Malatya'ya sahip oldu. Akabinde Draç'ı kuşatan Haçlılara karşı Bizans'a yardımcı kuvvetler gönderen Sultan çıktığı güney seferinde Musul'u ele geçirdi. Fakat Büyük Selçuklu emîri Çavlı'ya karşı yaptığı Habur Savaşı'nda kuvvetlerinin yetersizliğinden ötürü mağlubiyeti engelleyemedi. Esareten kurtulmak için girdiği Habur Nehri'nde atının ve kendisinin zırhlı olması sebebiyle boğularak hayatını kaybetti (1107).

Sultan I. Kılıç Arslan'ın Kişilik Özellikleri

Türkiye Selçuklularının ilk zamanları ile alakalı bilgi sıkıntısı I. Kılıç Arslan dönemi içinde geçerlidir. Bununla birlikte Bizans kaynaklarının anlatımlarından onun bazı karakter özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak mümkündür. Sultan kayınpederiyle yaptığı ittifaka karşın onu kendisine karşı tehdit olarak görüp öldürmekten çekinmemiştir. Yine Danişmentlilerle, Haçlılara karşı ortaklaşa mücadele etmesine rağmen sonrasında mesele Anadolu'daki egemenlik olduğunda eski müttefikiyle savaşmaktan geri durmamıştır. Bu onun kendisine ortak kabul etmeyen hâkimiyet anlayışı açıkça göstermektedir. Yine Haçlılar karşısında ilk sefer sırasında aldığı yenilgi ve başkentinin kaybına rağmen 1101 seferlerinde elde ettiği başarılar kendisinin akıllı ve olumsuzluklardan dahi dersler çıkarabilen bir hükümdar olduğuna işaret etmektedir.

Ahalisi arasında din ve mezhep ayrımı yapmayan Sultan için Urfalı Mateos; Hristiyanların, onun için büyük bir matem tuttuğunu zira sultanın her bakımdan çok iyi ve tatlı bir zat olduğunu yazmıştır.

Sultan I. Kılıç Arslan Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Çaka Bey (ö.1095): Çavuldur boyuna mensup olan

Çaka Bey gençliğinde Anadolu'da yapılan bir akın sırasında Bizanslılar tarafından esir alınmıştı.

İstanbul'a getirildikten sonra Nikephoros Botaniates zamanında sarayda önemli görevlere yükseltilmiştir. Ancak Aleksios Komnenos'un iktidarında gözden düşmüştür. İstanbul'dan ayrılmasının akabinde Urla ve Foça'yı ele geçirip burada bir donanma meydana getirmiştir. Hedefi olan İstanbul'u zapt etmek için evvela Peçeneklerle anlaşmış ise de müttefikleri, 1091'de Lebunion'da Bizans-Kuman ortak saldırısında

Çaka Bey

imha edilmişlerdir. Akabinde Türkiye Selçuklu tahtına çıkan I. Kılıç Arslan ile kızını evlendirmek suretiyle bu kez onunla bir ittifak yapmıştır. Ancak bir süre sonra damadı ile arasını açılmış ve onun tarafından öldürülmüştür. İzmir civarında kurduğu beyliğine de kısa süre sonra Bizans tarafından son verilmiştir.

Aleksios Komnenos (ö.1118): 1081 yılında Bizans tahtına çıkan Aleksios, imparatorluğun son güçlü hanedanı olan Komnenosların kurucusudur. Haçlıların gelişi sırasında

onların varlığından endişe duysa da durumdan azami şekilde istifade etmesini bilmiştir. Öte yandan Haçlılar ile Bizans arasında seferlerin başından itibaren mevcut olan gerilim tarafların 1107'de silahlara başvurmalarına yol almıştır.. Bu sene içinde Haçlılar, Bizans üzerine geldiğinde komşusunun yardıma koşan Sultan Kılıç Arslan olmuştur. Ancak Aleksios, Sultanın ölümünden sonraki durumdan istifade etmekten de geri durmamış ve Batı Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlere karşı büyük katliamlar gerçekleştirmiştir.

Sultan I. Kılıç Arslan ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müktedî-biemrillâh (1075-1094)

el-Müstahzir-billâh (1094-1118)

Büyük Selçuklular: Berkyaruk (1092-1104)

Muhammed Tapar (1104-1118)

Gazneliler: Sultan İbrahim b. Mesud (1059-1099)

Sultan III. Mesud (1099-1115)

Karahanlılar: Doğu: Tamgaç Han Hasan b. Süleyman (1069-1103)

Arslan Han Ahmed b. Hasan (1103-1128)

Batı: Han Ahmed b. Hızır (1085-1095) (ikinci kez)

Mesud b. Muhammed (1095-1097)

Süleyman Tegin b. Davud Köç Tegin (1096-1097)

Mahmud Tegin (1096-1098)

Kadir Han Cibril b. Ömer (1098-1102)

Arslan Han Muhammed b. Süleyman (1102-1130)

Kirman Selçukluları I. Turan Şah (1085-1097)

İranşah (1097-1101)

I. Arslan Şah (1101-1142)

Bizans İmparatorluğu: Aleksios Komnenos (1081-1118)

Fâtımîler: el-Müstansır-billâh (1036-1094)

el-Müsta'îl-billâh (1094-1101)

el-Âmir-biahkâmillâh (1101-1130)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: IV. Heinrich (1054-1105)

Sultan I. Kılıç Arslan Dönemi Kronolojisi

1092 Sultan Kılıç Arslan'ın İznik'e gelişi

1905 Çaka Bey'i öldürmesi

1096 Pierre l'Hermitte'nin Haçlı güruhunun yok edilmesi

1097 I. Haçlı Ordusu'nun gelişi ve İznik'in kaybı

Dorylaeum Savaşı

1101 Anadolu'da üç büyük Haçlı Ordusu'nun imhası

1103 Danişmentlilerin mağlup edilmesi

1105 Malatya'nın zaptı

1107 Haçlılara karşı Bizans'a askerî yardım yapılması

Habur Savaşı ve Sultan'ın ölümü

SULTAN ŞEHİNŞAH (MELİKŞAH)

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1118

Ölüm Sebebi: Siyaseten katl

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1110

Tahttan İnişi: 1116

Babası: Sultan I. Kılıç Arslan

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: bilinmiyor

Kız: bilinmiyor

Kardeşleri: Arap, Mesud, Tuğrul Arslan, Gök Arslan Sacide Hatun

Lakap ve Unvanları: bilinmiyor

Selçuklu süvarisi / İnce Minareli Medrese, Konya

Şehinşah (Melikşah), Habur Savaşı'nın sonrasında esir düştü. Daha sonra kaçarak ya da Sultan Muhammed Tapar'ın emriyle Anadolu'ya gelmiş ve devletin başına geçmişti. Akabinde batıdaki Bizans saldırılarının engellenmesi için çaba sarfetmişti. İmparator Aleksios Komnenos'un, Batı Anadolu'ya yerleşmek isteyen Türkmenlere karşı yaptığı katliamları önlemek üzere bölgeye Emîr Muhammed komutasında asker gönderdi. Türk birlikleri Bizanslıların ilerleyişini ve katliamlarını önlemeyi başardılar. Ancak daha sonrasında Şehinşah'ın askerin komutasını üstlenerek tedbirsiz bir şekilde muhataplarının üzerine yaptığı başarısız

saldırı durumun dengelenmesine sebebiyet verdi. Nihayetinde iki taraf bir anlaşma yaparak mücadeleye son verdiler.

Şehinşah, Bizans ile yaptığı anlaşmanın hemen akabinde kardeşi Mesud'un, Danişmentlilerden destek alarak saltanat iddiasında bulunduğunu öğrendi. Derhal harekete geçti ise de onun kurduğu pusuya düşerek yakalandı (1116). Tah-tın yeni sahibi Sultan Mesud, ağabeyini ilk önce hapsetti ise de iki sene sonrasında öldürttü.

Türkmen süvarisi

SULTAN I. İZZEDDİN MESUD

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1155

Ölüm Sebebi: 10 ay süren uzun bir hastalık

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1116

Tahttan İnişi: 1155

Babası: Sultan I. Kılıç Arslan

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Hatun (Emîr Gazi'nin kızı)

Çocukları:

Erkek: Şehinşah, Devlet, Kılıç Arslan

Kız: adı bilinmeyen dört kız

Kardeşleri: Arap, Şehinşah, Tuğrul Arslan, Gök Arslan Sacide Hatun

Lakap ve Unvanları: İzzeddin, es-Sultanü'l-Mu'azzam, Ebu'l-Feth,
Muizzü'd-dünyâ ve'd-din, es-Sultan es-Said, Mu'in-i Halifet Allah

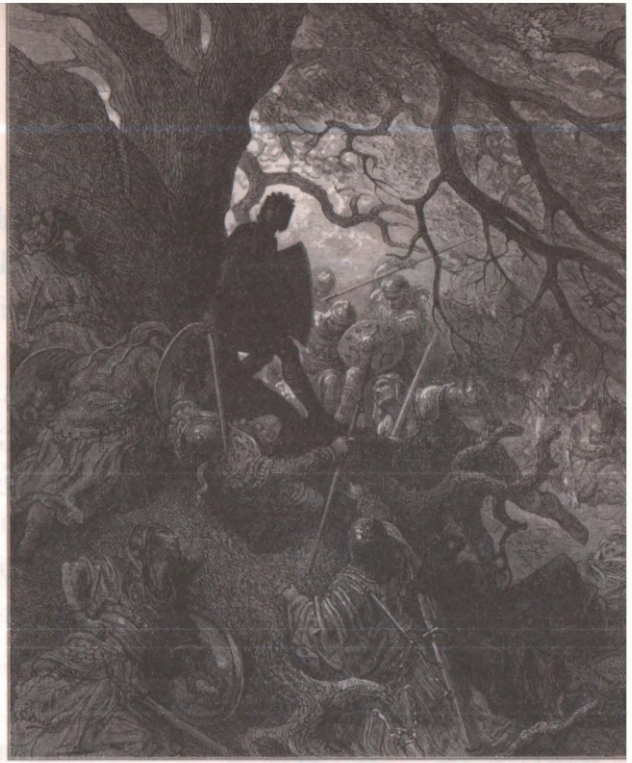
Sultan I. İzzeddîn Mesud Döneminin Genel Özellikleri

Türkiye Selçuklularının Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümü sonrasında yaşadığı kısa fetret dönemi en çok Danişmentlilerin işine yaramıştır. Ağabeyi Şehinşah'ın altı yıllık saltanatını da madı olduğu Danişmendli Emîr Gazi'den aldığı destekle bitiren Sultan Mesud bu sebeple iktidarının ilk yıllarında ona bağımlı kalmıştır. Ancak zaman içinde muhataplarına karşı önce dengeyi sonrasında da üstünlük sağlamayı bilmiştir.

Söz konusu dönemde Bizans'a karşı verilen mücadelelerin dışında II. Haçlı Seferi ordularının Anadolu geçişi sırasında yıpratılması da, Ortadoğu'daki Müslümanlar için büyük bir şans olmuştur. Yine Konya'da yapımı Alâeddîn Keykubad devrinde tamamlanacak caminin inşasına Sultan Mesud zamanında başlanmıştır.

Sultan Mesud devrinde Anadolu yoğun Türkmen göç ve yerleşimleri sonrasında artık Türkiye diye adlandırılmaya başlanmıştır. Bunu ilk olarak dile getiren kişi ise Fransa Kralı'nın kişisel rahibi olarak II. Haçlı Seferine katılan Odo of Deuil'dir.

II. Haçlı Seferi sırasında Anadolu'dan geçmeye çalışan Fransa Kralı VII. Louis'in, Selçuklu Türkleri tarafından sıkıştırılması

Sultan I. İzzeddin Mesud Döneminin Önemli Siyasî Olayları

1116 senesinde iktidara gelen Sultan Mesud gönderdiği birliklerle 1118'de Bizans'a ait Denizli ve çevresini zaptetti. Ancak İmparator Ioannes Komnenos buna mukabelede bulunarak adı geçen yerleri geri aldığı gibi hâkimiyetini Ulu- borlu ve Antalya'ya kadar genişletti (1119-1121). Sultan 1124 yılının sonlarında kayınpederi Emîr Gazi'nin Malatya'yı zaptettiği sefere katıldı. Sonrasında kardeşi Arab'ın çıkardığı isyan ile meşgul oldu ve yine Emîr Gazi'nin yardımıyla iki senelik bir mücadelenin sonrasında onu mağlup etmeyi başardı (1126-1127).

Manuel Komnenos

1134'de Emîr Gazi'nin ölümünden sonra onun yerini alan Melik Muhammed'e karşı bir ara Bizans ile ittifak yaptı ise de sonrasında onunla anlaştı. Bizans İmparatoru Ioannes'in 1137-1138 yılları arasında gerçekleştiği Kilikya ve Kuzey Suriye Seferi'nden onun topraklarına saldırmak konusunda faydalandı. 1142'de Melik Muhammed'in ölümü neticesinde Danişmendliler arasında çıkan taht kavgalarından istifade ederek saltanatının başlarında onlara kaptırdığı üstünlüğü geri aldı. 1144'de Elbistan ve çevresini ele geçirerek burayı oğlu Kılıç Arslan'ın idaresine bıraktı. 1147 yılında Anadolu'ya giren II. Haçlı Seferi ordularına karşı büyük başarılar kazandı. Alman kuvvetlerini Ekim ayında Dorylaeum'da ağır bir mağlubiyete uğrattığı gibi bir sonraki yılın hemen başında Bizans toprakları üzerinden güneye inmeye çalışan Fransız ordusuna da ciddi kayıplar verdirdi.

İktidarının sonlarına doğru Danişmendlileri tamamen kendisine bağlayan Sultan 1152'de Malatya'yı ele

geçirmek istedi ise de başarılı olamadı. 1153 ve 1154 yıllarına çıkılan Kilikya Seferleri de neticesiz kaldı. 1155'de hastalandı ve oğlu II. Kılıç Arslan'ı bizzat tahta çıkardıktan kısa süre sonra vefat etti.

Sultan I. İzzeddin Mesud'un Kişilik Özellikleri

Sultan Mesud dindar ve adaletli, tedbirli ve ileri görüşlü bir hükümdardı. 40 seneye yaklaşan saltanatının başlarında devlet neredeyse Danişmendlilerin tabisi haline gelmişti. Ancak zaman içinde karşısına çıkan fırsatları iyi bir şekilde değerlendirip önce dengeyi sağlamış ve sonrasında tekrardan üstün konuma geçmeyi bilmiştir. Yine Bizans İmparatoru Manuel'e karşı verdiği mücadelelerde muhatabının bütün aşağılamalarına ve tahriklerine karşı aklıselim şekilde hareket ederek başarılı olmuştur.

Onun adalet konusundaki tavrıyla ilgili olarak Beyşehir Gölü çevresindeki Rum ahalinin Bizans yerine Türkiye Selçuklularının idaresini tercih etmesini örnek vermek mümkündür.

Sultan I. İzzeddin Mesud Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Emîr Gazi (ö.1134): Babası Gümüştegin Ahmed Gazi'nin 1104'deki vefatını takip eden kısa bir iktidar mücadelesinin sonrasında idareyi ele almıştır. Onun döneminde Danişmendliler, Anadolu coğrafyasındaki en önemli Türk unsuru haline gelmişlerdir. Emîr Gazi 1124'de Malatya'yı ele geçirmiş ve 1130'da Antakya Prinkepsi II. Bohemund'u mağlup

edip öldürmüştür. Sonrasında kendisine Halife el-Müsterşid ve Büyük Selçuklu Sultanı Sencer tarafından hükümdarlık alametlerini göndermiş ve ona Melik unvanını vermiştir. Ancak bunları getiren elçilerin ulaşmasından kısa bir süre sonra hayatını kaybedince söz konusu unvan ve hediyeler oğlu Muhammed'e verilmiştir.

Sultan I. İzzeddîn Mesud ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müstahzir-billâh (1094-1118)

el-Müsterşid-billâh (1118-1135)

el-Râşid-billâh (1135-1136)

el-Müktefi-liemrillâh (1136-1160)

Büyük Selçuklular: Muhammed Tapar (1104-1118)

Mahmud (1118-1119)

Sencer (1119-1157)

Gazneliler: Sultan Şirzad (1116)

Danişmendlilere ait Niksar Kalesi

Sultan Arslanşah (1116-1117)

Behramşah (1117-1157)

Karahanlılar: Doğu: Arslan Han Ahmet b. Hasan (1103-1128)

Han İbrahim b. Ahmed (1128-1158)

Batı: Arslan Han Muhammed b. Süleyman (1102-1130)

Kılıç Tamgaç Han Hasan b. Ali (1130-1132)

Tamgaç Buğra Han İbrahim b. Süleyman (1132-1135)

Hakan Mahmud b. Muhammed (1132-1141)

Tamgaç Han İbrahim b. Muhammed (1141-1156)

Irak Selçukluları: Mahmud (1119-1131)

Davud (1131-1132)

I. Tuğrul (1132-1134)

Mesud (1134-1152)

Melikşah (1152-1153)

Muhammed (1153-1159)

Kirman Selçukluları : I. Arslanşah (1101-1142)

I. Muhammedşah (1142-1156)

Harizmşahlar: Atsız (1128-1156)

Bizans İmparatorluğu: Ioannes Komnenos (1118-1143)

Manuel Komnenos (1143-1180)

Fâtımîler: el-Âmir-biahkâmillâh (1101-1130)

el-Hâfız-lidînillâh (1132-1149)

ez-Zafir-bia'dâillâh (1149-1154)

el-Fâiz-binasrillâh (1154-1160)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: V. Heinrich (1099-1125)

III. Lothar (1125-1137)

I. Frederich Barbarossa (1152-1191)

Sultan I. İzzeddîn Mesud Dönemi Kronolojisi

1116 Tahta çıkışı

1119 Ioannes Komnenos'un Denizli seferi

1120 Ioannes Komnenos'un Uluborlu seferi

1124 Emîr Gazi'nin Malatya'yı ele geçirmesi

1126-1127 Melik Arab isyanı

1134 Danişmendli Emîr Gazi'nin ölümü

1137 Ioannes Komnenos'un Kilikya seferi

1142 Melik Muhammed'in ölümü ve Anadolu'da üstünlüğün Türkiye Selçukluların eline geçmesi

1144 Elbistan'ın zaptı ve II. Kılıç Arslan'a verilmesi

1147 Alman Haçlılarının Dorylaeum'da mağlup edilmesi

1148 Fransız Haçlı kuvvetlerinin Anadolu geçişi sırasında yıpratılması

1153 I. Kilikya Seferi

1154 II. Kilikya Seferi

1155 Sultan Mesud'un ölümü

SULTAN II. KILIÇ ARSLAN

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1192

Ölüm sebebi: yaşlılık ve hastalık

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1155

Tahttan İnişi: 1192

Babası: Sultan I. Mesud

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Hatun (Bizans sarayına mensup), diğerleri bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: Kutbeddîn Melikşah, Rükneddîn Süleymanşah Nasirüddîn Berkyarukşah, Muğiseddîn Tuğrulşah, Nureddîn Mahmud Sultanşah, Muizeddîn Kayserşah, Sencerşah, Arslanşah, Nizameddîn Argunşah, Muhyiddîn Mesudşah

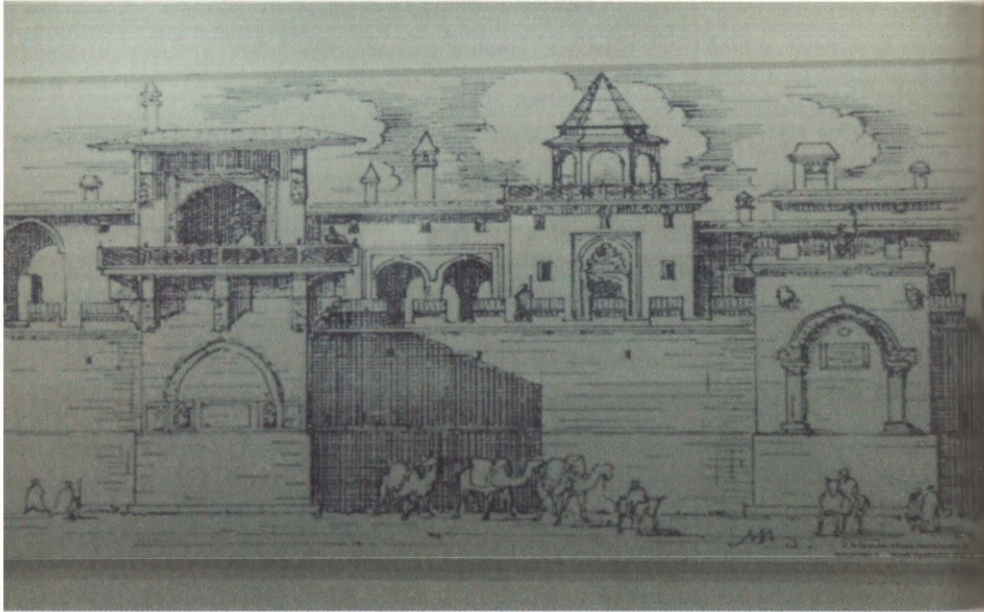
Kız: İsmetüddîn Gevher Nesibe Hatun, Selçuk Hatun, Tac Melek Hatun, adı bilinmeyen bir kız

Kardeşleri: Şehinşah, Devlet ve adı bilinmeyen dört kız

Lakap ve Unvanları: Ebu'l-Feth, es-Sultanü'l-Mu'azzam, İzzeddîn, Sultanü'l-Kerim Ziyâü'l-Mille Alâüddevle Senâü'l-Ümme ve Kehfü'l-İslam ve'l-Müslimîn

Sultan II. Kılıç Arslan Döneminin Genel Özellikleri

II. Kılıç Arslan zamanı Türkiye Selçuklu tarihi için bir dönüm noktasıdır. Onu bu kadar özel kılan husus ise Anadolu'daki bütün siyasî muhataplarını yere sererek Türkiye Selçuklularını rakipsiz bırakmasıdır. Öyle ki babasının son dönemlerinde yeniden üstünlük sağlanan Danişmendlileri tamamıyla ortadan kaldırmış ve Anadolu'da Türk milli birliği sağlamıştır. Ardından 1176'da Bizans'a karşı kazanılan Miryokefalon Zaferi ile 1071'de başlayan süreç tamamlanmış ve Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğu gerçeği kesin bir dille vurgulanmıştır. Bu zafer Bizans'ın, Komnenoslarla birlikte başlayan üstünlük durumunu da nihayete erdirmiştir.

II. Kılıç Arslan Köşkü'nün Çizimi

Sultan belki de yaşlılığından kaynaklı olarak son dönemlerinde ülkeyi eski Türk siyasî geleneği uyarınca 11 oğlu arasında paylaşırması yeni bir iç çatışmayı körüklemişse de durum kısa süre sonrasında yeniden düzene girmiştir.

II. Kılıç Arslan ile başlayan yeni dönem ile birlikte Selçukluların siyasî-askerî hedefleri ekonomik politikaları çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Türkiye Selçuklularını buna iten sebep ise egemenlikleri altındaki coğrafyayı sosyo-ekonomik anlamda geliştirmek düşüncesidir. Öte yandan siyasî düzenin sağlanmasıyla birlikte oluşan istikrar tarih yazıcılığına da yansımıştır. Nitekim Sultan II. Kılıç Arslan döneminden itibaren kaynaklarda Türkiye Selçukluları ile alakalı verilen bilgiler de artmıştır.

Kayseri Kalesi

Sultan II. Kılıç Arslan Döneminin Önemli Siyasî Olayları

II. Kılıç Arslan iktidarının hemen başında Danişmentliler, Zengîler, Ermeniler ve Bizans'ın dâhil olduğu bir düşman ittifakıyla karşı karşıya kaldı. Rakipleri arasındaki birlikteliği bozmak için İmparator ile görüşmek üzere İstanbul'a gitti. Bir süre burada kalan ve İmparator Manuel ile anlaşılan Sultan dönüşünün hemen sonrasında Danişmendlilere saldırdı. Mağlup olan Emîr Yağıbasan 1164'te öldü. Sultan 1165 senesinde Kayseri başta olmak üzere bu hanedanın diğer üyelerinin elinde bulunan yerleri ele geçirdi. Danişmendli Zünnun, Atabek Nureddîn Mahmud'un desteği ile bir ara yeniden Kayseri'yi almayı başardı. Ancak hamisinin 1174'teki ölümünden sonra Sultan karşısında tek başına kalınca çareyi Bizans'a sığınmakta buldu (1175).

Hısn-ı Keyf'daki Artuklu Sarayı'nın kalıntıları

1176 yılında Türkmenlerin, Bizans arazisine girmesi dolayısıyla başlayan anlaşmazlık Miryokefalon Savaşı ile sonuçlandı. Sultan muhatabına karşı büyük bir zafer kazandı. Daha sonra 1178'de Malatya'yı da ele geçirdi. 1180 senesine gelindiğinde damadı Hısnı Keyfa Artuklu hükümdarı sebebiyle Selahaddin Eyyubî ile anlaşmazlığa düştü ise de mesele Vezir İhtiyareddin Hasan vasıtasıyla çözüldü.

II. Kılıç Arslan 1186 yılına ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştırdı. Oğullarına kendi adlarına hutbe okutup, para bastırmak, komşu ülkelerle diplomatik münasebete girmek konusunda özgürlük tanıdı. Kendisi ise merkezde son söz sahibi olacaktı. Ancak bu durum ülkede karışıklığa sebebiyet verdi. III. Haçlı Seferi ordularının kara ayağını oluşturan Alman kuvvetlerinin gelişi meseleyi daha da ciddi hale getirdi. Sultan ve melikler birbirinden ayrı şekilde İmparator I. Frederich Barbarossa'ya direndilerse de onun yürüyüşünü engelleyemediler (1191). Haçlıların sonrasında yeniden iç çatışmalarına geri dönen oğulları arasında adeta bir sürgün hayatı yaşayan Sultan nihayetinde Uluborlu Meliki Gıyâseddin'in yanında aradığı huzuru buldu. Onunla birlikte Konya'ya tekrardan hâkim oldu. Fakat Aksaray'a çekilen büyük oğlu Melikşah'ın üzerine yürüdüğü sırada rahatsızlandı ve kısa süre sonra hayatını kaybetti (1192).

Sultan II. Kılıç Arslan'ın Kişilik Özellikleri

Sultanın vücut yapısında birtakım arızalar mevcuttu. Elleriindeki sakatlığın dışında her iki ayağındaki mevcut rahatsızlık dolayısıyla genelde araba ile yolculuk yapardı. Bu

Frederich Barbarossa'nın Silifke suyunu geçerken boğulmasını tasvir eden bir resim

sebeple İmparator Andronikos tarafından *Topal Arslan* şeklindeki çirkin alaycı yakıştırmalara maruz kalmıştır. Ancak bütün bunları bize aktaran Niketas Khoniates'in de ifade ettiği gibi vücudundaki bütün arızalara karşın büyük bir devletin sahibi olmuştur.

Onun rahat ve huzur bilmeyen ruh hali denizler gibi sukûnetsizdi. Bu özelliği ile durup dinlenmeksizin çalışmış ve nihayetinde bütün rakiplerini bertaraf etmeyi ve devletini Anadolu'nun yegâne güç odağı haline getirmeyi başarmıştır. Müslüman tebasına olduğu kadar Hıristiyanlara da aynı hoşgörüyü göstermiştir. Dönemin Malatya Süryani Piskoposu Mikhael, onun kişisel dostluğunu kazanmıştı. Hatta Hıristiyanlara yakınlığı sebebiye bu dine meyli olduğu şeklinde tevatürler mevcuttu.

Sultan II. Kılıç Arslan dönemi mimarî faaliyetler açısından da son derece hareketli geçmiştir. Aksaray şehrini *Darü'z-Zafer* olarak yeniden bina ettiği gibi Konya'da da birçok yapı onun zamanında inşa edilmiştir. Konya Sarayı da bunlardan biridir. Ayrıca başkenti gezen seyyahların aktardıkları kadın ve erkek heykelleri de dönemin sanatsal açıdan zenginliğini ortaya koymaktadır.

Sultan II. Kılıç Arslan Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Manuel Komnenos (ö.1180): Komnenos hanedanının son büyük temsilcisidir. Dönemi içerisinde Batıda Sicilya Normanları ve Macarlarla yaptığı mücadelelerin dışında Anadolu'daki Türk varlığını sonlandırmak için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Askerî seferlerin dışında politik olarak da faaliyetlerde bulunmuştur. Öte yandan Sultanın, İstanbul ziyareti sırasında ona karşı yaptığı jestler ve verdiği hediyeler de döneminin istisnai şahsiyetlerin biri olduğunu ortaya

Manuel Komnenos dönemine ait bir sikke

koymaktadır. İki taraf arasında 1176'da gerçekleşen Mir-yokefalon Savaşı, Bizans'ın Anadolu'daki üstünlüğü kadar Manuel'in bir hükümdar olarak cevvaliyetinin de sonu olmuş ve 1180'de sessiz ve hayal kırıklığına uğramış bir şekilde ölmüştür.

Selahaddîn Eyyubî

Selahaddîn Eyyubî (ö.1193): Ortadoğu'da Haçlılara karşı savaştan İslam dünyasının en büyük kahramanlarından biridir. 1187'de kazandığı Hittin Zaferi'nin sonrasında Kudüs'ü yeniden fethetmiştir. Bunun sonrasında başlayan III. Haçlı Seferi ordularına karşı bilhassa Akka önlerinde büyük bir mücadeleler vermiştir. Selahaddîn'in, Sultan II. Kılıç Arslan ile olan münasebetleri ise güneydoğu bölgesinin hâkimiyeti için iki devlet arasındaki rekabete dayalı olarak

gerçekleşmiştir. İki taraf arasında bir ara savaşa doğru giden ilişkiler Sultan II. Kılıç Arslan'ın veziri İhtiyareddîn Hasan'ın gayretleriyle önlenmiştir. Sultan Selahaddîn, III. Haçlı Seferi'nin sonrasında Dımaşk'ta vefat etmiştir.

İhtiyareddîn Hasan (ö.1193): Sultan II. Kılıç Arslan'ın Rum asıllı veziridir. Müslüman olduktan sonra Hasan ismini almıştır. Diplomasi alanında son derece yetenekli bir kişi olup Sultan tarafından Bizans İmparatoru ve Selahaddîn'e elçilik vazifesiyle gönderilmiştir. Sultan, devleti oğulları arasında paylaştırdıktan sonra Konya'daki işleri onun adına idare etmiştir. Ancak Melik Kutbeddîn Melikşah ile yaşadığı gerilim sebebiyle görevinden azledilmiş ve Melik Nureddîn Sultanşah'ın yanına giderek onun vezirliğini yapmıştır. Daha sonra Melikşah kardeşini bir hile ile öldürttüktan sonra veziri de unutmamış ve onu da öldürtmüştür. Parçalanıp köpeklerle bırakılan vezirin naaşının böyle bir muamele görmesine razı olmayan Kayseri halkının şikâyet ve ricaları sonrasında burada kendisinin yaptırdığı medreseye defnedilmiştir.

Sultan II. Kılıç Arslan ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: el-Müktefi-liemrillâh (1136-1160)

el-Müstencid-billâh (1160-1170)

el-Müstazî-biemrillâh (1170-1180)

en-Nâsır-lidînillah (1180-1225)

Büyük Selçuklular: Sencer (1119-1157) yıkıldı.

Gazneliler: Behramşah (1117-1157)

Hüsrevşah (1157-1160)

Hüsrev Melik (1157-1186) yıkıldı.

Karahanlılar: Doğu: Han İbrahim b. Ahmed (1128-1160)

Arslan Han Muhammed b. İbrahim (1160-1180) Arslan

Han Yusuf b. Muhammed (1179-1205)

Batı: Tamgaç Han İbrahim b. Muhammed (1141-1156)

Tamgaç Han Mahmud b. Hüseyin (1157-1158)

Çağrı Han Ali b. Hasan (1158-1160)

Kılıç Tamgaç Han Mesud b. Hasan (1160-1167)

Arslan Han (1169-1170)

Kılıç Tamgaç Han Muhammed b. Mesud (1170-1179) Kut-

lubilge Han Abdülhalik (1178-1179)

Tamgaç Han İbrahim Kılıç b. Hüseyin (1178-1204)

Irak Selçukluları: Muhammed (1153-1159)

Melikşah (1159-1160)

Süleymanşah (1160-1161)

Arslanşah (1161-1176)

II. Tuğrul (1176-1194) yıkıldı

Kirman Selçukluları : I. Muhammedşah (1142-1156)

Tuğrulşah (1156-1170)

Behramşah (1170)

II. Arslanşah (1170-1171)

Behramşah (1171-1175)

Muhammedşah (II) (1175)

II. Arslanşah (1175-1177)

II. Turanşah (1177-1183)

II. Muhammedşah (1183-1187) yıkıldı.

Harizmşahlar: Atsız (1128-1156)

İl-Arslan (1156-1172)

Tekiş (1172-1200)

Eyyubîler: Selahaddîn Eyyubî(1175-1193)

Bizans İmparatorluğu: Ioannes Komnenos (1118-1143)

Manuel Komnenos (1143-1180)

II. Aleksios Komnenos (1180-1183)

Andronikos Komnenos (1183-1185)

II. Isaakios Angelos (1185-1195)

Fâtımîler: el-Fâiz-binasrillâh (1154-1160)

el-Âzîd-lidînillâh (1160-1171) yıkıldı.

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: I. Frederich Barbarossa (1152-1191)

VI. Heinrich (1191-1197)

Sultan II. Kılıç Arslan Dönemi Kronolojisi

1155 Tahta çıkışı

1162 İstanbul'da İmparator Manuel'i ziyareti

1164 İstanbul ziyareti dönüşü Danişmentlileri mağlup etmesi
Danişmendli Yağıbasan'ın ölümü

1165 Danişmendli topraklarının ilhakı ve Zengîlerin müdahalesi

1174 Nureddîn Mahmud'un ölümü

- 1175** Danişmendli Zünnun'a ait Kayseri'nin alınması
- 1176** Miryokefalon Zaferi
- 1178** Danişmendlilerin elindeki Malatya'nın alınması
- 1180** Güneydoğu Anadolu'da Türkiye Selçuklu-Eyyubî çekişmesi
- 1186** Sultan'ın ülkeyi oğulları arasında paylaştırması
- 1191** Alman Haçlıları ile mücadele
- 1192** Sultan'ın vefatı

SULTAN I. GİYÂSEDDÎN KEYHÜSREV

Doğum Tarihi: 1164

Ölüm Tarihi: 1211

Ölüm Sebebi: Şehit

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: (1192-1196) I. saltanatı

(1205-1211) II. saltanatı

Tahttan İnişi: 1196 (I. saltanatı)

1211 (II. saltanatı)

Babası: II. Kılıç Arslan

Annesi: Hatun (Bizans sarayına mensup)

Eşi/Eşleri: Hatun (Mavrozomes'in kızı), Hatun (adı bilinmiyor)

Çocukları:

Erkek: İzzeddin Keykâvus, Alâeddin Keykubad, Celâeddin Keyferidun

Kız: Melike Gevher Hatun

Kardeşleri: Kutbeddin Melikşah, Rükneddin Süleymanşah Nasirüddin Berkyarukşah, Mugiseddin Tuğrulşah, Nureddin Mahmud Sultanşah, Muizeddin Kayserşah, Sencerşah, Arslanşah, Nizameddin Argunşah, Muhyiddin Mesudşah, İsmetüddin Gevher Nesibe Hatun, Selçuk Hatun, Tac Melek Hatun, adı bilinmeyen bir kız

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, Ebu'l-Feth, Nasiru Emîri'l-mü'minin, Giyâseddin

I. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine ait bir sikke

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Genel Özellikleri

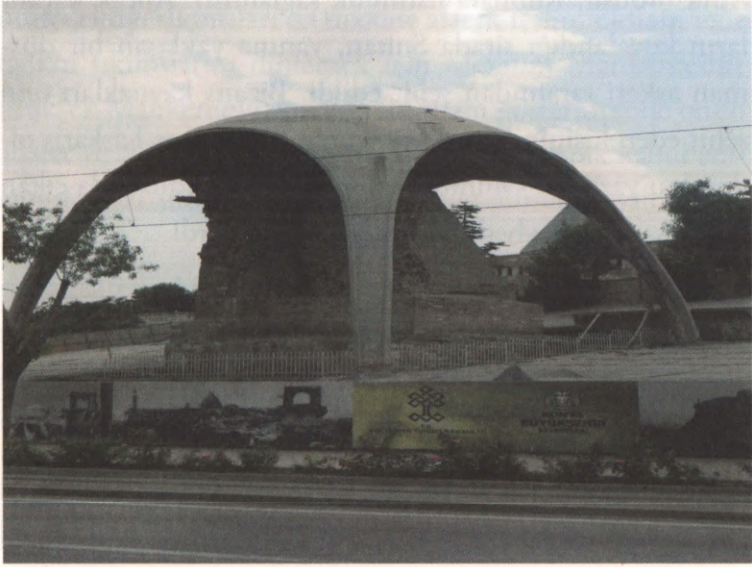
Sultan II. Kılıç Arslan'ın uzun saltanatı sonrasında oğullarından en küçüğü olan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev tahta çıkmış ve babasının Türkiye Selçukluları için açtığı yeni dönemin ilk uygulamalarını yapmıştır. Ekonomik gayelere yönelik seferler onun döneminde başlamıştır. Aynı maksatlarla Venedik, Ceneviz ve Kıbrıs Haçlılarıyla ticarî anlaşmalar yapmıştır. Böylelikle Türkiye Selçuklu topraklarında gelecek tüccarlara vergi indirimi sağlandığı gibi mallarının herhangi bir şekilde zarara uğraması durumunda tazminat ödenmesi garanti etmiştir.

I. Gıyâseddîn Keyhüsrev tarımı geliştirmek adına da bir takım girişimlerde bulunmuştur. 1196 yılında Bizans üzerine yaptığı sefer sırasında alınan 5000 Rum esirini, Akşehir'e yerleştirerek onlara ücretsiz tarla, çift, çubuk, tohum vermiş ve beş yıl süreyle vergiden muaf tutmuştur. Bu zamanın sonrasında isteyenin ülkesine dönmesine müsaade

edilmesine karşın hiç kimse gitmediği gibi Bizans ülkesinden yeni insanlar da Selçuklu topraklarına gelip yerleşmiştir.

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Önemli Siyasî Olayları

1192 senesinde Aksaray'daki ağabeyi Kutbeddin Melikşah'ın üzerine yürüyen I. Gıyâseddîn Keyhüsrev yanında bulunan babasının ölümü üzerine Konya'ya dönerek tahta çıktı. 1196 yılında Konya-İstanbul hattı üzerinde faaliyet gösteren tüccarların mallarına el koyan Bizans üzerine başarılı bir sefer yaptı. Ancak daha sonrasında ağabeyi Rükneddîn II. Süleymanşah tarafından başkentte kuşatılınca tahtı ona bırakarak sürgüne gitmek zorunda kaldı (1196).

Selçuklu Sarayı kalıntıları, Konya

Destek aramak üzere Kilikya, Elbistan, Malatya ve Halep'i ziyaret etti ise de bir sonuç elde edemedi. Nihayetinde İstanbul'a gidip II. Rükneddîn Süleymanşah'ın ölüm haberinin kendisine ulaşmasına kadar burada kaldı (1200-1205). Bunun sonrasında ülkesine geri dönerek ağabeyinin ölmeden önce yerine veliaht bıraktığı henüz çocuk yaştaki oğlundan tahtı geri aldı. Aynı sene içinde Samsun ve çevresini Selçuklu topraklarına kattı. 1207'de İtalyan korsan Aldo Brandini'nin elinde bulunan Antalya'yı fethetti. Bir sonraki yıl ticaret yollarını tehdit eden Ermeniler üzerine bir cezalandırma seferi yaptı. Aynı sefer sırasında Eyyubîlerin elinde bulunan Maraş'ı zaptetti.

1211 senesinde İznik Rumlarının üzerine yürüdü. İki tarafın karşı karşıya geldiği Alaşehir Savaşı'nın ilk safhasında Türk ordusu, Rumlara üstünlük sağlamıştı. Ancak kaçanların kovalandığı sırada Sultan, yanına yaklaşan bir düşman askeri tarafından şehit edildi. Bizans kaynakları onu şehit eden kişinin bizzat İmparator Theodoros Laskaris olduğunu yazarlar. Ölümünden sonra Türk ordusunda çıkan panik savaşın kaybedilmesine sebebiyet verdi.

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Kişisel Özellikleri

Uzun boyu ve yakışıklı biri olan Sultan, Arapça, Farsça ve Rumca'yı iyi derecede konuşurdu. Ailesine ve kökenine çok bağlıydı. İstanbul'da sürgünde olduğu sırada kendisine yapılan bir hakaret sebebiyle Bizans İmparatoruna çıkışması ve onu, ağabeyleriyle tehdit etmesi de bunun bir göstergesidir.

Gevher Nesibe Şifahanesi, Kayseri

II. Süleymanşah tarafından Konya'da kuşatıldığı sırada ahalinin çektiği sıkıntıları da dikkate alarak teslim olması, yine halkın sıkıntılarını dinlemek için Mezalim Mahkemesine (Yüksek Mahkeme) çıkmakta ihtimam göstermesi de onun adalet ve alçakgönüllülüğünün bir örneği olarak kabul edilebilir. Bazı münferit olaylar dışında âlimlere, şairlere ve din adamlarına karşı her zaman lütufkâr davranmıştır. Ayrıca cesaret sahibi bir insan olup İstanbul'daki ikameti sırasında bir Frenk ile düello yapmaktan çekinmemiştir. Fakat cesareti Alaşehir Savaşı'nda tedbirsizliğe ve dolayısıyla hayatına mal olmuştur.

Kayseri'deki Gevher Nesibe Şifahanesi I. Gıyâseddîn Keyhüsrev tarafından vefat eden kız kardeşi adına yaptırılmıştır (1207).

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Emîr Mavrozomes (ö.?): Sultan, İstanbul'da sürgünde iken imparator tarafından Bizans soylularından biri olan Mavrozomes'in kızıyla evlendirilmiştir. Bunun sonrasında kayınpederinin yanında kalmaya başlayan Gıyâseddîn, ağabeyinin ölüm haberinin gelmesi üzerine yanında kayınpederi olduğu halde tahtı ele geçirmek için İstanbul'dan ayrılmıştır. Yeniden tahta oturduktan sonra da Mavrozomes, Rumlar konusunda onun en önemli danışmanı haline gelmiştir. Sultan, İznik Rumları ile yapılan anlaşmanın akabinde kayınpederine Denizli ve çevresini bırakmıştır. I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in 1211'deki ölümünün sonrasında da Mavrozomes ve ailesi Türkiye Selçuklularına emîr unvanıyla hizmet

Haçlıların İstanbul'u işgalleri sırasında yağmaladıkları Bronz At Heykelleri, Venedik

etmeye devam etmişlerdir. Hatta Alâeddîn Keykubad'a karşı emîrlerin düzenlediği komploda adı geçen sultana destek veren Mavrozomes akabinde Beylerbeylik makamına getirilmiştir. Bütün bunlara karşın aile Hıristiyan inancında yaşamayı sürdürmüştür.

Theodoros Laskaris (ö. 1222): İstanbul'un 1204'de Haçlılar tarafından işgali üzerine buradan kaçarak İznik şehrine hâkim olmuş ve İznik Rum İmparatorluğunu kurmuştur. Başlangıçta Sultan ile iyi geçinmiş ve birlikte Trabzon Rumlarının batıya doğru yayılmasını engellemişlerdir. Ancak Sultan zaman içinde aleyhine birtakım faaliyetlerde bulunan Theodoros'a karşı İstanbul'daki Haçlılarla ittifak yapmıştır. Theodoros iki taraf arasında 1211'de gerçekleşen Alaşehir Savaşı'nı kazanmasına karşın sonrasında taziye ve özürlerini sunarak Türkiye Selçukluları ile barış yapmaya gayret sarf etmiştir. Onun temellerini attığı İznik Rum İmparatorluğu 1261'de İstanbul'u Haçlılardan geri alarak Bizans'ı yeniden ihya etmiştir.

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: en-Nâsır-lidînillâh (1180-1225)

Karahanlılar: **Doğu:** Arslan Han Yusuf b. Muhammed (1179-1205)

Arslan Han Muhammed (1204-1211) yıkıldı.

Batı: Kılıç Tamgaç Han İbrahim b. Hüseyin (1178-1204)

Kılıç Arslan Hakan Osman b. İbrahim (1204-1211)

Irak Selçukluları: II. Tuğrul (1176-1194) yıkıldı.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Heykeli, Antalya

Harizmşahlar: Tekiş (1172-1200)

Alâeddîn Muhammed (1200-1220)

Eyyubîler: Selahaddîn Eyyubî (1175-1193)

el-Melik el-Aziz (1193-1198)

el-Melik el-Mansur (1198-1200)

el-Melik el-Adil (1200-1218)

Moğol İmparatorluğu: Cengiz Han (1206-1227)

Bizans İmparatorluğu: Isaakios Angelos (1185-1195)

III. Aleksios Angelos (1195-1203)

İznik Rum İmparatorluğu Theodoros Laskaris (1205-1222)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: VI. Heinrich (1191-1197)

VI. Otto (1209-1215)

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev Dönemi Kronolojisi

1192 Birinci kez tahta çıkışı

1196 Bizans üzerine sefere çıkması

Ağabeyi Rükneddîn II. Süleymanşah'ın Konya'yı kuşatması
ve tahtı bırakıp sürgüne gitmesi

1200-1205 İstanbul'daki sürgün yılları

1205 İkinci kez tahta çıkışı

1207 Antalya'nın fethi

1208/1209 Ermeniler üzerine yapılan sefer

Maraş'ın alınması

1211 Alaşehir Savaşı ve Sultanın şehit olması

SULTAN RÜKNEDDİN II. SÜLEYMANŞAH

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1204

Ölüm Sebebi: Kulunç Hastalığı

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1196

Tahttan İnişi: 1204

Babası: II. Kılıç Arslan

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: Kılıç Arslan

Kız: Elti Hatun

Kardeşleri: Kutbeddîn Melikşah, Gıyâseddîn Keyhüsrev, Nasirüddîn Berkyarukşah, Mugiseddîn Tuğrulşah, Nureddîn Mahmud Sultanşah, Muizeddîn Kayserşah, Sencerşah, Arslanşah, Nizameddîn Argunşah, Muhyiddîn Mesudşah, İsmetüddîn Gevher Nesibe Hatun, Selçuk Hatun, Tac Melek Hatun, adı bilinmeyen bir kız

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Kahir, Ebu'l-Feth, Nasiru Emîri'l-mü'minîn, Burhânü Emîri'l-mü'minîn, Rükneddîn

Sultan II. Rükneddîn Süleymanşah Döneminin Genel Özellikleri

Kısa bir periyotu içeren II. Süleymanşah dönemi, babası zamanında paylaştırılan devletin yeniden bütünlenmesi adına yapılan çalışmalarla geçmiştir. Bunun dışında Doğu Anadolu'daki Türk varlığına karşı ciddi bir tehdit unsuru haline gelen Gürcülere karşı ilk mücadeleler bu devirde başlamıştır.

Sultan Rükneddîn II. Süleymanşah Döneminin Önemli Olayları

Kardeşi I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in ilk saltanatı sırasında diğer kardeşlerini kendi tarafına çekmeye uğraşan II. Süleymanşah nihayetinde 1196'da harekete geçerek Konya'yı kuşatarak tahtı ele geçirdi.

Daha sonra ticaret yolunun güvenliğini bozan Bizans üzerinde baskı kurarak onları tazminat vermeye ve anlaşma yapmaya mecbur etti. 1199'da yine güney ticaretini engelleyen Ermeniler üzerine başarılı bir sefer yapıldı. 1201 senesinde

II. Rükneddîn Süleymanşah'a ait bir sikke

Malatya'yı kardeşi Kayserşah'ın elinden alan Sultan, Elbistan Meliki olan kardeşini de kendisine tabi kıldı. Gürcülerin, Doğu Anadolu'da etkisini arttırması üzerine 1202'de çıkarılan seferde ilk olarak Saltuklu beyliğine son verildi. Ancak sonrasında gerekli tedbirleri almadan yoluna devam eden Türkiye Selçuklu Ordusu, Micingerd Kalesi önünde aniden Gürcü-Kıpçak kuvvetlerinin baskınına uğradı ve mağlup oldu. Maruz kaldığı yenilginin intikamını almak isteyen Sultan derhal yeni bir sefer için hazırlıklara başladı. Fakat bunun öncesinde evvela kendisinden çekindiği Ankara hâkimi olan kardeşi Muhyiddin Mesud'u ele geçirip öldürdü. Mamafih kısa süre sonra kendisi de vefat etti (1204).

Saltukluların kadın hükümdarlarından Mama Hatun'un Tercan'daki türbesi

Sultan Rükneddîn II. Süleyman Şah'ın Kişilik Özellikleri

Sultan, İbn Bibî'de aktarılan hikâyeye göre II. Kılıç Arslan'ın oğulları arasında en yakışıklısı olup Gürcü Kraliçesi Tamara'yı kendisine âşık etmişti. Uzun boyu, dağınık saçları ve etkileyici bakışları vardı. Muhyiddin Mesud'un dışında kardeşlerine karşı genelde iyi davranmıştır. Hatta I. Gıyâseddîn Keyhüsrev sürgüne gittiği sırada onun ve maiyetinin mallarını yağmalayan Ladik Köyü'nde buna katılan herkesi öldürtmüş ve köyü de yaktırmıştır.

Felsefeye meraklı bir hükümdardı. Âlim, sanatkâr ve şairleri de himaye etmiştir. Devlet ve ordu işlerinde de her zaman dikkatli ve titiz davranmıştır.

Rükneddîn II. Süleymanşah Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Kraliçe Tamara (ö.1213): Gürcü Kralı III. Giorgi'nin kızı olup 1184'te tahta çıkmıştır. Dönemi Gürcistan Krallığı için Altın Çağ olarak değerlendirilmektedir. İbn Bibî'ye göre; Kraliçe soylu biriyle evlilik yapmak istediği için Selçuklu sarayına bir ressam göndererek II. Kılıç Arslan'ın oğullarının resimlerini yaptırmıştır. Bunların içinden Rükneddîn II. Süleymanşah'a âşık olmuş ise de aşkına karşılık bulamamıştır. Söz konusu durumun ortaya çıkardığı duygusallık ve nefret nedeniyle Süleymanşah hükümdarlığı sırasında Gürcüler üzerine bir sefere çıkmış ama mağlup olmuştur. Tamara, Rükneddîn Süleymanşah'a melikliği sırasında yaptığı evlenme teklifi kabul göremeyince din

Kraliçe Tamara

değiştiren Saltuklu beyinin oğlu Muzaffereddin ile bir gönül ilişkisine girmiştir.

II. Rükneddin Süleymanşah ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: en-Nâsır-lidînillâh (1180-1225)

Karahanlılar: **Doğu:** Arslan Han Yusuf b. Muhammed (1179-1205) **Batı:** Kılıç Tamgaç Han İbrahim b. Hüseyin (1178-1204)

Harizmşahlar: Tekiş (1172-1200)

Alâeddîn Muhammed (1200-1220)

Eyyubîler: el-Melik el-Aziz (1193-1198)

el-Melik el-Mansur (1198-1200)

el-Melik el-Adil (1200-1218)

Bizans İmparatorluğu: III. Aleksios Angelos (1195-1203)
Isaakios Angelos (1203-1204) ikinci kez

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: VI. Heinrich
(1191-1197)
VI. Otto (1209-1215)

Sultan Rükneddîn II. Süleymanşah Dönemi Kronolojisi

1196 Konya kuşatması ve tahta çıkışı

1199 Ermeniler üzerine sefer yapılması

1201 Kayserşah'tan Malatya'nın alınması

1202 Saltuklu Beyliği'nin ilhakı

Micingerd savaşı

1204 Ankara sahibi Muhyiddin Mesud'u öldürmesi

Sultan'nın ölümü

SULTAN I. İZZEDDÎN KEYKÂVUS

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1220

Ölüm Sebebi: Verem

Defnedildiği Şehir: Sivas

Tahta Çıkışı: 1211

Tahttan İnişi: 1220

Babası: I. Gıyâseddin Keyhüsrev

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Raziye Devlet Hatun, Selçuk Hatun

Çocukları:

Erkek: yok

Kız: yok

Kardeşleri: Alâeddin Keykubad, Celâleddin Keyferidun,
Melike Gevher Hatun

Lakap ve Unvanları: Sultanü'l-Galib, İzzeddin

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus Döneminin Genel Özellikleri

I. İzzeddîn Keykâvus da babasının Anadolu'daki ekonomik gelişim için başlattığı fetih hareketlerini devam ettirmiştir. Ticaretin akışkanlığını temin etmek üzere bunu bozan Ermeniler üzerine sefer düzenlemiş ve yine babasının yabancı devletlerle yaptığı ticarî anlaşmaları yenilemiştir. Ayrıca Türkiye Selçuklularının genel politikası olarak ifade edilebilecek Güneydoğu ve Kuzey Suriye'nin zaptı için uzun zamandan bu yana askerî anlamda hamle yapan ilk hükümdardır.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus Döneminin Önemli Olayları

Babasının 1211 yılındaki savaşta şehit düştüğü haberini Malatya'da iken alan I. İzzeddîn Keykâvus, emirlerin daveti üzerine harekete geçerek Kayseri'ye geldi. Ancak burada tahtı ele geçirmek isteyen kardeşi Tokat Meliki Alâeddîn Keykubad ve müttefikleri tarafından kuşatıldı. Zor durumda kalan yeni sultan bazı siyasî entrikalar ile kardeşinin saflarında

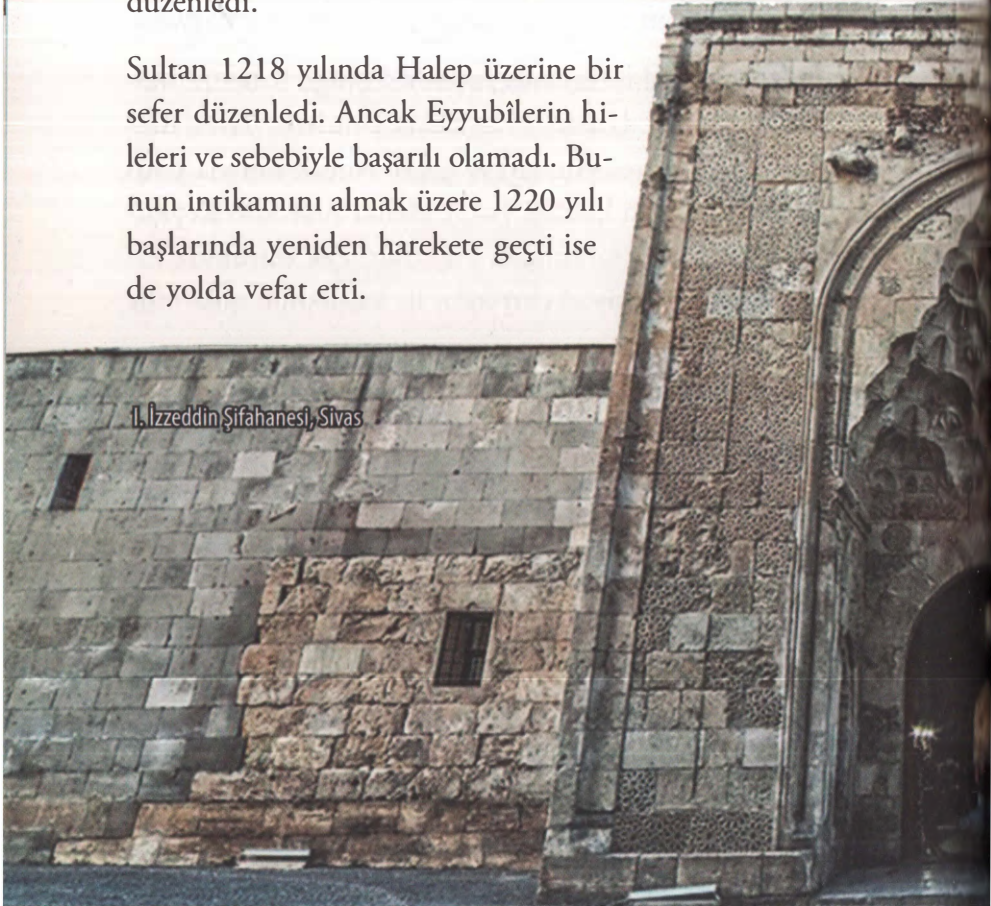
I. İzzeddin Keykavus dönemine ait bir sikke

ayrılıklar meydana getirmeyi başardı. Mütteliklerin dağılmasının ardından Konya'ya geldi. Abbasî Halifesi en-Nâsır'a elçiler göndererek onun kurduğu Fütüvvet Teşkilatına girdi. Daha sonra Ankara Kalesine sığınmış olan kardeşi Alâeddîn Keykubad'ın üzerine yürüyerek bir senelik bir kuşatmanın sonrasında onu esir aldı ve Minşara Kalesine hapsetti (1212-1213).

1214 yılında kuzeydeki en önemli ticaret limanı durumundaki Sinop üzerine bir sefer düzenleyerek burasını fethetti. 1216'da babasının ölümü sırasında elden çıkan Antalya'yı yeniden zapt etti. Aynı yıl Ermeniler üzerine bir sefer düzenledi.

Sultan 1218 yılında Halep üzerine bir sefer düzenledi. Ancak Eyyubîlerin hileleri ve sebebiyle başarılı olamadı. Bunun intikamını almak üzere 1220 yılı başlarında yeniden harekete geçti ise de yolda vefat etti.

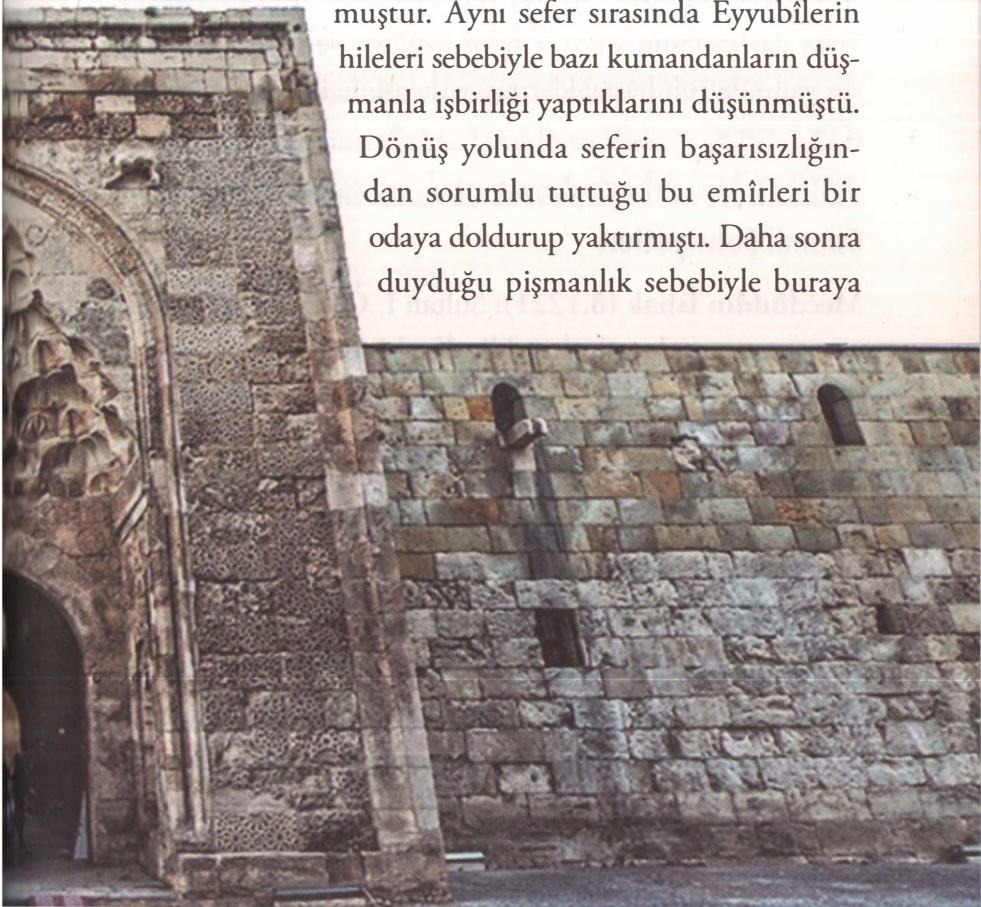
1. İzzeddin Şifahanesi, Sivas

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus 'un Kişilik Özellikleri

İnce, uzun boylu, yüzünü çevreleyen yuvarlak sakalı ile son derece yakışıklı biri olan Sultan hassas bir halet-i ruhiyeye sahipti. Güven duyduğu insanların ihanetleri onun üzerinde duygusal anlamda çok olumsuz izler bırakabilmekte ve bu da ciddi bir kin duygusuna dönüşebilmekteydi. Öyle ki kardeşi, Kayseri'de kendisini kuşattığı sırada onunla ittifak yapan eski dostu Zahirreddin İli'yi hiçbir zaman affetmemişti. 1218 yılındaki Halep Seferi sırasında daha evvel-den Tell-Başır yakınlarında ölen Zahirreddin'in mezarındaki kemiklerini çıkartıp yaktırmış ve küllerini rüzgâra savurmuştur. Aynı sefer sırasında Eyyubîlerin

hileleri sebebiyle bazı kumandanların düşmanla işbirliği yaptıklarını düşünmüştü. Dönüş yolunda seferin başarısızlığından sorumlu tuttuğu bu emîrleri bir odaya doldurup yaktırmıştı. Daha sonra duyduğu pişmanlık sebebiyle buraya

Yanıklar Mescidi adıyla bilinen bir mescid yaptırmıştı. Sultan bu hassas tabiatı dolayısıyla yakalandığı verem hastalığına yakalanmış ve hayatını kaybetmişti.

I. İzzeddîn Keykâvus cömert bir hükümdardı. Mengüceklî Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun ile yaptığı evlilik için yapılan harcamalar, verilen hediyeler dillere destan olmuştur. Ayrıca kendisini öven 72 beyitlik bir şiirin her bir beyti için 100 dinar altın vermiştir. Âlimlere karşı hürmetkâr olan I. İzzeddîn Keykâvus'un nezdinde hocası Mecdüddîn İshak'ın ayrı bir yeri vardı.

Sultan Sivas'ta 1217 yılında inşa ettirdiği darüşşifanın yanında Ankara'da, Sinop'ta, Sivas'ta birer medrese de yaptırmıştır. Sivas darüşşifasında göz, cilt ve dâhiliye ile ilgili hastalıkların yanında ruh hastalıklarının tedavisi ile ilgilenilmekteydi.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Mecdüddîn İshak (ö.1221): Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev ve sonrasında oğlu İzzeddîn Keykâvus'a hocalık yapmış dönemin ünlü sufilerinden biridir. Fütüvvet Teşkilatının Anadolu'da yaygınlaşması ve Ahiliğin kuruluşunda önemli roller üstlenmiştir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarı almasından sonra kardeşi Alâeddîn Keykubad'ı öldürmesini engellemiş ve sonrasında Sultan tarafından Abbasî Halifesi en-Nâsır'a elçilik ile vazifelendirilmiştir. Halife de fütüvvet teşkilatına girmek isteyen Sultan İzzeddîn'e gerekli alamet ve hediyeleri yine Mecdüddîn İshak ile birlikte gönderilmiştir. Sultanın yaptığı seferlerde onun yanında yer alan

ünlü sufi, Sultan Alâeddîn Keykubad'ın saltanatının ilk yıllarında vefat etmiştir.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: en-Nâsır-lidinillâh (1180-1225)

Karahanlılar: **Doğu:** Arslan Han Muhammed b. Yusuf (1204-1211).

Batı: Kılıç Tamgaç Han İbrahim b. Hüseyin (1178-1204)

Kılıç Arslan Hakan Osman b. İbrahim (1204-1211)

Harizmşahlar: Alâeddîn Muhammed (1200-1220)

Eyyubîler: el-Melik el-Adil (1200-1218)

el-Melik el-Kâmil (1218-1238)

Moğol İmparatorluğu: Cengiz Han (1206-1227)

İznik Rum İmparatorluğu: Theodoros Laskaris (1205-1222)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: VI. Otto (1209-1215)

II. Frederich (1220-1250)

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus Dönemi Kronolojisi

1211 Kayseri kuşatması ve tahta çıkışı

1212-1213 Ankara kuşatması ve Melik Alâeddîn'in esir alıp Minşara kalesinde hapsedilmesi

1214 Sinop'un fethi

1216 Antalya'nın yeniden fethi

Ermeniler üzerine sefer yapılması

1218 Kuzey Suriye seferi

1220 Sultanın ölümü

SULTAN ALÂEDDÎN KEYKUBAD

Doğum Tarihi: 1190

Ölüm Tarihi: 1237 (47 yaşında)

Ölüm Sebebi: Zehirlenme

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1220

Tahttan İnişi: 1237

Babası: I. Gıyâseddin Keyhüsrev

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Mahperi Huand Hatun, Gaziye Hatun (Melike Adiliyye)

Çocukları:

Erkek: Gıyâseddin Keyhüsrev, Rükneddin, İzzeddin Kılıç Arslan

Kız: Melike Hatun, Şah Cihan Hatun,
Hatun (Kıpçak Hanı Berke ile evli)

Kardeşleri: İzzeddin Keykâvus, Celâleddin Keyferidun,
adı bilinmeyen bir kız kardeş

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Mu'azzam, es-Sultanü'l-Â'zam,
Seyyüdü's-Selatini'l-Arap ve'l-Acem, Sultanü'l-berr ve'l-bahr ve'r-Rum
ve's-Şam ve'l-Ermen ve'l-Frenc, Sultanü'l-Âlem, el-Melikü'l-Mansur,
Nasiru Emîri'l-mü'minin

Sultan I. Alâeddîn Keykubad Döneminin Genel Özellikleri

Türkiye Selçuklu Devleti, Alâeddîn Keykubad devrinde her bakımdan zirve dönemini yaşamıştır. Sultan gelecekte devleti için büyük bir tehlike olabileceklerini öngördüğü Moğollara karşı önlemler almayı kendisi adına bir öncelik haline getirmiştir. Anadolu'daki önemli şehirlerin kalelerini tamir edip güçlendirmiş, Eyyubîler ve Harizmşahlarla Moğol ilerlemesine karşı ittifak anlaşmaları yapmıştır. Böylece Anadolu ve Moğollar arasında bir set meydana getirmek istemiştir. Yine Halife en-Nâsır'ın kurduğu Fütüvvet Teşkilatına asker göndererek Moğollara karşı ortak bir ordu oluşturmak düşüncesini desteklemiştir. Hatta gerektiğinde Moğol Hanı Ögeday'a şekli bir bağlılık bildirmekten de geri durmamıştır. Ayrıca Moğolların önünden kaçan âlimleri, sanatkârları himaye etmiş, onların da katkılarıyla Anadolu'yu bilim ve kültür yönünden geliştirmeye çalışmıştır.

I. Alâeddîn Keykubad döneminde basılan bir sikke

I. Alâeddin Keykubad tarafından Alanya'da inşa ettirilen tersane

Bunların dışında babasının başlattığı ticarete dayalı askerî seferler yapmak politikasını da arttırarak devam ettirmiştir. Alanya'nın fethi ve Suğdak Seferi bu bağlamda değerlendirilebilir. Yabancı devletlerle yapılan ticaret anlaşmalarını yenilemiş, Anadolu'da kervansaraylar inşası yoluyla bir ticaret ağı oluşturmaya gayret göstermiştir.

Sultan I. Alâeddin Keykubad Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Sultan, ağabeyinin 1220'deki ölümünün hemen sonrasında devletin önde gelen emîrleri tarafından Konya'ya getirilerek tahta çıkarıldı. Sonrasında ilk olarak Abbasî Halifesi

en-Nâsır-lidînillâh'ın kurduğu Fütüvvet Teşkilatına girdi. 1218'deki Kuzey Suriye Seferinin neticesinde Eyyubîlerle bozulan ilişkileri düzeltmeye çalıştı. Onlarla akrabalık kurarak e-Melik el-Adil'in kızıyla evlendi.

1222 senesinde Alanya'yı fethetti. Burada devletin denize kıyı bölgelerini korumak üzere bir tersane inşa ettirdi. 1223 yılında kendisini tahttan indirip kardeşini başa getirmek isteyen emîrlerin komplosunu bertaraf etti. 1225'de Moğollar tarafından tahrip edilen Karadeniz'in kuzeyindeki ticaret limanı Suğdak'a deniz aşırı bir sefer düzenledi. Aynı yıl Ermeniler üzerine çıkılan seferde iki koldan hareket eden Selçuklu ordusu Göksun, Silifke, Maraş, Anamur, Çınçin gibi kaleleri ele geçirdi. 1228'de Behramşah'ın ölümü sonrasında oğlu Davud'un asi tavırları sebebiyle Mengüceklilerin

Kubadabad Sarayı Batı Köşkü

Divriği koluna son verdi. Yine bu sene içinde Trabzon Rum-ları üzerine de bir sefer tertip edildi.

Sultan, Moğolların önünden batıya doğru çekilerek Tebriz merkez olmak üzere devletini yeniden toparlamaya çalışan Harizmşah Celâleddîn ile ittifak yapmak istedi. Başlangıç-taki iyi ilişkilere karşın muhatabının 1229'da Ahlat'ı alıp tahrip etmesi yüzünden iki taraf arasında bir düşmanlık baş-ladı. Sultan, Eyyubîlerden el-Melik el-Eşref ile birlikte ha-rekete geçerek Celâleddîn'i, Yassıçemen Savaşı'nda ağır bir mağlubiyete uğrattı (1230). Bu savaş neticesinde Harizm-şahlar Devleti yıkılırken, Sultan, Moğollara karşı kullan-mak üzere dağılan Harizm askerlerini devlet hizmetine aldı.

Çok geçmeden Ahlat meselesi dolayısıyla bu kez de Tür-kiye Selçukluları ve Eyyubîlerin arası açıldı. 1234'de Sel-çuklu sınırlarına giren büyük bir Eyyubî ordusunu başarı-sızlığa uğratmasına karşın bir yıl sonra yaptığı Güneydoğu

Alanya Kalesi

Seferi sonuçsuz kaldı. Bölgeye yeni bir sefer için hazırlıklar yapılırken zehirlenmek suretiyle hayatını kaybetti (1237).

Kubadabad Sarayı kalıntılarından

Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın Kişilik Özellikleri

Alâeddîn Keykubad akıllı, bilgili, ileri görüşlü, cesur ve cömert bir hükümdardı. Bütün tebaasına karşı her zaman adalet ve hoşgörü ile davranmıştır. Öyle ki Yassıçemen Savaşı'nı kazandıktan sonra başkentine dönerken Kayseri'nin Hıristiyan ahalisi de ellerinde *İncil* ve haçları ile onu karşılamaya çıkmışlardır.

İyi bir kemankeş ve cirit oyuncusuydu. Bunun dışında tavlâ ve satranç'ı da çok iyi bilirdi. Şiir yazmasının dışında geçmiş hükümdarların yaptıklarını anlatan eserler okumayı severdi.

Öte yandan bütün iyi niyet ve cömertliğine rağmen kendisine karşı en küçük bir başkaldırıyı affetmezdi. Nitekim 1223'de komplocu emîrlerin tasfiyesi sırasında da büyük bir sertlikle hareket etmişti.

Ticareti geliştirmek adına yaptırdığı kervansarayların dışında Beyşehir Gölü kıyısında Kubadabad ve Kayseri yolu üzerinde Keykubadiye saraylarını inşa ettirmişti. Yine Kon-yada kendi adıyla bir şifahane yaptırmıştı.

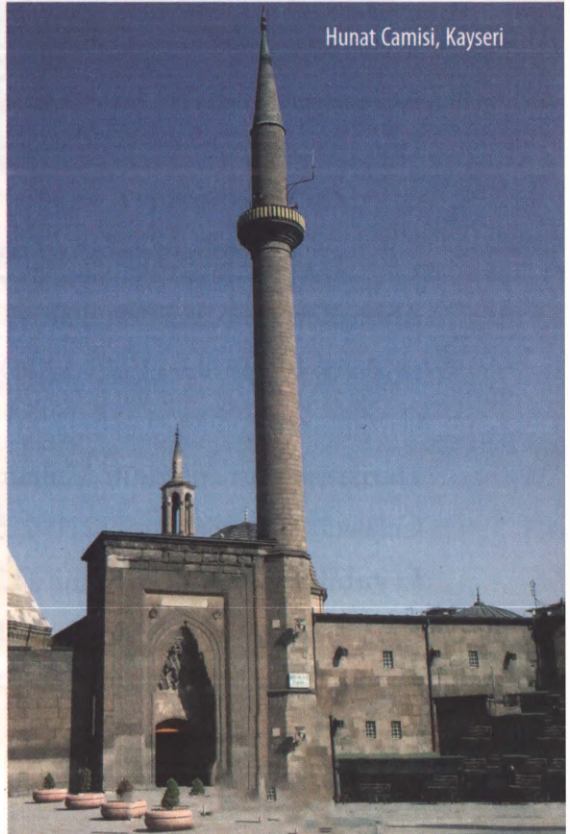

Yivli Minare, Antalya

Sultan I. Alâeddîn Keykubad Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Seyfeddîn Ayaba (ö.1223): Döneminin en büyük emîrlerinden biridir. Sultanın, babası ve ağabeyi ile birlikte İstanbul'da sürgünde yaşadığı zamanlarda onların hizmetini görmüştü. İzzeddîn ile Alâeddîn arasındaki mücadelede birincinin tarafında yer almış ve hatta Alâeddîn'i hapis tutulacağı yere bizzat kendisi götürmüştü. Daha sonrasında Alâeddîn'e iktidarını müjdeleyen de yine Seyfeddîn Ayaba olmuştu. Bu sırada kendisi için aldığı bir amanname sayesinde giderek güçlenen Ayaba, başkentteki kontrolü tamamen eline almış ve Sultana tahakküm etmeye başlamıştı.

Öyle ki sarayda her şey onun kontrolüne girmişti. Durumdan sıkılan Sultan Alâeddîn bu mesele için çözüm yolları aramaya başladığında Seyfeddin Ayaba yan-daşı diğer emîrlerle birlikte onu tahtından indirmeye karar vermişti. Ancak komploculardan daha önce hareket eden Sultan onları yakalatmış ve elebaşları olan Seyfeddîn Ayaba'yı da derhal idam ettirmişti.

Hunat Camisi, Kayseri

Celâleddîn Harizmşah (ö.1231): Son Harizmşah hükümdarı olan Celâleddîn, Moğollara karşı cesaretle verdiği mücadelesi ile tanınmıştır. Babasının 1220'deki ölümü sonrasında Harizmşahların başına geçmiştir. Ancak kazandığı bazı başarılarla karşın Moğolları durduramamıştır. Önce Gazne'ye oradan da Hindistan'a çekilmiştir. Bir süre sonra geri dönerek devletini daha batıda yeniden diriltmek için mücadele etmeye başlamıştır. Gürcüleri itaat altına almıştır. Sultan Alâeddîn, onunla diplomatik temas kurarak Moğollara karşı bir ittifak yapmak istemiştir. Bütün askerî yeteneklerine karşın başarısız bir politikacı olan Celâleddîn başlangıçta Sultan Alâeddîn ile iyi geçindi ise de sonrasında Ahlat meselesi yüzünden araları bozulmuştur. Muhatabının ısrarlı ricalarına karşın adı geçen şehri alıp yağmalamıştır. Ancak 1230'da Yassıçemen'de yenilmekten kurtulamamıştır. Bir sene sonra öldürülmesiyle birlikte Harizmşahlar Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir.

Sultan I. Alâeddîn Keykubad ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbâsîler: en-Nâsır-lidînillâh (1180-1225)

ez-Zâhir-biemrillâh (1225-1226)

el-Müs'tasım-billâh (1226-1258) yıkıldı.

Harizmşahlar: Alâeddîn Muhammed (1200-1220)

Celâleddîn Harizmşah (1220-1237)

Eyyubîler: el-Melik el-Kâmil (1218-1238)

Moğol İmparatorluğu: Cengiz Han (1206-1227)

Ögedey Han (1229-1241)

Sultan I. Alâeddîn Keykubad tarafından inşa ettirilen Kızıl Kule, Alanya

İznik Rum İmparatorluğu: Theodoros Laskaris (1205-1222)

III. Ioannes Vatatzes (1222-1254)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: II. Frederick (1220-1250)

Sultan I. Alâeddîn Keykubad Dönemi Kronolojisi

1220 Tahta çıkışı

1222 Alanya'nın fethi

1223 Komplocu emîrlerin bertaraf edilmesi

1225 Ermeniler üzerine sefer yapılması

Suğdak Seferi

1228 Divriği Mengüceklilerine son verilmesi ve Erzincan'ın zaptı

Trabzon Rumları üzerine sefer yapılması

1230 Yassıçemen savaşı

1232 Ahlat'ın Selçuklu hakimiyetine girmesi

1234 Eyyubîlerin Anadolu seferi

1235-1236 Türkiye Selçuklularının Güneydoğu Anadolu seferi ve Eyyubîlerin mukabelesi

1237 Sultan'ın zehirlenerek öldürülmesi

SULTAN II. GIYÂSEDDÎN KEYHÜSREV

Doğum Tarihi: 1221

Ölüm Tarihi: 1246 (25 yaşında)

Ölüm Sebebi: Çok içki içmek ya da beslediği vahşi hayvanların ısırması

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1237

Tahttan İnişi: 1246

Babası: I. Alâeddîn Keykubad

Annesi: Mahperi Huand Hatun

Eşi/Eşleri: Gürcü Hatun, Gaziye Hatun (el-Melik en-Nasır'ın kız kardeşi), Berduliye Hatun,

Çocukları:

Erkek: İzzeddîn Keykâvus Rükneddîn Kılıç Arslan, Alâeddîn Keykubad

Kız: Gürcü Hatun, Selçuki Hatun

Kardeşleri: Giyâseddîn Keyhüsrev, Rükneddîn, İzzeddîn Kılıç Arslan, Melike Hatun, Şah Cihan Hatun, Hatun (Kıpçak Hanı Berke ile evli)

Lakap ve Unvanları: Giyâseddîn, es-Sultanü'l-Âzam,
Şahinşah el-Mu'azzam

Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Genel Özellikleri

II. Gıyâseddîn Keyhüsrev tahta babasının vasiyetinin hilafına çıkmıştır. Saltanatının ilk yıllarında önceki döneminin etkisiyle herhangi bir aksilik yaşanmamıştır. Ancak ilerleyen zaman içinde patlak veren sosyo-ekonomik yönleri ağır basan Babai İsyanı karşısında gösterilen zafiyet, eksikliklerin gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Bunun hemen ertesinde gerçekleşen Kösadağ Savaşı sonrasında Türkiye Selçuklu Devleti, Moğolların tabiiyetine girmiştir.

Bütün zayıflıklarına karşın II. Gıyâseddîn Keyhüsrev, Türkiye Selçuklu hükümdarlarının devletin kuruluşundan beridir devam ettirdikleri Güneydoğuya açılma politikasını Diyarbakır'ın alınmasıyla başarıyla nihayete erdirmiştir. Bu dönemde görülen aksaklıkların en temel sebeplerinden biri de Sâdeddîn Köpek'in kendi siyasî istikbali için birçok emîr ve devlet adamını öldürmesidir.

II. Gıyâseddîn Keyhüsrev dönemine ait sikke

II.Gıyâseddîn Keyhüsrev ve eşi Gürcü Hatun'u tasvir eden bir sikke

Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Önemli Olayları

Gıyâseddîn babasının zehirlenmesi olayının sonrasında asıl veliaht olan kardeşi Kılıç Arslan'ın yerine tahta çıktı. Saltanatının ilk yıllarında yönetimin dizginlerini tamamen Sâdeddîn Köpek'in elindeydi.

Bu zat 1237 yılı içinde başta Kemalettin Kamyar, Kayır Han ve Altunaba olmak üzere kendisine rakip gördüğü devlet adamlarını birer birer öldürdü. Ancak Kayır Han'ın ölümü sonrasında onun komuta ettiği Harizmli askerler, devletin hizmetinden ayrılarak güneydoğuda Türkmenlerle bir beylik kurdular. Bunlar asi tavırları ve yaptıkları yağmalarla devlet için ciddi bir tehdit unsuru oldular.

1238'de Sultan üzerindeki tahakkümü arttıran ve tahtı ele geçirmek isteyen Sâdeddîn Köpek öldürüldü. 1240 yılında

patlak veren Babaî İsyanı zorlu bir mücadelenin sonrasında güçlükle bastırılabilirdi. Asiler, Malya Ovası'nda yapılan son savaşta ağır kayıplara uğratılıp bertaraf edildiler.

Babaî isyanının güçlükle bastırılması Türkiye Selçuklu sınırlarına yaklaşmış olan Moğolların gözünden kaçmamıştı. Bunlar 1242'de Erzurum'u ele geçirip tahrip ettiler. 1243 senesinde gerçekleşen Köseadağ Savaşı sonrasında Türkiye Selçukluları bir anda Moğolların tabisi durumuna düştü. Devlete bağlı vassaller birer birer itaatten çıktılar. Hatta Ermeniler, Sultanın ailesini yakalayıp Moğollara teslim ettiler. Başkent Konya, Moğolların yağmasından Vezir

Köseadağ Savaşı öncesinde Selçuklu ordusunun karargah kurduğu tepe

Mühezzibüddîn Ali'nin onlarla yaptığı anlaşma sayesinde kurtuldu. Selçuklu ordusu 1246 tarihinde Kilikya Ermenilerine ait Tarsus Kalesini kuşattı. Ancak bu sırada çok içki içmekten fenalaşan Sultanın ölüm haberinin gelmesi üzerine kuşatma kaldırıldı ve ordu geri dönmek zorunda kaldı.

Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Kişilik Özellikleri

II. Gıyâseddîn Keyhüsrev kabiliyetsizliği, ahlâkî bozuklukları, içkiye, eğlenceye, kadınlara düşkünlüğü ve korkaklığı sebebiyle devleti bir anda uçurumun eşiğine getirmiştir. Dengesiz ve kabiliyetsiz yapısı devlet için olduğu kadar özel yaşantısında da sorunlar ortaya çıkarmıştır. Tahta çıktıktan sonra evlendiği eşi Gürcü Hatun'a karşı beslediği bütün sevgiye karşın onu bir kıskançlık krizi sırasında çok ağır şekilde dövmüştür. Kösedag Savaşı'ndan önce tecrübeli kumandanların sözüne kulak asmaması, mücadelenin hemen başında ordusunu bırakıp kaçması devletin felaketine sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte medrese, kervansaray gibi yapılar inşa ettirmekten de geri durmamıştır.

Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Sâdeddîn Köpek (ö.1238): Sultan Alâeddîn Keykubad'ın zehirlenmesinin baş sorumlusu olan Sâdeddîn Köpek, Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıflamasındaki ana etkenlerden biridir. Onun, II. Gıyâseddîn'in iktidarı sırasında kendisine rakip gördüğü tecrübeli devlet adamlarını birer birer ortadan kaldırması Türkiye Selçuklularının idarî ve askerî açıdan

zayıflatmıştır. Sonrasında kendisini Selçuklulara bağlayan sahte bir şecere uydurup tahtı ele geçirmek isteği hayatına mal olmuş ve Kubadabad Sarayı'nda bir meclis çıkışında öldürülmüştür. Sâdeddîn Köpek aynı zamanda Beyşehir Gölü kıyısındaki Kubadabad Sarayı'nın mimarıdır. Yine Konya sınırları içerisinde inşa ettirilen ve Zazadin Hanı olarak bilinen bir kervansaray'ın da banisidir.

Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müs'tasım-billâh (1226-1258) yıkıldı.

İznik Rum İmparatorluğu: III. Ioannes Vatatzes (1222-1254)

Eyyubîler: el-Melik el-Kâmil (1218-1238)

II. el-Melik el-Adil (1238-1240)

Moğol İmparatorluğu: Cengiz Han (1206-1227)

Ögedey Han (1129-1241)

Naib Töregene (1241-1246)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: II. Frederich (1220-1250)

Zazadin Hanı

Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev Dönemi Kronolojisi

1237 Tahta çıkışı

1238 Harizmli askerlerin devlet hizmetinden ayrılması
Sâdeddîn Köpek'in öldürülmesi

1240 Babaî İsyanı

Diyarbakır'ın alınması

1242 Moğolların Erzurum'u zaptı ve tahribi

1243 Köseadağ Savaşı

1246 II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in ölümü

SULTAN II. İZZEDDÎN KEYKÂVUS

Doğum Tarihi: 1235

Ölüm Tarihi: 1279 (44 yaşında)

Ölüm Sebebi: Doğal

Defnedildiği Şehir: Kırım (Kefe?)

Tahta Çıkışı: 1246

1249 (müşterek)

Tahttan İnişi: 1262

Babası: II. Gıyâseddîn Keyhüsrev

Annesi: Berduliye Hatun

Eşi/Eşleri: bilinmiyor.

Çocukları:

Erkek: Mesud, Feramürz, Alâeddîn Siyavuş, Rükneddîn Kılıç Arslan,
Melik Konstantin

Kız: Huand Fatma Hatun, adı bilinmeyen iki kız

Kardeşleri: Rükneddîn Kılıç Arslan, Alâeddîn Keykubad

Lakap ve Unvanları: İzzeddîn, es-Sultanü'l-Â'zam

Sultan II. İzzeddîn Keykâvus Döneminin Genel Özellikleri

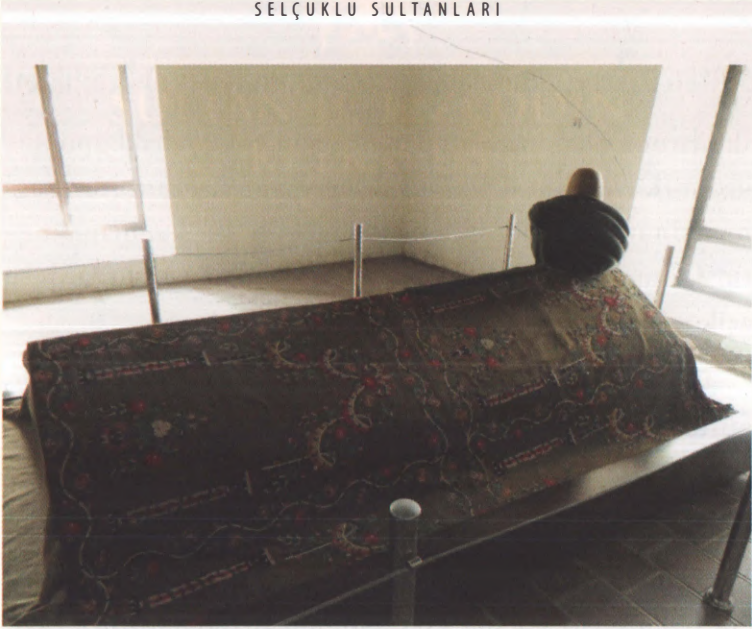
İktidarının ilk dönemleri devlet adamlarının tahakkümünde geçen II. İzzeddîn Keykâvus, Moğollara karşı duruşuna rağmen dirayetli bir kişilik olmadığı için başarı kazanamamıştır. Onun zamanında Moğol hâkimiyeti Anadolu'da daha açık şekilde yerleşmeye başlamıştır.

Sultan II. İzzeddîn Keykâvus Döneminin Önemli Olayları

İktidarının ilk döneminde yönetim, annesi ile evlenen Vezir Şemseddîn el-İsfahânî'nin kontrolündeydi. Bu sırada Moğol hükümdarı Güyük Han tarafından Karakurum'a çağırılmasına karşın yerine kardeşi IV. Kılıç Arslan göndermeyi tercih etti. Fakat elinde bir saltanat yarlığı ile geri döndüğünde Türkiye Selçuklularının iç siyaseti yeniden karıştı. İlk olarak Moğolların isteği üzerine Vezir el-İsfahânî öldürüldü (1249). Ardından İzzeddîn ile Kılıç Arslan arasında patlak veren savaş ise birincinin galibiyeti ile neticelendi.

II. İzzeddîn Keykâvus adına basılan bir sikke

Celâleddîn Karatay'ın sandukası, Karatay Medresesi, Konya

Bunun sonrasında Celâleddîn Karatay'ın gözetiminde II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in üç oğlunun ikişer sene ara ile tahta geçmesini ön gören *Üçlü Saltanat Dönemi* başladı (1249). Fakat 1254'de Karatay'ın ölümüyle söz konusu dönem sona erdi. Bu arada Moğol hükümdarı bir kere daha İzzeddîn'in yanına gelmesini istemişti. O ise yine kendisi gitmeyip yerine kardeşi Alâeddîn'i yolladı. Fakat Kılıç Arslan ile yaşananların yeniden tekrarlanmaması için Alâeddîn, Erzurum'da iken zehirlenerek öldürüldü.

Sonrasında Kılıç Arslan ile yaptığı mücadelesinden bir kere daha galip çıkan İzzeddîn çok geçmeden yeniden Moğollarla bozuştı. 1256'da Baycu Noyan'a karşı Aksaray yakınlarında yaptığı savaşı kaybedip Alanya'ya kaçtı. Onun yerine kardeşi IV. Rükneddîn Kılıç Arslan hapisten çıkarılıp tahta

geçirildi (1257). Ancak Moğollar bir kere daha karar değiştirip Sivas sınır olmak üzere batısı İzzeddîn Keykâvus'a doğusunu ise Kılıç Arslan'a vermek suretiyle Türkiye Selçuklu toprakları ikiye böldüler. Her şeye rağmen Moğollara olan karşıtlığını sürdüren Sultan 1262 senesinde yeniden kaçmak ve Bizans'a sığınmak zorunda kaldı. 1262 senesinde bir ara hapsedildi ise de halasıyla evli Berke Han tarafından kurtarılıp Kırım'a getirildi. 1279 senesinde burada öldü.

Sultan II. İzzeddîn Keykâvus'un Kişilik Özellikleri

II. İzzeddîn Keykâvus güçlü bir karakter olamadığı gibi siyaset bilgisi de çok zayıftı. Hissi davranışları, içkiye ve kadınlara olan zafiyeti dolayısıyla Hristiyan dayıları ile bazı kötü huylu kimselerin etkisinde kalarak bir hükümdardan

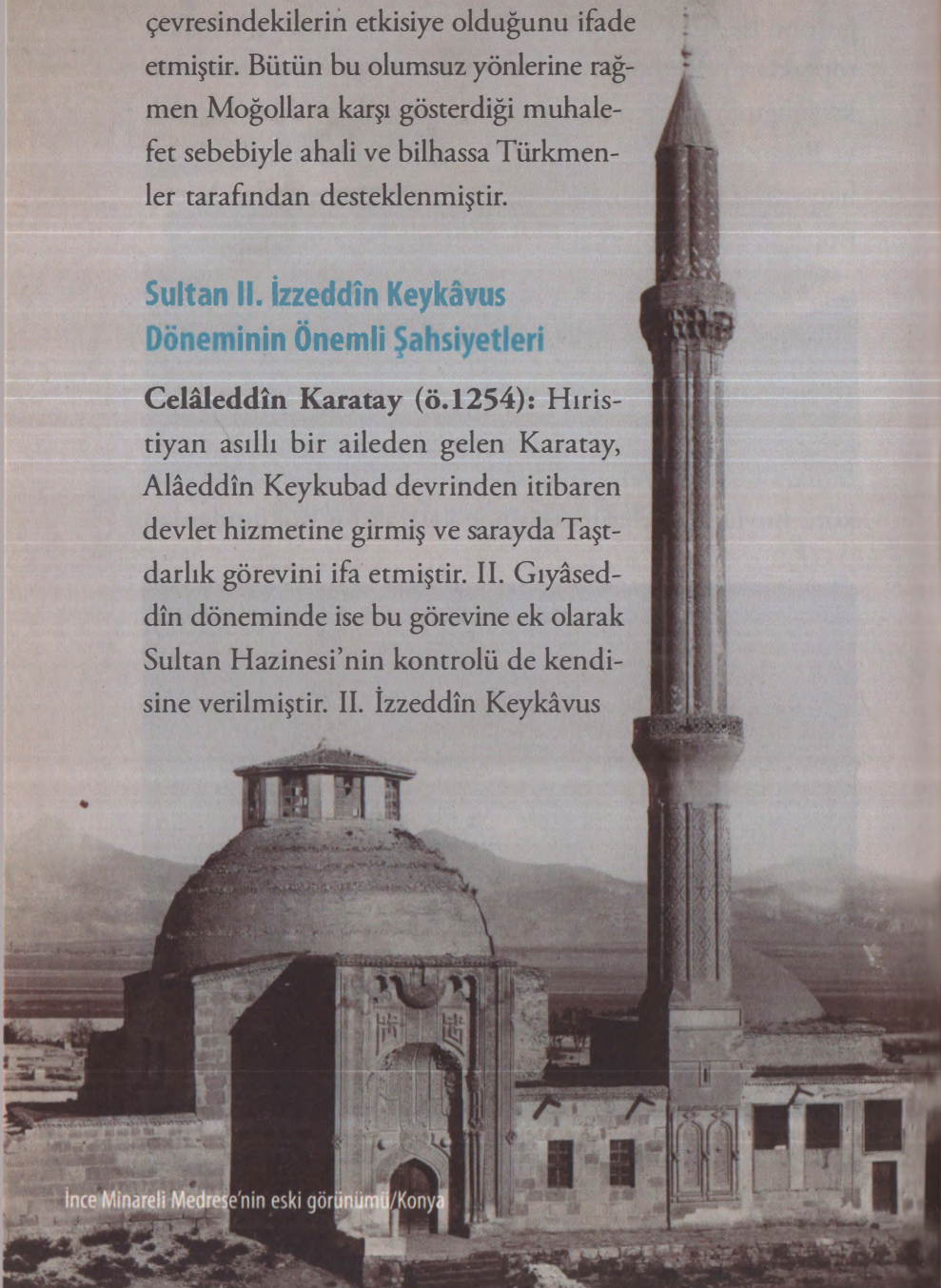
İnce Minareli Medrese günümüzdeki görünümü/Konya

beklenmeyecek tavırlar sergileyebilmiştir. İbn Bibi, onun iyi huylu ve yumuşak biri olduğunu kötü davranışlarının ise çevresindekilerin etkisiye olduğunu ifade etmiştir. Bütün bu olumsuz yönlerine rağmen Moğollara karşı gösterdiği muhalefet sebebiyle ahali ve bilhassa Türkmenler tarafından desteklenmiştir.

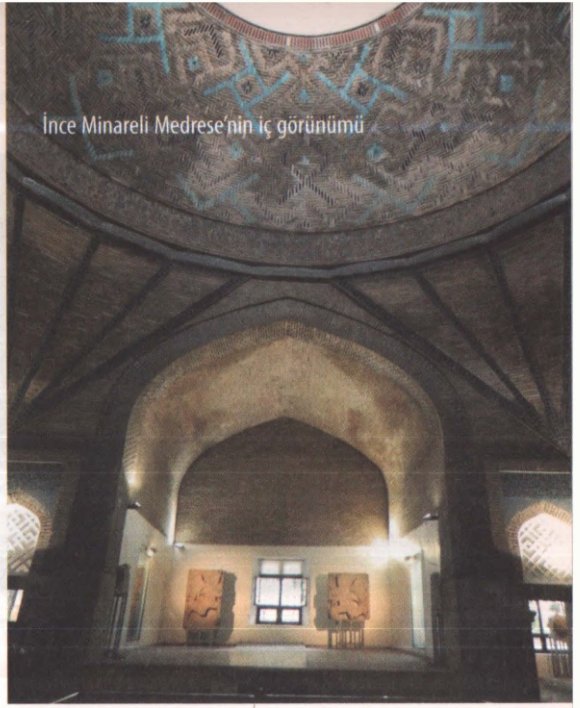
Sultan II. İzzeddîn Keykâvus Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Celâleddîn Karatay (ö.1254): Hırısıyan asıllı bir aileden gelen Karatay, Alâeddîn Keykubad devrinden itibaren devlet hizmetine girmiş ve sarayda Taşdarlık görevini ifa etmiştir. II. Gıyâseddîn döneminde ise bu görevine ek olarak Sultan Hazinesi'nin kontrolü de kendisine verilmiştir. II. İzzeddîn Keykâvus

İnce Minareli Medrese'nin eski görünümü/Konya

devrinde ise devletin parçalanmasını engellemek adına Üçlü Saltanat Sistemini ortaya koyarak kendisini üç sultanın atabeyi ve saltanat naibi yapmıştır. Ancak 1254 yılındaki ölümünün sonrasında kurduğu sistem çökmüş ve kardeşler arasındaki iktidar mücadeleleri yeniden başlamıştır. Din-
dar ve hayırsever bir insan olan Karatay, Konya’da kendi adıyla anılan Karatay Medresesini ve Kayseri’de Karatay Kervansarayını yaptırmıştır.

İnce Minareli Medrese’nin iç görünümü

Karatay Medresesi ana giriş kapısı/ Konya

Karatay Medresesi iç görünüm

Sultan II. İzzeddin Keykâvus ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müs'tasım-billâh (1226-1258) yıkıldı.

Eyyubîler: el-Melik es-Salih Necmeddîn Eyyub (1240-1249)

el-Melik el-Muazzam Turanşah (1249-1250)

el-Melik el-Eşref (1250-1252)

İznik Rum İmparatorluğu: III. Ioannes Vatatzes (1222-1254)

II. Theodoros Laskaris (1254-1258)

VIII. Mikhael Paleiologos (1258-1261) sonrasında Bizans İmparatoru

Bizans İmparatorluğu: VIII. Mikhael Paleiologos (1261-1282)

Moğol İmparatorluğu: Naib Töregene (1241-1246)

Güyük Han (1246-1248)

Naib Oğul Kaymış (1248-1251)

Möngke Han (1251-1259)

İlhanlılar: Hülagü Han (1256-1265)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: II. Frederick (1220-1250)

Sultan II. İzzeddîn Keykâvus Dönemi Kronolojisi

1246 Tahta çıkışı

1249 Vezir Şemseddîn el-İsfahanî'nin öldürülmesi

Üçlü Saltanat döneminin başlaması

1254 Celâleddîn Karatay'ın ölümü ve Üçlü Saltanat Döneminin sonu

II. Alâeddîn Keykubad'ın zehirlenmesi

Sultanhanı Savaşı

1256 Aksaray Savaşı

1258 Devletin kardeşler arasında ikiye bölünmesi

1262 II. İzzeddîn Keykâvus'un, Bizans'a kaçması ve burada hapsedilmesi

Sultan'ın Berke Han tarafından kurtarılması ve Kırım'a getirilmesi

1279 II. İzzeddîn Keykâvus'un ölümü

SULTAN RÜKNEDDİN IV. KILIÇ ARSLAN

Doğum Tarihi: 1237 veya 1240

Ölüm Tarihi: 1266 (29 veya 32 yaşında)

Ölüm Sebebi: Zehirlenme

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1249

Tahttan İnişi: 1266

Babası: II. Gıyâseddin Keyhüsrev

Annesi: Rum asıllı bir cariyeye

Eşi/Eşleri: Gazalya Hatun, Gümeç (Gumaç) Hatun

Çocukları:

Erkek: Gıyâseddin Keyhüsrev, Süleymanşah,
Alâeddin Keykubad, Feleküddin

Kız: Gürcü Hatun, Selçuk Hatun, Huvand Hatun,
Gevher Nesibe Hatun

Kardeşleri: İzzeddin Keykâvus, Alâeddin Keykubad

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-Âzam, Rükneddin

Rükneddîn IV. Kılıç Arslan Döneminin Genel Özellikleri

IV. Kılıç Arslan dönemi ile alakalı söylenebilecek yegâne şey Moğolların ve akabinde Muineddîn Pervane'nin yönetimdeki ağırlığıdır. Nitekim idarî işlere pek dâhil edilmeyen sultan, 1266'da Muineddîn tarafından Moğolların da izni dâhilinde zehirlenerek öldürülmüştür. Selçuklular bu devrede Moğolların izni olmadan sefere dahi çıkamayacak duruma gelmişlerdir.

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan Döneminin Önemli Siyasî Olayları

Ağabeyinin İstanbul'a kaçışının sonrasında tahtta tek kalan IV. Kılıç Arslan, Muineddîn Pervane ile Moğollardan izin alarak 1259'da Rumların eline geçmiş olan Sinop üzerine bir sefer düzenledi. 1266 yılında şehir yeniden Türkiye Selçuklularının eline geçti. Burasını Pervane'ye veren Sultan bir süre sonra onun tarafından zehirlenerek öldürüldü.

IV. Kılıç Arslan adına basılan bir gümüş dirhem

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın Kişisel Özellikleri

Babası ve ağabeyi gibi içki ve eğlenceye düşkün olan IV. Kılıç Arslan bütün kontrolü Muineddîn Pervâne'ye bırakmıştı. İktidarını tamamıyla Moğollara dayandırması bilhassa Türkmenler ile arasında derin bir uçurum olmasına sebebiyet vermiştir.

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ile Çağdaş Hükümdarlar

Abbasîler: el-Müs'tasım-billâh (1226-1258) yıkıldı.

Eyyubîler: el-Melik el-Muazzam Turanşah (1249-1250)

el-Melik el-Eşref (1250-1252)

Memluklar: el-Melik el-Muiz İzzeddîn Aybek (1250-1257)

el-Melik el-Mansur Nureddîn Ali (1257-1259)

el-Melik el-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz (1259-1260)

İznik Rum İmparatorluğu: III. Ioannes Vatatzes (1222-1254)

II. Theodoros Laskaris (1254-1258)

İnce Minareli Medrese'de sergilenen melek figürleri

VIII. Mikhael Palei-
ologos (1258-1261)
sonrasında Bizans İm-
paratoru

Bizans İmparatorluğu:

VIII. Mikhael Palei-
ologos (1261-1282)

Moğol İmparatorluğu:

Güyük Han (1246-
1248)

Naib Oğul Kaymış
(1248-1251)

Möngke Han (1251-1259)

Arık Böke (1259-1264)

Kubilay Han (1260-1294)

İlhanlılar: Hülagu Han (1256-1265)

Abaka Han (1265-1282)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: II. Frederich (1220-
1250)

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan Dönemi Kronolojisi

1249 Tahta çıkışı

1259 Sinop'un Rumlar tarafından alınması

1266 Sinop'un yeniden fethi

IV. Kılıç Arslan'ın zehirlenmesi

III. GİYÂSEDDÎN KEYHÜSREV

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1284

Ölüm Sebebi: Siyaseten katl

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1266

Tahttan İnişi: 1282

Babası: IV. Kılıç Arslan

Annesi: Gümeç (Gumaç) Hatun

Eşi/Eşleri: bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: Kılıç Arslan

Kız: Hüdavend Hatun

Kardeşleri: Süleymanşah, Alâeddîn Keykubad, Feleküddîn,
Gürcü Hatun, Selçuk Hatun, Huvand Hatun, Gevher Nesibe Hatun.

Lakap ve Unvanları: es-Sultanü'l-A'zam,
Seyyidu Selâtini'l-Arab ve'l-Acem, Şehinşahü'l-Mu'azzam

Sultan III. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Genel Özellikleri

III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in küçük yaşta olması dolayısıyla yönetimde herhangi bir yaptırım gücü yoktu. Onun adına bu işi Muineddîn Pervane üstlenmiştir. Bu zat diplomasi konusundaki mahareti ile 1243'den beridir devam eden Moğol yüksek hâkimiyetinin ortaya çıkardığı zorluklar en aza indirilmiştir. Ancak Pervane'nin 1277'deki Elbistan Savaşı'nın sonrasında öldürülmesiyle durum tamamıyla tersine dönmüş ve Moğolların baskıyı daha da arttırdıkları yeni bir döneme girilmiştir.

III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'e ait bir sikke

Sultan III. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Önemli Siyasî Olayları

İktidarının ilk yıllarında Muineddîn Pervane-Vezir Sahip Ata Fahreddin arasında yaşanan gerginlik vezirin azline ve hapsedilmesine sebep oldu. Ancak Sahip Ata, Moğollarla olan iyi ilişkilerini kullanarak makamını geri almayı başardı.

Öte yandan Muineddîn Pervane ile Anadolu'daki Moğol komutanlarının arası açılmaya başlamıştı. Pervane bunun üzerine Memluk Sultanı Baybars ile iletişime geçip onu, Anadolu'ya davet etti (1272). Fakat Baybars 1275'de harekete geçtiğinde korkuya kapılan Muineddîn, seferin bir sonraki yıla tehir etmesini istedi. Bunun üzerine Memluk sultanı Kilikya Ermeni topraklarına girdi.

1276 senesinde ise bu kez Baybars seferini ertelediğini bildirdi. Fakat bu durum ona güvenerek Moğollara karşı isyana kalkışan Hatiroğlu Şerafeddin liderliğindeki asiler için çok kötü bir gelişme oldu. Desteksiz kalan isyancılar ağır bir şekilde cezalandırıldı. Nihayetinde 1277 senesinde ordusuyla birlikte Anadolu'ya giren Baybars, Elbistan'da Moğollara karşı büyük bir zafer kazandı. Bunun sonrasında Kayseri'ye giderek Pervane'yi yanına çağırdı. Ancak gelmeyeceğini anlayınca ülkesine döndü. Memluk sultanının ayrılmasından sonra ordusuyla bölgeye gelen İlhanlı hükümdarı Abaka olaylardan sorumlu tuttuğu Pervane'yi idam

Buruciye Medresesi, Sivas

Eşrefoğlu Cami içi görünümü, Beyşehir

ettirdi. Ardından Türkmenlere karşı harekete geçerek büyük katliamlar gerçekleştirdi.

Aynı yıl içinde II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Alâeddin Siyavuş, Karamanoğlu Mehmet Bey ile birleşerek Konya'ya girdi (Cimri Hadisesi). Burada Mehmet Bey'in başkanlığında toplanan divan ilk defa Türkçe'nin resmi dil olmasını kabul etti. Ancak III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in bir Moğol ordusuyla geri dönmesi üzerine kaçan asilerin ikisi de yakalanıp öldürüldü. 1282 yılında Kırım'dan Anadolu'ya gelen II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu II. Gıyâseddin Mesud, Moğollarla yaptığı diplomasi sonucunda tahtı ele geçirmeyi başardı. III. Gıyâseddin Keyhüsrev ise yaptığı itirazlardan bir sonuç alamadığı gibi 1284 yılında öldürüldü.

III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Kişisel Özellikleri

Çok küçük yaşta tahta tahta çıkmasının yanında önce Pervane'nin ardından da Moğol kumandanlarının yönlendirmesiyle hareket ettiğinden III. Gıyâseddîn'in kişiliği ile alakalı bir şey söylemek mümkün görünmemektedir.

III. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Önemli Şahsiyetleri

Muineddîn Pervane Süleyman (ö.1277): Bir kaynakta *dünya devlet adamlarının dâhilerinden biri* olarak ifade edilen Muineddîn Pervane Türkiye Selçuklu Devleti'nde kendi adıyla anılan bir döneme damgasını vurmuştur. Nitekim o sadece sultanlara değil, Anadolu'ya atanan Moğol kumandanlarına dahi sözünü geçirebilmiştir. Öyle ki Abaka'nın kardeşi Acay ile girdiği nüfuz mücadelesinde muhababını azlettirmeyi başarmıştır. Ancak Memluk Sultanı Baybars üzerinden İlhanlı egemenliğine karşı yapmak istediği

Caca Bey Medresesi, Kırşehir

hamlenin sonunu getirmek konusundaki çekingenliği hayatına mal olmuştur.

Sahip Ata Fahreddin Ali (ö.1288): Türkiye Selçuklularının son döneminin önemli devlet adamlarından bir diğeri de Sahip Ata'dır. Önceleri Emîr-i Dâdlık görevinde iken sonradan vezirlik makamına yükselmiştir. Pervane'nin öldürülmesinden sonra devletin en yetkili kişisi haline gelmiştir. 1277'de patlak veren Cimri Hadisesinde iki oğlunu kaybeden Sahip Ata bir ara hazinenin Moğollara ödenecek vergiyi karşılayamaması üzerine bu ödemeyi kendi hazinesinden yapmıştır. Sahip Ata bugün Konya'da müze olarak kullanılan ve kendi adıyla anılan medresenin yanında Sivas, Kayseri ve diğer şehirlerdeki birçok yapının da banisidir.

Sultan Gıyâseddîn III. Gıyâseddîn Keyhüsrev ile Çağdaş Hükümdarlar

Memluklar: el-Melik ez-Zahir Baybars (1260-1277)

el-Melikü's-Said Bereke (1277-1279)

el-Melikü'l-Adil Bedreddin Sulamış (1279)

el-Melik el-Mansur Seyfeddîn Kalavun (1279-1290)

Bizans İmparatorluğu: VIII. Mikhael Paleiologos (1261-1282)

Moğol İmparatorluğu: Kubilay Han (1260-1294)

İlhanlılar: Abaka Han (1265-1282)

Ahmed Teküder (1282-1284)

III. Gıyâseddîn Keyhüsrev Döneminin Kronolojisi

1266 Tahta çıkışı

1275 Baybars'ın Anadolu üzerine ilk seferi ve Kilikya üzerine dönmesi

1276 Hatiroğlu İsyanı

1277 Elbistan Savaşı

Muineddîn Pervane'nin öldürülmesi

1282 III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in sultanlıktan azli

1284 III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in öldürülmesi

GIYÂSEDDÎN II. MESUD

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1308

Ölüm Sebebi: Hastalık ya da intihar

Defnedildiği Şehir: Konya

Tahta Çıkışı: 1282 (birinci defa)
1302 (ikinci defa)

Tahttan İnişi: 1296 (birinci defa)
1308 (ikinci defa)

Babası: II. İzzeddîn Keykâvus

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: bilinmiyor

Çocukları:

Erkek: Taceddin Altunbaş

Kız: adı bilinmeyen bir kız

Kardeşleri: Feramürz, Alâeddîn Siyavuş, Rükneddîn Kılıç Arslan,
Melik Konstantin, Huand Fatma Hatun, adı bilinmeyen iki kız

Lakap ve Unvanları: es-Sultânü'l-Â'zam, Ebu'l-Feth,
Gıyâsü'd-dünya ve'd-dîn

SULTAN III. ALÂEDDÎN KEYKUBAD

Doğum Tarihi: bilinmiyor

Ölüm Tarihi: 1302 ya da 1303

Ölüm Sebebi: Katl

Defnedildiği Şehir: İsfahan

Tahta Çıkışı: 1298

Tahttan İnişi: 1302

Babası: Feramürz (II. İzzeddîn Keykâvus'un oğlu)

Annesi: bilinmiyor

Eşi/Eşleri: Hatun (Moğol Şehzade Hülacü'nün kızı)

Çocukları:

Erkek: Gıyâseddîn, Mesud

Kız: bilinmiyor

Kardeşleri: bilinmiyor

Lakap ve Unvanları: Alâeddîn, es-Sultanü'l-Âzam

1277 yılı sonrasında Anadolu'daki Moğol baskısı daha da artmıştır. Dolayısıyla yukarıda künyelerini verdiğimiz II. Gıyâseddîn Mesud ve III. Alâeddîn Keykubad devirleri tamamiyle Moğolların tahakkümü altında geçmiştir. Bu dönemde devletin maliyesi başta olmak üzere bütün idarî görevler Moğolların atadıkları memurların elinde kalmıştır. Dolayısıyla adını zikrettiğimiz son iki sultanın hükmetme yetkisinden tamamen uzak birer kukla olduklarını söylemek daha doğru olacaktır. Moğolların ekonomik anlamda sömürsünün yanında Türkmenlerin isyanları sebebiyle Anadolu coğrafyası sosyo-ekonomik anlamda ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Ayrıca bölgeye gönderilen Moğol kumandanlarının da zaman zaman merkeze karşı başlattıkları isyanlar mevcut durumu daha da kötüleştirmiştir.

Sadece birer isimden ibaret olan son iki sultan arasında III. Alâeddîn'in yaptığı en önemli iş, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'ye beylik ile alakalı alametlerle birlikte menşur göndermesidir. Öte yandan Türkiye Selçuklularının yıkılışıyla alakalı genel görüş II. Mesud'un 1308 senesinde ölümünün sonrasında olduğu şeklindedir. Bununla birlikte III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in oğlu V. Rükneddîn

Moğol süvarileri

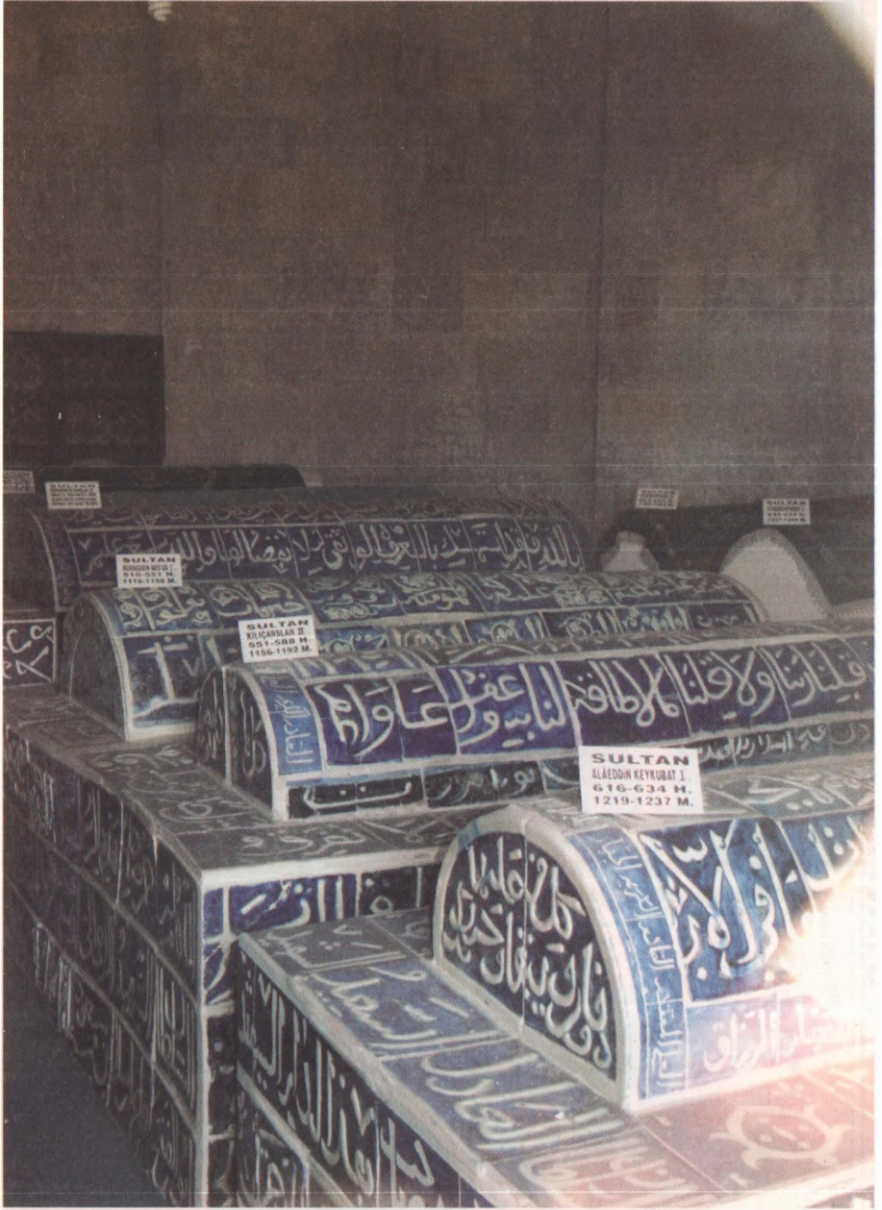

Kılıç Arslan'ın 1318'e kadar bilinen varlığı dolayısıyla devletin nihayete ermesini söz konusu tarihe çeken araştırmacılar da bulunmaktadır. Ancak 1308 yılını Türkiye Selçuklularının sonu kabul etmek daha doğru olacaktır.

Eşrefoğlu Cami, Beyşehir

Yukarıda sultanlarıyla alakalı bilgiler verdiğimiz üç Selçuklu Devleti'nin dışında Kirman ve Suriye-Filistin'de kurulmuş iki ayrı Selçuklu Devleti daha bulunmaktadır. Ancak Selçukluların bu iki kolunun hâkimleri melik unvanıyla anılmışlardır. Ayrıca her ikisi de adını aldıkları bölgelerin sınırları dâhilinde ve daha çok Büyük Selçuklulara bağlı olarak yaşamışlardır. Bu sebeple adı geçen iki devlet çalışmanın genel şablonundan ayrı olarak ele alınacaktır.

Selçuklu sultanlarının mezarları/Alâeddin Cami, Konya

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ

KIRMAN SELÇUKLU MELİKLERİ

MELİK KARA ARSLAN KAVURD (ö. 1073)

Çağrı Bey'in oğlu olan Kavurd 1040'daki kurultayının sonrasında kendisine bağlı Türkmenlerle Kirman'a gelmiştir. İlk olarak bölgenin güneyine yerleşen Kavurd sonrasında kuzeydeki Kufsları da bertaraf ederek hâkimiyetini bütün Kirman'a yaymıştır (1048-1050). Akabinde Selçuklu tarihindeki ilk denizaşırı seferini gerçekleştirerek Uman'ı ele geçirmiştir. Melik Kavurd, Tuğrul Bey zamanında Büyük Selçuklulara itaatini sürdürmüş ise de onun ölümünün sonrasında daha farklı bir hareket tarzı takip etmiştir. Başlangıçta kardeşi Alp Arslan'ın sultanlığını kabul etse de 1067-1069 yılları arasında ona karşı iki defa isyan etmekten de geri durmamıştır. Kalkışmaları başarısız olsa da Sultan Alp Arslan için her zaman bir endişe kaynağı olmuştur. Onun ölümü sonrasında şansını bir kez de yeğeni Melikşah'a karşı denemiş ise de Kerec Savaşı'nda yenilmiştir. Burada oğullarıyla birlikte esir düşen Kavurd, Selçuklu ordusu içinde lehine bazı seslerin yükselmesi üzerine hapsedildiği yerde yayının

kirişyle boğulmak suretiyle öldürülmüştür. Naaşı İbrahim Yinal'ın yanına defnedilmiştir.

Adil bir yönetici olan Kavurd, el-Melik el-Adil olarak da bilinmektedir. Lakabı ise İmadüddeve idi. Ülkesinin imarı konusunda çok gayret göstermiştir. Diğer Selçuklu coğrafyalarına nispeten sosyo-ekonomik anlamda zayıf bir yer olan Kirman'ı geliştirmek için ticaret ve tarıma önem vermiştir.

MELİK KIRMANŞAH (ö.1074)

Babasının öldürülmesinden sonra Kirman'da iktidarı Kirmanşah almış ise de bir sene sonrasında hayatını kaybetmiştir.

MELİK HÜSEYİN (ö.?)

Kavurd'un oğullarından biri olan Hüseyin daha bir bebek iken başa getirilmiş ise de Sultanşah, Kirman'a döndüğünde iktidarı kolayca ele almıştır.

Kirman Selçuklularının ilk dönemlerine tarihlenen (1077-1096) Melik Mescidi, Kirman

MELİK SULTANŞAH (ö.1085)

Babası ile birlikte Kerec Savaşında esir düşen Sultanşah daha sonrasında bir fırsatını bulup kaçmış ve Kirman'da babasının yerini almıştır (1074). Sultan Melikşah başlangıçta onun üzerine bir sefer yapmış ise de sonrasında bağışlamış ve kızıyla evlendirmiştir. Sultanşah hapisten kurtulup Kirman'a döndükten sonra Mekke'de hayır işlerine harcanmak üzere 30.000 altın göndermişti. Bu para su yollarının tamerine ve Kâbe'ye yeni bir örtü almak için kullanılmıştır. 1085 senesinde vücudunda su toplanması (istiska) hastalığı sebebiyle hayatını kaybetmiştir.

MELİK TURANŞAH (ö.1097)

Ağabeyinin ölümü sonrasında Kirman Selçukluları tahtı Turanşah'a kalmıştır. Kadınların arasında büyüdüğü için hareket ve konuşmalarında onlara benzemesine karşın Kirman Selçuklularının en büyük hâkimlerinden biri olmuştur. 1086-1087 yılları arasında düzenlediği iki seferle Fars eyaletini yeniden Kirman Selçuklu sınırlarına dâhil etmiştir.

1094 senesinde bu eyaleti ele geçirmek isteyen Büyük Selçuklu Emîri Üner'i de mağlup etmiş ve Uman'da bir isyanı da bastırmıştır. Başarılı bir melik olan Turanşah'ın lakabı el-Melik el-Adil Muhyiddîn İmaddüddevle idi. O ayrıca adına basılan paralarda Fahrü'd-devle ve'd-dîn ile ve "Mu'izzü'd-dunya ve'd-dîn lakaplarını kullanmıştır.

Turanşah dönemine ait dinar

MELİK İRANŞAH (ö.1101)

Turanşah'ın tek evladı olan İranşah içki ve eğlenceye düşkün biriydi. Kısa süre sonra maiyetine giren Ebû Züra adlı bir şahsın etkisiyle Bâtınî inancını kabul etmiştir. Ancak çıkan bir isyan neticesinde tahtını terkedip kaçmak zorunda kalmış ve nihayetinde yakalanarak öldürülmüştür.

MELİK ARSLANŞAH (ö.1145)

Kirmanşah'ın oğludur. Onun iktidarı sırasında Sultan Muhammed Tapar tarafından Emîr Çavlı'yı Fars'a vali olarak atanmasıyla Kirman Selçukluları bu eyaletteki hâkimiyetlerini

kaybetmişlerdir. Daha sonrasında Çavlı'nın, Kirman üzerine yaptığı hamle ise yerel kabilelerin de yardımına başarsızlığa uğratmıştır (1115). Tabi olduğu Büyük Selçuklu Devleti'nin dışında Irak Selçukluları ile de iyi ilişkiler kuran Arslanşah 1142 senesinde oğullarından Muhammed tarafından tahttan indirilmiş ve Kale-yi Kûh'a hapsedilmiştir. Ardından da burada vefat etmiştir. Muhyi'l-İslam ve'l-Müslimin lakabını kullanan Arslanşah 42 yıllık hâkimiyeti sırasında ülkesini her bakımdan geliştirmiştir.

MELİK MUHAMMED (ö.1156)

Yönetimi ele aldıktan sonra sayıları yirminin üzerinde olan kardeşlerini hapse atıp gözlerine mil çeken Melik Muhammed'e karşı bir diğer kardeşi Selçukşah isyan etmiştir (1142). Ancak başarısız olarak bir süre sonra Uman'a kaçmak zorunda kalmıştır. Yine de buradan kardeşi için rahatsızlık kaynağı olmaya devam etmiştir. Melik Muhammed devrinde Büyük Selçukluların yıkılmasının akabinde Kirman, Irak Selçuklularına bağlanmıştır. İki taraf evlilikler yoluyla ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Ebu'l-Fevaris, Mugisü'd-dünya ve'd-dîn lakaplarını taşıyan Melik Muhammed iktidarının başında kardeşlerine yaptıklarına karşın adil, işbilir, bilime meraklı, ileri görüşlü bir hâkim olmuştur. Ülkesinde adaleti tesis etmek üzere çok çalışmıştır. Ancak zaman zaman gösterdiği kan dökücülük sebebiyle de maiyetindekiler her zaman öldürülmek korkusu içinde yaşamışlardır.

MELİK TUĞRULŞAH (ö.1170)

İktidarı döneminde Kirman Selçuklularında atabeylerin etkinliğinin arttığı görülmektedir. Hatta melikin kendisi dahi bunların elinde bir kuklaya dönüşmüştür. Buna rağmen zamanında Kirman ahalisi sakin ve huzur içinde yaşamışlardır. Lakabı Muhyi'd-dünya ve'd-dîn olan Tuğrulşah nazik, merhameti ve adil bir hükümdar olmuştur. Zamanı Kirman Selçuklularının siyasi anlamda varlık gösterebildiği son dönemdir.

KIRMAN MELİKLİĞİ İÇİN YAPILAN MÜCADELELER VE DEVLETİN YIKILMASI

Tuğrulşah'ın ölüm tarihi olan 1170 senesinden devletin yıkıldığı 1187 senesine kadar süren 17 senelik periyot oğulları arasında geçen taht mücadelelerine sahne olmuştur. Bu dönemde oğullarından Behramşah ve Arslanşah üç, Turanşah ise bir kez başa geçmiştir. Yine Behramşah'ın oğlu Muhammed de iki defa tahta çıkmıştır. 1172-1175 yılları arasında ise Behramşah ve Arslanşah'ın yönetimi ortak olarak üstlenmişlerdir. Kardeşler arasındaki mücadelelerin dışında 1178-1179 yılları arasına rastlayan dönemde Oğuzların bölgeye gelip yağmaya başlamalarıyla durum tamamen karışmıştır. Bunların

Beem Kalesi, Kirman

Kirman Selçukluları dönemine air Hacı Atabek Türbesi, XII. yy.

talamlarına karşı son Kirman Meliki II. Muhammed yardım istemek üzere Irak'a gitti ise de bir şey elde edemedi geri dönmüş ve ikinci defa ise şansını Harizm'de denemiştir. Ancak yardım istekleri herhangi bir muhatap bulamamıştır Nihayetinde 1185'de bölgeye gelen Oğuz Emîri Dinar'ın 1187'de başkent Berdesir'i ele geçirmesiyle Kirman Selçuklu Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir.

SURİYE-FİLİSTİN SELÇUKLU MELİKLERİ

TACÜDDEVLE TUTUŞ (ö.1095)

Ağabeyi Sultan Melikşah tarafından Suriye'ye gönderilen Tutuş burada Türkmen Beyi Atsız'ı öldürmüş ve Dımaşk merkez olmak üzere 1079 senesinde Suriye-Filistin Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. 1086 yılında Aynü's-Saylem'de karşılaştığı Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşah'ı mağlup etmiştir. Sonrasında Halep'i almak istedi ise de başarılı olamamış ve Sultan Melikşah'ın gelmesi üzerine Dımaşk'a çekilmiştir. Ağabeyi olan sultana karşı her zaman sadık kalan Tutuş, onun 1092 senesinde öldürülmesinin ardından çıkan iktidar savaşlarının taraflarından biri olmuştur. Ancak yeğeni Berkyaruk ile sürdürdüğü uzun mücadelenin sonrasında 1095 senesindeki Daşilu Savaşı'nda mağlup olmuş ve öldürülmüştür. Güçlü ve başarılı bir kumandan olmasına karşılık halka ve emirlere karşı takındığı sert tavır bu mücadeleler sırasında onun hedefine ulaşmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Ölümünden sonra kurduğu devlet oğulları arasında Halep ve Dımaşk olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Tutuş tarafından Hama'da bastırılan dinar

HALEP MELİKLİĞİ

FAHRÜLMÜLK RIDVAN (ö. 1113)

Babasının öldürülmesinin ardından onun en büyük oğlu olarak Halep'te idareyi ele almıştır. Ancak devlet işleri daha çok annesi ile evlenen Cenahüddeve tarafından idare edilmiştir. Kısa süre sonra kardeşi Dukak gizlice Halep'ten ayrırlıp Dımaşk'a giderek burada ayrı bir meliklik kurmuştur. Rıdvan bir ara Fâtımî halifesi adına hutbe okutmasına karşın gelen tepkiler üzerine çok geçmeden bundan vazgeçmiştir. Antakya Haçlılarının hedefi haline gelen Halep'i savunmak konusunda büyük gayretler sarf etmiştir. Bu konuda başarılı olmasına karşın şehir ekonomik yönden çok zayıflamıştır. Aynı dönemlerde siyaseten de yalnız kalmasından ötürü Bâtınîlerin, Halep'de örgütlenmesine izin vermiştir. 1107 senesindeki Habur Savaşı'nda Büyük Selçukluların saflarında mücadele eden Rıdvan 1113 senesinde Halep'te ölmüştür.

Suriye ve İran'daki İsmaili Kaleleri

EBÜ ŞÜCA ALP ARSLAN (ö.1114)

Babasının ardından Halep'te iktidarı ele alan Alp Arslan iş şehirde etkisini giderek arttırmış olan Bâtınîlere karşı bir takibat ile başlamış ve onları şehirden çıkartmıştır. Şehrini Haçlılara karşı korumak için Dımaşk Atabeyi Tuğtekin ile görüşmüştür. Ancak sert tabiatı, ahalinin mallarına el koyması ve kumandanlarını tehdit etmesi neticesinde çok geçmeden öldürülmüştür.

SULTANŞAH (ö.?)

Küçük yaşta iktidara gelmesi dolayısıyla idare daha çok Atabey Lülü tarafından yürütülmüştür. Lülü'nün 1116 senesinde öldürülmesinin akabinde bu kez de Emîr Yaruktaş'ın tahakkümü başlamıştır. Haçlıların giderek artan baskısının ekonomik ve sosyal anlamda ortaya çıkardığı zorluklardan bıkan şehir ahalisi Mardin Hâkimi Artukoğlu İlgazi'yi davet etmiş ve onun gelişiyile birlikte Halep Selçuklu Melikliği sona ermiştir.

Adına en son şehrin 1124'deki Haçlı-Müslüman ittifakı tarafından kuşatılmasında tesadüf edilen Sultanşah ile alakalı bu tarihin sonrasında başka bir bilgiye rastlanmaz.

DİMAŞK MELİKLİĞİ

ŞEMSÜLMÜLK DUKAK (ö.1104)

Ağabeyinin yanından kaçıp Dımaşk'a gelen Dukak burada kendi hâkimiyetini tesis etmiştir. Ancak idare ondan çok babasının kumandanlarından Atabek Tuğtekin'in elinde kalmıştır. Dolayısıyla bu dönemde ağabeyi Rıdvan'a karşı, bölgedeki diğer emîrlar ve Haçlılara karşı mücadelelerde Tuğtekin başrolü üstlenmiştir. Dukak ölmeden önce kardeşi Ertaş'ı hapsedtirip oğlu Tutuş'u yerine aday göstermiştir. Ancak oğlunun da onun hemen sonrasında ölmesi üzerine Dımaşk'taki Selçuklu hâkimiyeti yerini Atabey Tuğtekin'in kurduğı siyasî oluşuma (Dımaşk Atabeyliği / Tuğtekinliler) bırakmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

KAYNAKLAR

- Abu'l-Farac, Gregory (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi*, I-II, trk. trc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987.
- Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, trk. trc., Erdoğan Merçil, İstanbul 2011.
- Aksarayî, Kerimeddin Mahmud, *Müsâmeretül-Ahbâr ve Müsâyeretül-ahyâr*, trk. trc., Mürsel Öztürk, Ankara 2000.
- Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione Emundatione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, ing. trc., Susan B. Edgington, *Historia Ierosolimitana, History of Journey to Jerusalem*, Oxford 2007.
- Anna Komnena, *Alexiad*, *Malazgirt'in Sonrası*, trk. trc. Bilge Umar, İstanbul 1996.
- Azimî, *Azimi Tarihi*, trk. trc., Ali Sevim, Ankara 1988.
- Beyhakî, *Tarih-i Beyhakî*, arp. trc., Yahya el-Haşşab-Sadık Neş'at, Beyrut 1982; trk. trc., Necati Lugal, haz. Hicabi Kırlangıç, Ankara 2019.
- Bundarî, *Zübdetü'n-nusra ve nuhbetül-usra*, trk. trc. Kıvameddin Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, İstanbul 1943.
- Cüzcanî, *Tabakat-ı Nasrî*, tercüme ve notlar: Erkan Göksu, Anlara 2015.
- Eflakî, Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri*, I-II, trk. trc. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973.

- Hamdullah el-Müstevfî, *Tarih-i Güzide*, nşr. Abdülhüseyin Nevai, Tahran 1364; trk. trc., Mürsel Öztürk, Ankara 2018.
- İbn el-Adim, *Zübdetül-Halep fî tarihi Halep*, II-III, nşr., Sami Dehhan, Dımaşk 1954.
- , *Buğyetü't-taleb fî tarihi Halep*, trk. trc. ve notlar, Ali Sevim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi*, Ankara 1989.
- İbn Bibi, *el-Evâmirü'l-Alâiye fî'l-umuri'l-Alâiye (Selçuknâme)*, I-II, trk. trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1996.
- İbn el-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihü'l-Ümem*, XV-XVIII, thk. Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut 1995.
- , *el-Muntazam fî Tarihü'l-Ümem'de Selçuklular (H.430-485=1038-1098)*, seçme, tercüme ve değerlendirme: Ali Sevim, Ankara 2014.
- İbn el-Esîr, *el-Kâmil fî'l-tarih*, IX-XII, nşr. C.J. Tornberg, Beyrut 1979.
- , *et-Târih el-bâhir fî'l-Târihi'l-Atabekiyye*, tkh. A. Ahmet Tuleymat, Kahire 1963.
- İbn el-Ezrak, *Meyyâfarikin ve Amid Tarihi (Artuklular kısmı)*, trk. trc. Ahmet Savran, Erzurum 1992.
- İbn Hallikan, *Vefayatü'l-Ayan ve enbai ebnai'z-zaman*, I,V, thk. İhsan Abbas, Beyrut 1968.
- İbn Kalânîsî, *Zeylû Tarihü Dımaşk*, thk. Süheyl Zekkar, Dımaşk 1983.
- Ioannes Kinnamos, *Historia*, trk. trc. Işın Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historiası (1118-1176)*, Ankara 2001.

- Mirhand, *Ravzatü's-Safa fî Sireti'l-Enbiya ve'l-müluk ve'l-hulefa (Tabaka-i Selçukîyye)* trc. ve notlar: Erkan Göksu, Ankara 2015.
- Niketas Khoniates, *Historia*, trk. trc., Fikret Işıltan, *Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, Ankara 1995.
-, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195), Komnenos Hanedanının Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, İstanbul 2006.
- Nisaburî, Zahirreddin, *Selçuknâme*, Tahran 1332.
- Nizamülmülk, *Siyasetnâme*, trk. trc. Mehmet Taha Ayar, İstanbul 2009.
- Ravendî, Muhammed b. Ali, *Rahat üs-Sudûr ve âyet-üs-Sürur*, I-II, trk. trc. Ahmet Ateş, Ankara 1999.
- Reşüdüddin Fazlullah, *Camiü't-Tevarih*, trk. trc., Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş, *Camiü't-Tevarih, Selçuklular Devleti*, İstanbul 2010.
- Sadrüddin el-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukîyye*, trk. trc. Necati Lugal, Ankara 1999.
- Sıbt b. el-Cevzî, *Mir'ât el-zamân fî tevarihü'l-ayân*, XIX-XXII, thk. Muhammed Enes el-Hin-Kamil Muhammed el-Hattab, Dımaşk 2013.
- Süryani Mikhael, *Süryani Patrik Mikhael Vekayinamesi*, trk. trc. H.D. Andresyan, TTK Kütüphanesi.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, trk. trc. H.D. Andresyan, Ankara 1987.
- Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, ing. trc., A.C. Krey-E.A. Babcock, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, I,II, New York 1943.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

- Agacanov, Sergey Grigoreviç, *Oğuzlar*, trk. trc., Ekber Nəcəf-Ahmet Annaberdiyev, İstanbul 2002.
- *Alp Arslan ve Malazgirt*, yay. haz. Erdoğan Merçil, İstanbul 2014.
- Alptekin, Çoşkun, “Büyük Selçuklular”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VII, İstanbul 1988, s.95-213.
- , “Türkiye Selçukluları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VIII, İstanbul 1988, s.209-382.
- Altan, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.
- Arayancan, Ayşe Atıcı, *Hasan Sabbah ve Alamut, Dağın Efendisi*, İstanbul 2012.
- Ayan, Ergin, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Hanedan Evlilikleri*, Ankara 2017.
- , *Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nda Oğuz İsyanı*, İstanbul 2007.
- , “Irak Selçuklu Sultanlarının Evlilikleri”, *Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: X, sayı: 1, Sakarya 2008, s. 151-165.
- Barthold, V.V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1990.
- Baykara, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211)*, *Gazi-Şehit*, Ankara 1997.
- Bosworth, C.E., *İslam Devletleri Tarihi*, trk. trc. E. Merçil - M. İbşirli, İstanbul 1980.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, İstanbul 1994.
- Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996.

- , “1101 Haçlı Seferleri” *Prof. Dr. Fikret İşılta’nın 80. Doğum Yılı Armağani*, İstanbul 1995, s.17-56.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, *Selçuklu Hanımları, Kira Hatun, Raziye Devlet Hatun*, Konya 2017.
- Harita Genel Müdürlüğü sitesinde yer alan Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklularına ait haritalar
<https://www.harita.gov.tr/images/urunler/69f00c668860dd2.pdf>
(alınış tarihi: 25.07.2019)
- <https://www.harita.gov.tr/images/urunler/93f71a7c7fd97d0.pdf> (alınış tarihi: 25.07.2019)
- Hunkan, Ömer Soner, *Türk Hakanlığı (Karahanlılar): Kuruluş-Gelişme-Çöküş (766-1212)*, İstanbul 2007.
- Kaçın, Bülent, *Selçuklu Hatunları, Büyük Selçuklu Devleti Hanedanı Üyelerinin Siyasi Evlilikleri*, İstanbul 2017.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 2014.
- , *Harezşahlar Devleti Tarihi (45-618/1092-1221)*, Ankara 1992.
- , “Doğu Anadolu’ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti”, *Fuat Köprülü Armağani*, İstanbul 1953, s.259-274.
- , “Nizamülmülk”, *İA*, IX, 329-333.
- , “Selçuk’un Oğulları ve Torunları”, *TM*, XII (1958), s.117-130.
- Kaya, Selim, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006.
- Kayhan, Hüseyin, *Irak Selçukluları*, Konya 2001.

- Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara 2009.
- Kesik, Muharrem, *At Üstünde Selçuklular, Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*, İstanbul 2011.
-, *Selçukluların Haçlılarla İmtihanı*, İstanbul 2018.
-, *1071 Malazgirt, Zafere Giden Yol*, İstanbul 2018.
-, *Danışmentliler (1085-1178), Orta Anadolu'nun Fatihleri*, İstanbul 2017.
-, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan Mesut Dönemi (1116-1155)*, İstanbul 2003.
- Koca, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997.
- Köymen, Mehmet Altay, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976.
-, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1989.
-, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, I, Kuruluş Devri*, Ankara 1989.
-, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III, Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 1992.
-, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, V, İkinci İmparatorluk Dönemi*, Ankara 1991.
- Kuşçu, Ayşe Dudu, "Selçuklu Devleti'nde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, yıl:1, sayı:1, Konya 2016, s. 173-190.
- Lewis, Bernard, *Haşhaşiler, Ortaçağ İslam Dünyasında Terörizm ve Siyaset*, trk. trc., Ali Aktan, İstanbul 1995.
- Merçil, Erdoğan, *Kirman Selçukluları*, Ankara 1989.

- , *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 2007.
- , *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri*, Ankara 2007.
- , *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991.
- , *Selçuklular, Makaleler*, İstanbul 2011.
- Metin, Tülay, "Türkiye Selçuklu Siyasi Hayatında Kadının Rolü Üzerine", *Ortaçağ'da Kadın*, Ankara 2011, s. 418-430.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı*, İstanbul 1980.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, trk. trc., Fikret Işıl-tan, İstanbul 1981.
- Öngül, Ali, *Irak Selçukluları*, İstanbul 2018.
- , *Büyük Selçuklular*, İstanbul 2017.
- , *Suriye Selçukluları*, İstanbul 2018.
- , *Kirman Selçukluları*, İstanbul 2018.
- , *Anadolu Selçukluları*, İstanbul 2017.
- Özaydın, Abdülkerim, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 1990.
- , *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)*, İstanbul 2001.
- Özgüdenli, Osmangazi, *Selçuklular, Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*, İstanbul 2015.
- , "Selçuklu Hilafet Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası: Halife el-Müsterşid'in Katli Meselesi", *TD*, sayı: 39, İstanbul 2014, s.1-35.
- Piyadeoğlu, Cihan, *Çağrı Bey, Selçukluların Kuruluş Hikâyesi*, İstanbul 2011.
- , *Sultan Alp Arslan Fethin Babası*, İstanbul 2016.

- , *Güneş Ülkesi Horasan, Büyük Selçuklular Dönemi*, İstanbul 2012.
- , “Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal”, *İÜ, Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 2013, vol.XXIII, s.117-143.
- , “Büyük Selçuklu Emîri Çavlı Sakavu”, *İÜ, Tarih Dergisi*, sayı:38, İstanbul 2003, s.37-60.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, trk. trc., Fikret Işıltan, Ankara 1998.
- Peacock, A.C.S., *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu, Yeni Bir Yorum*, trk. trc. Zeynep Rona, İstanbul 2016.
- Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi ve Selçuklular Dönemi*, Ankara 2014.
- , *Suriye-Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1989.
- - Merçil, E., *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995.
- , *Ünlü Selçuklu Kumandanları: Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, Ankara 1990.
- , *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara 1990.
- Seyyid, Eymen Fuat, “Fâtımîler”, *DİA*, XII, 228-237.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Desanları*, İstanbul 1992.
- Şeşen, Ramazan, *Selahaddin Eyyubi ve Devri*, İstanbul 2013.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993.
- , *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 1996.

- , *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara 1988.
- , *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993.
- Usta, Aydın, *Selçuklular, Doğunun ve Batının Hâkimleri (Gerçek Hikâyeler ve Anekdotlar)*, İstanbul 2018.
- , *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri, Müslüman-Haçlı Siyasî İttifakları*, İstanbul 2016.
- , *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, İstanbul 2015.
- Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi(1220-1237)*, Ankara 2003.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbasiler”, *DİA*, I, 31-48.
- Yınanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, I: Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944.

YEDİTEPE

SELÇUKLU SULTANLARI

Selçuklular tarihimizin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan serüvenindeki en önemli mesafe taşlarından biridir. Türk-İslam Sentezi'nin tam manasıyla oluşumu ve Anadolu'nun vatan haline getirilmesi onlar sayesinde gerçekleşmiştir. 1040 senesinde tarih sahnesine çıkan Büyük Selçukluların dışında Irak, Türkiye, Kirman ve Suriye-Filistin'de kurulmuş dört ayrı Selçuklu devleti daha mevcuttur. Buradaki gayemiz onlar hakkında yeni bir şey ortaya koymaktan ziyade tarihlerini bir bütün halinde ve en temel şekilde okuyucuya aktarmaktır. Bu doğrultuda Selçuklu sultanlarının hâkimiyet dönemleri (genel özellikler, önemli siyasî olaylar, kişilik özellikleri, diğer önemli şahsiyetler, çağdaş hükümdarlar ve dönem kronolojileri) kaynaklar ve akademik çalışmalar çerçevesinde ele alınmıştır.

 yeditepeyayinevi.com
 / yeditepekitap
 / yeditepekitap
 / yeditepeyayinevi

